

EUSKAL HERRIKO GIZARTE-EKINTZA

Iraganeko oinarrietatik etorkizuneko ahalbideetara

Francisco Javier Arrieta Idiakez

Lanaren eta Gizarte Segurantzaren Zuzenbideko irakasle doktorea

eta

Josune López Rodríguez
Zuzenbidean lizentziatua
(Ikertzailea)

Aurkibidea

Laburdurak.....	7
1. Gizarte-ekintzaren definizioa	9
2. Gizarte Babesera bildutako babes-teknikak	19
2.1. Babes-teknika zehaztugabeak.....	27
2.1.1. Ongintza eta laguntza	28
2.1.2. Aurrezkia	32
2.1.3. Mutualismoa	35
2.1.4. Aseguru pribatua	39
2.2. Babes-teknika zehaztuak	46
2.2.1. Lan-istripuen legeak	48
2.2.2. Gizarte-aseguruak.....	56
2.2.3. Gizarte Segurantza.....	63
3. Euskal Herriko babes-ekintza.....	69
3.1. Foru-sistema publikoa galdu aurretik.....	69
3.1.1. Lurraren gaineko jabetzaren garrantzia babes-teknikek eratorritako babes-ekintzari begira	70
3.1.2. Ongintzan oinarritutako babes-ekintza.....	83
3.1.3. Mutualismoan oinarritutako babes-ekintza	97
3.2. Foru-sistema publikoa galdu ondoren	107
3.2.1. Lan-istripuen Legea, 1900eko urtarrilaren 30ekoa, onartzea	109
3.2.2. 1908ko otsailaren Legea, Aurreikuspeneko Institutu Nazionala (INP) sortzekoa, eta bere testuingurua	111
3.2.3. II Errepublika eta Franco garaia	114
3.2.4. Demokrazia berrezartzea eta 1978ko Konstituzioak Gizarte Segurantzari begira eratorritako eredia.....	117
3.2.5. Euskal Herriak etorkizunari begira babes-ekintzan dituen ahalbideak	130
Bibliografia.....	137

Laburdurak

EBAO	Europar Batasuneko Aldizkari Ofiziala
<i>op. cit.</i>	<i>opere citato</i>
Koord.	Koordinatzailea/k
Zuz.	Zuzendaria
zk.	zenbakia
<i>RT</i>	<i>Revista de Trabajo</i>
or.	orrialdea
orr.	orrialdeak
or. eta h.	orrialdea eta hurrengoak
<i>RISS</i>	<i>Revista Internacional de Seguridad Social</i>
INP	Instituto Nacional de Previsión
<i>RSS</i>	<i>Revista de Seguridad Social</i>
GSLOTB	Ekainaren 20ko 1/1994 Legegintzazko Errege Dekretua, Gizarte Segurantzako Lege Orokorraren testu bategina onestekoa
EAO	Estatuko Aldizkari Ofiziala
EHAA	Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkaria
NAO	Nafarroako Aldizkari Ofiziala

1. Gizarte-ekintzaren definizioa

1. Esparru edo herrialde jakin bateko gizarte-ekintza zehazteko nahitaezkoa da aldez aurretik berau argitzea, hots, kontzeptu hori behar bezala definitzea. Bada, horrek berarekin dakar abiapuntu hartzea Gizarte Babesa eta, zehatzago, horretara biltzen diren babes-teknika desberdinak. Hain zuzen, teknika horien agerpenek osatzen dute gizarte-ekintza. Labur zurrean esanda, gizarte-ekintza babes-tekniken ondorio da: babes-tekniken aplikazioak duen eragina beraien esparruko subjektuengan.

2. Gaur egun, argi dago babes-teknika horien artean Gizarte Segurantzaren delat nagusi, batik bat, eskainitako babesaren norainokoarengatik eta babestutako subjektu kopuruarengatik. Hori berori ondorioztatzen da

nazioartean giza eskubideez diharduten testurik garrantzitsuenetatik ere¹. Alabaina, Europar Batasunaren oinarrizko testu batzuek aipatu dute Gizarte Babesa, zuzenean edo zeharka. Horrek erakusten du Gizarte Segurantzaz gain badirela aintzat hartu beharreko beste teknika batzuk ere. Horren adibide dira hurrengo testuak:

(a) Europar Batasunaren Oinarrizko Eskubideen Gutuna. Egia esan, testu horretako 34. artikulua Gizarte Segurantzaz eta gizarte-laguntzaz ari da, hots, bereizi beharreko bi babes-teknikaz, bi-biak ere ikerlan honetan jorratuko direnak. Alabaina, testuaren atariko kontuan hartuta, argiro ondoriozta daiteke horrek oinarri hartzen duela 1989ko abenduaren 9ko Europako Erkidegoko Gutuna, Langileen Oinarrizko Eskubide Sozialei buruzkoa. Egin-eginean ere, azken testu hori Gizarte Babesaz ari da 10. artikuluan, arestian aipatu bi babes-teknikak jasoz.

(b) Europar Batasunaren Funtzionamenduari buruzko Tratatu.

Horren X. tituluari, gizarte-politikari buruzkoan, 151. artikuluan, ezarri

¹ Kontuan hartu behar da giza eskubideei buruz nazioarte-mailan dauden testurik garrantzitsuenetatik Gizarte Segurantzaz oinarrizko eskubidea dela, gizakiaren duintasunari estu lotzen zaion neurrian. Esangura horretan, 1948ko abenduaren 10eko Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalak, bere izaera programatikoa gorabehera, ezarri du pertsona orok Gizarte Segurantzarako duen eskubide orokorra (22. artikulua), bai eta, zehatzago, pertsona orok aseguratutako duen eskubidea ere, langabezia, gaixotasuna, baliaezintasuna, alarguntasuna, zahartzaroa eta bizibidea nahi gabe galtzeko beste kasuren bat gertatzen denerako (25. artikulua). Nazio Batuen esparrutik irten gabe, eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalak xedatutakoa garatuz, 1966ko abenduaren 16ko Ekonomia, Gizarte eta Kultura Eskubideen Nazioarteko Itunak ezarri ditu pertsona orok Gizarte Segurantzarako duen eskubidea (9. artikulua), bai eta familia babesteko (10.1 artikulua), amen babeserako (10.2 artikulua) eta osasun-babeserako (12. artikulua) eskubideak ere. Halaber, gogorazi behar da Nazioarteko Itun horretara bildutako eskubideak zuzenean erreklama daitezkeela auzitegietan (2.1 artikulua), nahiz eta, praktikan, zaila izan horiek zehaztea, kasuan kasuko estatuak ez baldin baditu barne antolamenduan garatu. Azkenik, Europako Kontseiluari dagokionez, 1961eko urriaren 18ko Europako Gizarte Agiriaren 12. artikulua ere Gizarte Segurantzarako eskubidea aitortu du.

da Batasunak eta estatu kideek xedetzat izango dutela «Gizarte Babes egokia». Ildo horretatik, xede hori erdiesteko, 153. artikuluan jaso da Batasunak estatu kideen ekintzak babestu eta osatuko dituela hainbat esparrutan, eta horien artean, beren-beregi, «langileen Gizarte Segurantzaren eta Gizarte Babesaren» (1. paragrafoko c idatz-zatia) eta «Gizarte Babeseko sistemak modernizatzean» (1. paragrafoko k idatz-zatia). Are gehiago, ondore horretarako «Europako Parlamentuak eta Kontseiluak zuzentza bidez onetsi ahal izango dituzte arian-arian aplikatu beharreko gutxieneko xedapenak, kontuan harturik estatu kide bakoitzeko baldintza eta arauketa teknikoak...» (2. paragrafoko b idatz-zatia).

Baina egia esan hori ez da batere erraza, hurrengo arrazoiak direla bide: bateko, Kontseiluak aho batez erabaki behar du hori, aurretiaz kontsultatuta Ekonomia eta Gizarte Komitea eta Eskualdeetako Komitea (2. paragrafoa). Besteko, esanbidez ezarri da kasuan kasuko zuzentzauek ezin izango diotela kalterik egin estatu kideei aitortu zaien ahalmenari, beraien Gizarte Segurantzako Sistemaren printzipioak zehazteko (4. paragrafoa); ez bairik gabe, horrek erabat baldintzatzen ditu Gizarte Babesaren inguruan ere hartu beharreko gutxieneko neurriak.

Azken buruan, hori berori da orain arte halako zuzentzaurik onetsi ez izanaren arrazoiak. Orobat, ezertan hasi aurretik, nabarmendu behar da estatu kideen barne antolamenduetan Gizarte Babesa behar bezala sistematizatu eta egituratzeko premia dagoela. Beharbada, oztopo horiek guztien jakitun, Batasunak etorkizunera

begira dihardu. Horregatik, ezarri da Kontseiluak, gehiengo soilarekin, eta Europako Parlamentua kontsultatu ondoren, Gizarte Babeserako Komite aholku-emailea sortuko duela, estatu kideen artean eta Batzordearekin lankidetzaz sustatzeko, Gizarte Babesaren arloan (160. artikulua)².

3. Edonondik begira dakiola ere, testu horiek ez dute definitu zer den Gizarte Babesa. Espainiako antolamendu juridikoan ere ez dago horren arrastorik. Hala eta guztiz ere, bada definizio-ondoreetarako baliagarri izan daitekeen bestelako iturririk, honakoak kasu:

(a) Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren 458/2007/EE Erregelamendua, 2007ko apirilaren 25ekoa, Gizarte Babesaren Estatistika Integratuen Europako Sistemari buruzkoa³. Erregelamendu horren ondoreetarako besterik ez bada ere, modu honetara definitu da Gizarte Babesa (2.b artikulua): «erakunde publikoen nahiz pribatuen esku-hartze oro, halakoen xedea denean familiari eta norbanakoei arintzea aurretiaz zehaztutako arrisku- edo beharrian-multzoa, betiere, aldi berean ez badago elkarrekiko eta

² Komite horren egitekoak lirateke: (a) estatu kideetako eta Batasuneko gizarte-egoera eta Gizarte Babeseko politiken bilakaera gainbegiratzea; (b) estatu kideen artean eta Batzordearekin informazioa, esperientziak eta jardunbide egokiak trukatzeko direla ahalbidetzea; eta txostenak egitea, irizpenak luzatzea edo bere eskumeneko esparruetan bestelako jardueri ekitea, dela Kontseiluak edo Batzordeak hala eskatu diolako, dela bere ekimenez hala erabaki duelako.

³ 2007ko apirilaren 30eko EBAO, L 113. Erregelamendu hori 2000. urtean Lisboan egindako Kontseiluaren ondorio da. Bada, Kontseilu horretan estatu kideek konpromisoa hartu zuten euren Gizarte Babeseko sistemak hobetu eta modernizatzeko. Halaber, konpromiso horri estu lotzen zaio 1997an enplegu-politikaren eta Luxenburgoko prozesuaren esparruan sortutako metodoa, Koordinaziorako Metodo Irekia deritzona; izan ere, metodo horrek nabarmendu du beharrezkoa dela Gizarte Babesaren esparruan ere estatistika eguneratu eta ziurak izatea, estatu kideen artean kasuan kasuko konparazioak egin ahal izateko.

banakako akordiorik. Gizarte-babesa eragin dezaketen arriskuen edo beharrizanen zerrenda hitzarmen bidez ezartzen da, hurrengoan arabera: gaixotasuna edota osasun-arreta, desgaitasuna, zahartzaroa, bizirik irautea, familia/semi-alabak, langabezia, etxebizitza, eta beste kontzeptu baten arabera sailkatu gabeko gizarte-bazterketa».

(b) Doktrinari erreparatuz gero, AGUILERA IZQUIERDO, BARRIOS BAUDOR eta SÁNCHEZ-URÁN AZAÑAK emandako definizioa ere guztiz aproposa da: «neurri heterogeneoen multzoa (neurriak izan daitezkeela zehatzak eta zehaztugabeak), halakoak antolamendu juridikoan jaso direnean eta hirugarren batek gauzatu ohi dituenenean (erakunde publikoek nahiz pribatuek) gizarte-beharrizanak edo -arriskuak saihesteko»⁴.

4. Hartara, bi dira definizio horietarik atera daitezkeen ondorioak: aurrena, gizakiak arrisku edo beharrizan-egoera batzuk jasan ditzakeela; hurrena, halakoak saihesteko babes-teknika desberdinak daudela.

Ildo horretatik, ezin ahanztz daiteke teknologiak aurrerapauso garrantzitsuak eman arren, gizakiak beti izango dituela zenbait arrisku, naturak, gizakiak edo bi-biek batera eragindakoak. Gainera, arriskuok beharrizan-egoera sortzen dute, ezbehar bihurtzen badira⁵. Horrenbestez, esan bide da gizakiaren

⁴ AGUILERA IZQUIERDO, R., BARRIOS BAUDOR, G. eta SÁNCHEZ-URÁN AZAÑA, Y. *Protección Social Complementaria*. Madril: Tecnos, 2005, 2. argitaraldia, 25. or.

⁵ Esangura horretan, ikusi ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S. *Compendio de Seguridad Social*. Madril: Tecnos, 1991, 4ª argitaraldia, 15. or.

bizitza, jaiotzatik heriotzaraino, etorkizunak sortu ohi duen segurtasunik ezaren mende dagoela, alegia, bere osasun fisikoa eta ahalbide ekonomikoa mehatxatuko dituen ezbeharren bat gertatzeko ziurgabetasunaren mende⁶.

Hori gorabehera, gizakiak historian zehar beti borrokatu du beharrizan-egoera horiek sor ez daitezen, horietatik babesteko. Hain justu ere, helburu horrekin babes-teknika desberdinak baliatu ditu, garaian garaiko inguruabarren eta ahalbideen arabera.

Bada, askotarikoak dira gizadiaren hastapenetatik gaur egunera arte sortu diren teknikak. Baina horrek ez du esan nahi horietariko bakoitza modu espontaneoan sortu denik, osterantzekoekiko inolako loturarik gabe. Hurrean ere, teknika bakoitzak aurrekoa hartu du oinarri, berau egokitu eta hobetzeko asmoarekin, modu kualitatiboan, eskainitako babesari dagokionez, nahiz modu kuantitatiboan, babestutako pertsona kopuruari dagokionez. Beraz, babes-mota desberdinen artean ez dago inolako aurkakotasunik, ezpada osagarritasuna.

Bilakaera horretan, Gizarte Segurantzza da babes-tekniken artean sortu den azkena eta duda-mudarik gabe garrantzitsuena. Baina gainerako babes-teknikak ez dira soil-soilik horren oinarri izan. Haatik, gaur egun ere Gizarte Segurantzarekin batera dihardute⁷, gizarte-aseguruen salbuespenarekin, azken horiek desagertu baitziren hura sortzeko⁸. Azken finean, horrek indartu egiten

⁶ DONATI, A. *Los Seguros Privados. Manual de Derecho*. Bartzelona: Librería Bosch, 1960, 8. or. (Gaztelaniazko itzulpena eta oharrak: VIDAL SOLÁ, A.).

⁷ ORDEIG FOS, J.M. *El Sistema Español de Seguridad Social (y el de la Comunidad Económica Europea)*. Madril: Editorial Revista de Derecho Privado. Editoriales de Derecho Reunidas, 1993, 5. argitaraldia, 68. or.

⁸ ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S., *op. cit.*, 33. or.

du arestian azaldutako ideia, hau da, Gizarte Babesa generoa bada, babes-teknika desberdinak espeziea lirateke⁹.

5. PAUL DURAND frantziarraren hitzak ere ildo horretatik doaz, Gizarte Segurantzari begira dioenenean hori ez dela bat-batean sortu, eta, nabarmentzean, Europako herrialde bakoitzean beharrezkoa izan dela bilakaera historiko luzea. Are gehiago, bilakaera hori gogora ekarri behar omen da gaur egungo Gizarte Segurantza ulertzeko¹⁰.

Zinez, beste horrenbeste esan daiteke Gizarte Babesaren inguruan ere. Areak ere, Gizarte Segurantzaren aurrekariak aztertzean nahitaez hartu behar dira kontuan Gizarte Babesaren gainerako teknikak.

Halatan, erraz ondoriozta daiteke herrialde bakoitzaren oinarri historikoak zeharo baldintzatu duela bertako Gizarte Babesaren bilakaera. Horregatik, ikerlan honen helburua da Gizarte Babesak Euskal Herrian izan duen bilakaera aztertzea, horren agerpen izan diren babes-ekintza zehatzen berri emateko¹¹. Baina ikerlana ez da iraganera mugatzen, iragana oinarri harturik jorratu nahi

⁹ Horrekin bat datoz, besteak beste, ESCUDERO RODRÍGUEZ, R. eta NOGUEIRA GUASTAVINO, M. Acción Protectora (I). Contingencias protegidas. In *Derecho de la Seguridad Social*. DE LA VILLA GIL, L.E. (Zuz.) eta GARCÍA-PERROTE ESCARTÍN, I. eta MERCADER UGUINA, J.R. (Koord.). Valentzia: Tirant lo Blanch, 1999, 2. argitaraldia, 294. or.

¹⁰ DURAND, P. *La política contemporánea de Seguridad Social*. Madril: Laneko eta Gizarte Segurantzako Ministerioa, 1991. Gaztelaniazko itzulpena VIDA SORIA, J., 69. or.

¹¹ ALONSO OLEARI jarraituz, esan behar da erakunde juridikoak ezin direla ulertu, baldin eta ikuspuntu historikotik ez badira azaltzen beraien jatorria eta garapena, bi-biek baldintzaten duten heinean erakundeok duten egoera azterlana egiteko unean, eta bi-biei esker antzeman daitezkeelako erakundeok dituzten ezaugarri eta berezitasunak (ALONSO OLEA, M. *Introducción al Derecho del Trabajo*. Madril: Civitas, 1994, 5. argitaraldia, 125. or.). Modu berean, MONTOYA MELGARREN ustez, edozein erakunderen azterketa ulertzeko, horren inguruko gogoeta sozioekonomiko eta juridikoa egiteaz gain, berebizikoa da horrek antolamendu juridikoan duen historia edo izan duen ibilbidea kontuan hartzea (MONTOYA MELGAR, A. *La Seguridad Social española: notas para una aproximación histórica*. In *RT*, 1976, 54-55. zk., 9. or.).

direlako Euskal Herriak etorkizunari begira Gizarte Babesaren esparruan dituen ahalbideak. Hortik bada ikerlanaren izenburua.

6. Edonola ere, ohartarazi behar da, oro har, Euskal Herriko Gizarte Babesaren oinarri historikoa bitan bananduta dagoela, banantze horren inflexio-puntua izanik euskal herrialdeek euren foru-sistema publikoa galdu zuten unea. Gainera, une horrek bat egiten du Gizarte Babesaren teknikak bereizteko premia sortzen den unearekin. Arian ere, Gizarte Babesaren definizioa ematean azaldutakoaren haritik, babes-teknikak bi multzo edo kategoria nagusitan sailka daitezke: babes-teknika zehaztuetan eta babes-teknika zehaztugabeetan¹². Hortaz, bi garai bereizi behar dira. Lehenengoan, 1839ko urriaren 25eko Legea artekoan¹³, euskal herrialdeetako Gizarte Babesak ibilbide eta nortasun propioak ditu. Bigarreanean, teoriar aipatu legetik aurrera, baina, praktikan, Espainian lan-arloko lehenengo legeak aldarrikatzen direnetik aurrera —eta kontura bedi une horrek bat egiten duela 1876ko uztailaren 21eko Legearekin—, euskal herrialdeetako Gizarte Babesaren historia Espainiako estatuarenaren eskutik doa. Hala ere, horrek ez dio kalterik egiten Espainiako legeriaren barruan ere, Euskal Herriko iraganeko babes-teknikek modu batera edo bestera irauteari. Hain zuzen, horretan oinarritzen dira etorkizunera begira Euskal Herriak Gizarte Babesari dagokionez dituen ahalbideak, eman ditzakeen urratsak. Areago, Europar Batasuneko arautegiari buruz azaldutakotik ondoriozta daitekeenaren arabera, ezinbestekoa da estatu kideetako bakoitzak lehendabizi bere Gizarte Babesaren egitura behar bezala zehaztea,

¹² ALMANSA PASTOR, J.M^a. *Derecho de la Seguridad Social*. Madril: Tecnos, 1991, 7. argitaraldia, 29. or. eta h.

¹³ Euskal probintzien eta Nafarroaren foruak berrezten dituen.

gerogarrenean estatu kideen artean lankidetzan aritzeko. Beraz, eta hori guztiori hurrengo ataletan zehaztuko bada ere, esan behar da badagoela bidea non egin.

Bestalde, kontuan hartu behar da Gizarte Babesa, eta bere baitara bildutako teknikak, abiapuntua besterik ez direla Euskal Herriko gizarte-ekintza aztertzeko. Hori dela eta, egokitzen jo da babes-ekintza zehatz-mehatz, kasurik kasu, zertan datzan azaldu aurretik, Gizarte Babesaren teknikak orokorrean jorratzea; izan ere, babes-teknikek egitura bera dute herrialde orori begira. Era berean, babes-tekniken jardunbidea ulertzea funtsezkoa da gerora bere agerpen den babes-ekintza modu egokian kokatu eta koherentziaz azaltzeko. Azkenik, hurrenkera hori lagungarri izango da, babes-teknika desberdinen arteko koordinazioa bultzatzeko ahaleginean.

2. Gizarte Babesera bildutako babes-teknikak

7. Klasikoa da babes-teknikak sailkatzeko irizpideen artean horiek bereiztea zehaztugabe eta zehaztuetan. Ondorenez, jarraian, bereizketa horri helduko zaio.

8. Teknika zehaztugabeen ezaugarri da, gehienbat, halakoak kapitalismoaren aurreko garaietan agertu ohi direla, nahiz eta kapitalismoaren ondoren ere bere horretan jarraitu, gaur egunera arte. Modu horretara, ezin dira kokatu gizarte-bilakaerako une jakin batean. Eta ez dira Industria Iraultzak eragindako gizarte-arazoei aurre egiteko beren-beregi sortutakoak; izan ere, edozein ezbehar-motari aurre egiteko balio ohi dute, babesten dena pertsona izan nahiz ondasun jakin bat edo animalia batzuk (hortik, bada, zehaztugabetasunaren ezaugarria). Teknika zehaztuak, aldiz, Industria Iraultzaren ondoriorik nagusienari erantzutera datoz, alegia, gizarte-arriskuei,

eta helburu dute soil-soilik pertsona babestea, horrek jasan ditzakeen beharrian- edo gabezia-egoeretatik.¹⁴.

Bada, gizarte-arriskuak, Industria Iraultzaren zuzeneko ondorio gisa, hasieran bederen, lotzen zitzairen langileek jasandako arrisku guztiei, halakoek eratortzen zutenean langileek lan egiteari uztea aldi baterako edo behin betiko. Arriskuok izan zitezkeen fisiologikoak, pertsona orok jasan ditzakeenak beti (gaixotasuna, baliaezintasuna, zahartzaroa, heriotza) edota lanbide-jarduerak sorrarazitakoak (langabezia, lan-istripua, lanbide-gaixotasuna)¹⁵.

Egia esan, bi arrisku-mota horiek bazeuden Industria Iraultzaren aurretik ere. Baina ordura arte ez zen agertu arrisku horien gizarte-izaeraren inguruko kontzientzia kolektiborik, eta, ondorenez, ezta arrisku horien aurka modu kolektiboan borrokatzeko premiarik ere¹⁶. Kontzientzia kolektibo hori une jakin horretan agertzearen arrazoia ez da kasualitate hutsa edo bat-bateko fenomenoa. Guztiz kontrakoa. Industria Iraultzaren ondoreek eta, bereziki, ezbehar bihurtutako arriskuen kopurua inoiz ez bezala igotzeak eragin zuten kontzientzia kolektiboa; izan ere, larria zen oso egoera berria: gero eta babes gutxiago zuen gizarteak ez zekien arazoei nola aurre egin.

9. Alabaina, Industria Iraultzarekin batera baziren beste hiru inguruabar ere, egoera berrian zerikusia izan zutenak: liberalismo politikoa, liberalismo ekonomikoa eta liberalismo juridikoa. Egin-eginean ere, lau inguruabar horien

¹⁴ ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S., *op. cit.*, 16-17. orr.

¹⁵ DURAND, P., *op. cit.*, 58-59. orr.

¹⁶ ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S., *op. cit.*, 15. or.

baturak berarekin ekarri zuen historiako gizarte-gatazkarik garrantzitsuena, non sortutako tentsioak bi hitzetan labur daitezkeen: «gizarte-auzia»¹⁷.

Burgesiak, behin gizarteko klase nagusi bihurtuta, bere printzipio ideologikoak ezarri zituen arlo politiko, ekonomiko eta juridikoan, liberalismoa oinarri izanik beti¹⁸.

Arlo politikoan, liberalismoak bazter utzi zuen pertsonaren eta estatuaren artean tarteka zitekeen erakunde oro: lehenengo, lanbide-elkargoak edota gremioak; gero, langileen elkarte eta sindikatuak. Horren adibide, Ingalaterran, 1799 eta 1800. urteetako *Combination Acts* delakoek langileak sindikatueta biltzeko aukera debekatu zuten, konspirazio-delitutzat hartuz hori. Frantzia, 1776ko *Turgot* Ediktuak eta 1791ko *Chapelier* Legeak errotik debekatu zuten kategoria nahiz lanbide bereko herritarren arteko korporazio oro. Espainian, 1813ko ekainaren 8ko Dekretuak, Industria- eta Lan-askatasunei buruzkoak, sindikatuak debekatu zituen. Gainera, debeku-arau horiekin batera kasuan kasuko zigor-zehapenak arautu ziren garaiko zigor-kodeetan (esate baterako, Frantzia, 1810eko Napoleonen Zigor Kodean; eta, Espainian, 1822, 1848 eta 1870eko Zigor Kodeetan)¹⁹.

Ekonomiari dagokionez, eta liberalismo politikoaren ondorioz, estatuak jarrera pasiboa hartu zuen, inolako esku-hartzerik gabe, *laissez faire, laissez*

¹⁷ Gizarte-gatazka horren ondoreak Euskal Herrira heldu zirenean, gatazkari izen hori eman zion, izen berarekin 1935ean argitaratutako liburuan, JUAN BAUTISTA EGUZKITZA MEABE idazle euskaldunak (Ikusi EGUZKITZA, J.B. *Gizarte-Auzia*. Faksimile-edizioa: Euskal Editoreen Elkarte, Klasikoak bilduma, 1990, 42. zk., 170 orr.).

¹⁸ PALOMEQUE LÓPEZ, M.C. eta ÁLVAREZ DE LA ROSA, M. *Derecho del Trabajo*. Madril: Editorial Centro de Estudios Ramón Aceres, S.A., 1999, 7. argitaraldia, 65. or.

¹⁹ Inguruabar horiei buruz ikusi PALOMEQUE LÓPEZ, M.C. eta ÁLVAREZ DE LA ROSA, M., *op. cit.*, 71. or.; MONTOYA MELGAR, A. *Derecho del Trabajo*. Madril: Tecnos, 1997, 18. argitaraldia, 111 eta 112. orr.; ZENBAIT AUTORE. *Lan-zuzenbidearen ikasgaiak* (RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M., Zuz.). Bilbo: Deustuko Unibertsitatea, 2004, 12. argitaraldia, 28-29. orr. Euskarazko itzulpena: ARRIETA IDIAKEZ, F.J.

passer formulapean. Testuinguru horretan, eskaintzaren eta eskariaren legea nagusitu eta erabateko ekonomia-askatasuna bihurtu zen ekonomiaren eta gizartearen arau bakar²⁰.

Eta garaiko legerian filosofia liberala sartzeko asmoarekin, burgesiak bere helburu politiko eta ekonomikoak erdiets zitzaizkien, antolamendu juridikoetan borondatearen autonomiari buruzko dogma gailendu zen. Modu horretara, kontratu-harremanak alderdien arteko borondatearen arabera gauzatzen hasi ziren. Uste zen alderdiak berdinak eta askeak zirela kontratuko gorabeherak eta baldintzak zehazteko orduan.

Halaber, inguruabar horiek oinarri, Industria Iraultzak eragin zuen industriari aurrerapen teknologikoak edo makinismoa aplikatzea, baina, batez ere, ekoizpen-mota berri gisa kapitalismoa ezartzea. Ekoizpen-mota hori oinarritu zen lana eta alokairuak askatasunean trukatzeko harremanetan, merkatuaren ekonomia-arauak eta kontratu zibilaren printzipioak aintzat hartuta. Hortaz, estreinakoz, langileek alokairu batzuen truke askatasunean egindako lana ekoizpen-sistemaren osagairik esanguratsuen bihurtu zen²¹.

Behin bizitzako esparru guztiak filosofia liberalak zipriztinduta, Industria Iraultzaren ondorioak XIX. mendetik aurrera antzeman daitezke argi eta garbi²²:

²⁰ ORDEIG FOS, J.M., *op. cit.*, 22. or.

²¹ PALOMEQUE LÓPEZ, M.C. eta ÁLVAREZ DE LA ROSA, M., *op. cit.*, 66. or.

²² BORRAJO DACRUZ, E. Fundamento de la protección por accidente de trabajo: balance y perspectiva (Notas introductorias al estudio de la Ley de 1900). In ZENBAIT AUTORE. *Cien Años de Seguridad Social. A propósito del centenario de la Ley de Accidentes de Trabajo de 30 de enero de 1900*. Madrid: Fraternidad-Muprespa, 2000, 81. or.

(a) Makinak gero eta gehiago erabiltzeaz gain, makina horiek gero eta konplexuagoak eta arriskutsuagoak ziren, batez ere, esperimentazio- eta egokitze-jardueretan.

(b) Makinak erabiltzeagatik, lan-istripuak modu ikaragarrian gehitu ziren, biktimei heriotza edo zauri larriak eraginez.

(c) Ekoizpen-bideen jabetza eta ekoizpen-bide horiekin egin beharreko lana behin betiko banandu ziren (kapitalaren eta lan-indarraren arteko banantzea).

10. Horrela, aipatu lau inguruabar horiek —liberalismo politikoa, ekonomikoa nahiz juridikoa, eta Industria Iraultza— hedatu zirenean, gizarte-klase berria sortu zen: proletarioa.

Egitan, gizarte-klase berria sortu zen, alokairu batzuen truke fabriketan lan egiten zuten langileak konturatu zirenean filosofia liberala eta horren postulatuak eurentzat hilgarriak zirela. Nolanahi ere, langileak horretaz jabetu aurretik, gizartean aldaketa sakonak gertatu ziren.

Ekoizpen-sistema kapitalistan, fabrika handietako masako ekoizpenak hasieran lan-esku piloa behar zuen. Horregatik, asko ziren, askatasunaren izenean, eta bizitza-baldintzak hobetzeko asmoarekin, nekazaritzako zereginak utzi eta hirietara joan zirenak, fabriketan lan egiteko. Hala ere, urte gutxitan, lan-esku gehiegi pilatu zen hirietan, fabriketan. Horrez gain, fabriketan gero eta makina gehiago zegoenez, lan-esku gehiegi zegoen.

Egoera horren ondorioz, ekoizpen-bideen jabeen eta langileen artean eztabaidak sortu ziren. Postulatu liberalak baliatu eta ahalik gehiena ekoizteko ahaleginetan, lehenengoek bigarrenen askatasuna murriztu eta zeharo baldintzatu zuten, lana eta alokairuak trukatzeko kontratu-harremanetan. Zinez, ekonomiaren arloan alderdietarik indartsuenak bakarrik izan zuen askatasuna. Egin-eginean ere, alderdi horrek nahi zuen bezala ezar ziezazkiokeen kontratuko baldintzak beste alderdiari. Beste alderdiaren askatasun materialak, ordea, aukera gutxi zituen: lan-baldintzak onartzea ala langabetuen zerrendak handiagotzea²³.

Bada, denbora gutxian, hutsaren hurrengo alokairuak eta emakumeen nahiz haurren lanaldi akigarriak nagusitu ziren. Langileek gizaki-izaera galdu eta merkatu-gai bihurtu ziren, merkatuaren esklabo alegia. Langileak orduantxe konturatu ziren seme-alabak baino ez zituztela, «proletario» zirela. Baina seme-alaben lana ere alferrikakoa zen bizimodua ateratzeko, horiek ere liberalismoaren ondorioak jasaten zituztelako.

Edonola ere, lan-istripuak izan ziren proletarioaren erantzun kolektiboa eragin zutenak, halakoen aurrean ez baitzuten inolako babesik.

Istripu bat gertatu ondoren, antzeko egoera latza errepikatzen zen beti. Langileek begi-bistan izan ohi zuten minutu batzuk lehenago euren lankide izandakoa giza hondakin bihurtuta; eta gero, egoera negargarri bera

²³ ZENBAIT AUTORE. *Lan-zuzenbidearen ikasgaiak* (RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M., Zuz.). Bilbo: Deustuko Unibertsitatea, 2004, 12. argitaraldia, 25. or. Euskarazko itzulpena: ARRIETA IDIAKEZ, F.J.

errepikatzen zen: alargunaren dolua, umezurtzen negarra eta guraso zaharren atsekabea²⁴.

Gainera, gizarte-klase berriak bi arrisku garrantzitsuri egin behar zien aurre: alde batetik, langileen eta euren familien bizitza-baldintza penagarriek, lanaldi nekagarriek eta desnutrizioak gaixotasunak gehitu zituzten, hala gaixotasun arruntak nola lanbide-gaixotasunak. Beste alde batetik, gero eta lan-esku gehiago zegoen soberan, batzuetan, eskaintza gehiegi zegoelako; beste batzuetan, ekoizpen-sistema kapitalista ziklikoki astintzen duten krisien ondorioz, fabrikak ixten zirelako.

Horrek guztiorrek berarekin ekarri zuen egoera berriak eratorritako arriskuak gizarte-izaerakoak zirela uste izatea, eta, ondorenez, horiei modu kolektiboan aurre egin behar zitzaizela uste izatea.

Ez zen gutxiagorako. Egoera horretan, proletarioa izututa bizi zen, aipatu arriskuak ezbehar noiz bihurtuko. Hausnarketa sakona behar zen. Benaz, ezbeharra gertatu aurretik langileen egoera negargarria izanda ere, inork ez bazuen horren gaineko ardurarik hartzen, nor arduratuko zen ezbeharren ondorioz lan egiteari uzten zioten langileen babesaz? Izan ere, egoera horri aurre egiteko estatuak ezin zuen eskurik hartu (liberalismo ekonomikoa) eta langileak ezin ziren elkartu (liberalismo politikoa). Testuinguru horretan sortu zen, bada, gizarte-auzia.

Ildo horretatik, proletarioa gizarte-klase berri zela jabetu eta egoera salatzen hasi zenean, langileen mugimendua sortu zen. Aurrerantzean,

²⁴ DEL PESO CALVO, C. De la protección gremial al vigente Sistema de Seguridad Social. In *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad de Madrid*, 1966, X. liburukia, 25. zk., 13. or.

langileen xedea ez da izango soil-soilik seme-alabak izatea, ezpada ugazabekiko berdintasun eta askatasun materiala izatea.

Halatan, langileen mugimenduak hiru adar izan zituen. Horietarik lehenengoa bat-batekoa eta bi aldiz pentsatu gabeko erresistentzia suntsitzailea izan zen, anarkistek bultzatutakoa. Bigarrena, aldiz, aurretiaz eta ondo antolatutako erresistentzia iraultzailea baina moderatua izan zen, sozialistek sustatutakoa. Lehenengoak botere politiko oro ezabatzea zuen helburu; bigarrenak, ordea, botere legegilea sinesten zuen, langileen egoera aintzat hartuko zuen eraldaketa gauzatzeko. Baina bazegoen hirugarren adar bat ere, hain zuzen, Elizaren Doktrina Sozialak defendatutakoa, oinarri hartzen zituenak Leon XII.a Aita Santuak 1881ean aldarrikatutako *Rerum Novarum* Entziklika eta Pio XI.a Aita Santuak 1931n aldarrikatutako *Quadragesimo Anno* Entziklika; izan ere, entziklika horietan jaso ziren: jabetza-eskubidea; gizarte-kласeen arteko borrokaren ordezkari elkarlanaren printzipioa, gizarte-eraldaketa gauzatzeko lanabes gisa; ahulen eskubideak; txiroen duintasuna; aberatsen betebeharrak; lanbide-elkarteak sortzeko eskubidea; eta justiziaren perfektionamendua²⁵.

Gizarte-gatazkak aurrera egin ahala, mugimendu horien guztien presioa areagotu zenez, burgesiaren printzipio liberaletan oinarritutako gobernuak ere hasierako planteamendu hertsia ezari-ezarian malgutzeari ekin zioten. Horrelaxe aldarrikatu ziren lehenengo lan-legeak, halabeharrez, nolabaiteko oreka bilatu nahian, helburu filantropikoen eta defentsa-izaerakoen erdibidetik. Eta lege horien artean, gehienbat, nabarmendu behar dira gizarte-arriskuak borrokatzeko teknikak jaso zituztenak.

²⁵ Elizaren Doktrina Sozialaren inguruan ikusi PONTIFICIUM CONSILIUM DE IUSTITIA ET PACE. *Compendium of the social doctrine of the church*. London: Burns & Oates, 2011, 45. or. eta h.

Zernahi gisaz, garai hartako inguruabarrek eta ordura arteko babes-tekniken baliorik ezak hasieratik agertu zuten gizarte-arriskuei aurre egiteko egoera berriarekin bat zetozen teknika zehatzak behar zirela. Hori dela eta, aurrerantzean, babes-teknika zehatzak izango dira gizarte-arriskuen aurkako tresnarik garrantzitsuenak²⁶.

2.1. Babes-teknika zehaztugabeak

11. Babes-teknika zehaztugabeak dira Industria Iraultzaren ondorioz sortutako gizarte-arriskuei aurre egiteko sortu ziren babes-teknika zehaztuen aurrekariak. Dena den, ez da ahaztu behar azken horiekin batera iraun dutela, Gizarte Babesera bilduta.

Historian zehar gauzatu diren babes-teknika zehaztugabeen artean bi multzo nagusi bereiz daitezke: ongintzan edo laguntzan oinarritutako teknikak eta aurreikuspenean oinarritutakoak; azken horien artean daude, besteak beste, aurrezkia, batez ere, banakako aurreikuspen gisa, eta mutualismoa eta aseguru pribatua, aurreikuspen kolektibo gisa.

Ongintzan eta laguntzan oinarritutako teknikak aplikatzen dira beharizan-egoera agertu ostean. Aitzitik, aurreikuspen-teknikak arrisku jakin bat ezbehar bihurtu aurretik aplikatzen dira edota ezbeharra gertatu ondoren baina beharizan-egoera sortu aurretik; modu horretara, ezbeharra gerta daitekeela aurreikusteaz gain, beharizan-egoerari aurre egiteko behar diren funtsak eratzen dituzte.

²⁶ DURAND, P. La política de Seguridad Social y la evolución de la sociedad contemporánea. In *R/ISS*, 1953, 1. liburukia, 3. zk., 417. or.

Halaber, ongintzan eta laguntzan, beharrizan-egoeran dagoen gizabanakoak joera pasiboa du babesari dagokionez, hirugarren baten laguntza jaso besterik ez duelako egiten. Bestela esanda, gizabanako horren babes bakarra kanpotik datorren laguntza da. Haatik, aurreikuspen-tekniketan, beharrizan-egoera saihestu nahi duen gizabanakoak modu aktiboan parte hartzen du babesean, aurretiaz egoera horretan izan daitekeela aurreikusi duelako, eta balizko beharrizan-egoerari aurre egiteko eratu funtsetan parte hartu duelako, kasuan kasuko ekarpenak eginez. Nolanahi ere, bi teknika horiek beharrizan-egoera konpontzen dute, baina ez dute *ex origine* saihesten.

2.1.1. Ongintza eta laguntza

12. Beti izango dira gizakiak beharrizan-egoeran uzteko moduko arriskuak, behin arriskuok ezbehar bihurtuta. Baina gizakiak ere, banaka edo modu kolektiboan, berezko indar etikoa du beharrizan-egoeran daudenei laguntzeko²⁷.

Hartara, hasierako zibilizazioetan ere badira indar etiko horren agerikoak, nahiz eta halakoak komunitate, hiri edo erlijio jakin batera mugatu.

13. Edonola ere, Kristautasuna hedatu zenean, mugak gainditu ziren: Kristoren doktrinaren arabera, beharrizan-egoeran zegoenari laguntzeko ardura bizitzako arau orokor bihurtu behar zen. Azken buruan, arau hori lagun hurkoarenganako maitasunean oinarritzen zen. Hori zela eta, Kristautasunak karitatera eta ongintzara jo zuen behartsuei laguntzeko.

²⁷ VENTURI, A. *Los fundamentos científicos de la Seguridad Social*. Madril: Laneko eta Gizarte Segurantzako Ministerioa, 1994, 23. or. Gaztelaniazko itzulpena: TUDELA CAMBRONERO.

Esangura horretan, ongintza gauzatzeko, Elizak hainbat erakunde sortu zituen. Hasieran, etxerik etxe laguntzen jardun zuen, eta, gero, ospitaleen eta erruki-etxeen bidez. Ospitaletan, aldi berean behartsu asko babesten ziren. Ospitaleekin batera, erruki-etxeen egitekoa ere garrantzitsua zen; izan ere, erruki-etxeetan bahiaren gaineko maileguak ematen ziren, irabazteko asmorik gabe, lukurreriaren aurka egiteko. Era berean, kristau-ongintza gauzatzeko, Erdi Aroan indartu egin ziren fraideen eta lekaimenen erakundeak²⁸.

14. Alabaina, XIV. mendearen erdialdean, ekonomiak nabarmen beherantz egin zuenean, agerian jarri zen ongintza erlijiosoa ez zela behar adinakoa ezbeharrek eratorritako beharrian-egoerei aurre egiteko. Hala ere, Erreforma protestanteak, Europa astindu zuten gerra ankerrek eta ekonomia-krisiak ongintzaren sekularizazioa eragin zuten.

Ongintzaren sekularizazioak bi ondorio izan zituen. Batetik, estatuen esku-hartzearen ondorioz, laguntza publikoak ongintza bigarren maila batean utzi zuen. Bestetik, laguntza pribatuak edo laikoak senidetasuna edo filantropia ekarri zuen, kristau karitatearen ordeztuz²⁹.

14. Gogorragoa izan omen zen XVI. mendeko ekonomia-krisia. Orduan, nonahi, eskaleekin eta arloteekin bete ziren kale eta kantoiak. Hori zela eta, estatuak kezkatu ziren, halakoen matxinadek kalteak eragin ziezazkietelako segurtasun publikoari eta jabetzari.

²⁸ Halako inguruabarrei buruz sakontzeko ikusi VENTURI, A., *op. cit.*, 27-37. orr.

²⁹ DEL CAÑO ESCUDEROREN esanetan, estatuak ongintza sustatu, bultzatu zuen, eta ongintza gauzatzeko ere ahalegindu zen; une horretatik aurrera ongintzari laguntza deituko zaio (DEL CAÑO ESCUDERO, F. *Derecho Español de Seguros*. Madril: 1974, 2. argitaraldia, 352. or.).

Horregatik, hasieran, behinik behin, estatuek neurri errepresiboak eta zigor-neurriak ezarri zituzten, eskeketasunarekin bukatzeko. Baina laster konturatu ziren neurri horiekin batera behartsuei laguntza publikoa eskaini behar zitzaiela³⁰. Laguntza publikoaren xedea zen pobreziaaren aurka egitea, pobrezia arriskutsuegia zelako bake publikoarentzat. Hortaz, laguntza publikoa ez zen oinarritu giza elkartasuneko arazoietan³¹.

15. Laguntza publikoa ulertzeko aldaketa sakona Frantziako Iraultzarekin iritsi zen. Egin-eginean ere, *ius naturalismoaren* eraginez, laguntza txiroen berezko eskubide bihurtu zen. Beraz, laguntzak gizarte-eginbeharraren izaera galdu zuen, laguntza hori Kristautasunaren ongintzan oinarritu nahiz gizarteko klaserik boteretsuenen bake-interesetan oinarritu³².

Harrezkero, laguntza publikoari dagokionez, Frantziako Iraultzak hasitako joerari eutsi zaio. Gaur egun, laguntza publiko hori modu desberdinetan gauza daiteke:

³⁰ Ingalaterran gauzatu zen, gehienbat, laguntza publikoa, hiru gizalditan laguntza publikoaren paradigma izanik. Horrela, laguntza publikoari buruzko lehenengo legea 1536an aldarrikatu zen, Enrike VIII.aren agintaldian. Lege horren arabera, tokian tokiko agintariek txiroei laguntza eskaini behar zieten, erremusinak eska ez zitzaten. Nolanahi ere, ongintza sekularizatzeko aurrerapausorik garrantzitsuena eman zen Londoneko *Common Council* delakoak 1547an hartutako erabakiarekin. Erabaki hori dela bide, igandeetan elizetan egiten ziren diru-bilketak galarazi ziren, horien ordeztu herritar guztien nahitaezko kontribuzioak ezartzeko. Erabaki hori 1572ko lege batean jaso zen, eta lege hori 1601ean, aldarazpen batzuekin bada ere, aipu handiko *Poor Law* edo Txiroen Lege bihurtu zen. Lege horren meritu izan zen ondoko printzipio hau mendez mende hedatzea: komunitate edo lurralde-erakunde autonomo orok du txiroei laguntzeko betebeharra. Halaber, lege horrek laguntza publikoa modu bateratuan arautzeko meritua izan zuen (VENTURI, A., *op. cit.*, 46-48. orr.).

³¹ Bada, neurri horiek sarri askotan laguntza-izaerakoak baino polizia-izaerakoak izan ziren. Halako neurriek ondorio asko besteko larriak izan zituzten; arean ere, mugimendu-askatasuna mugatzen zen, bai eta bizilekua finkatzeko askatasuna ere. Orobat, itsasoz bestaldeko deportazioak egiten ziren edo babesa baztertutako eraikin berezietan ematen zen, hala nola, *poorhouses* edo *workhouses* delakoetan (VENTURI, A., *op. cit.*, 48-50. orr.).

³² VENTURI, A., *op. cit.*, 51. or.

(a) Gizarte Segurantzara bilduta —hori berori igarri-igarrian dago Erresuma Batuan, *Poor Law* 1948an indargabetu zenetik—.

(b) Laguntza publikoaren zati bat Gizarte Segurantzara bilduta eta beste zati bat Gizarte Segurantzatik kanpo utzita —itxuraz Espainian gertatzen den antzera—.

16. Dena den, laguntza publikoaren bilakaeraren ondorioz, gaur egun gizarte-laguntzaz hitz egin behar da. Hortaz, gizarte-laguntza behar bezala ulertzeko bi kontzeptu bereizi behar dira, kalterik egin gabe ikerlan honetako beste atal batzuetan horien inguruan esango denari³³: gabezia-egoera eta beharrizan-egoera. Gaur egungo Gizarte Segurantzako Sistemaren objektu edo xede dira bi egoera horiek; batzuetan, bi-biak babesten dira, baina ez beti, eta gabezia-egoera Gizarte Segurantzatik kanpoko gizarte-laguntza bidez ere babes daiteke, arestian azaldu bezala. Ikus ditzagun egoera horien ezaugarririk garrantzitsuenak:

(a) Gabezia-egoera da baliabide ekonomikoen gabezia subjektiboa, benetakoa eta ziurra. Gabezia-egoera hori babes dadin, interesdunak egiaztatu behar du legegileak gabezia-egoera izateko ezarri baldintzak betetzen dituela, halakoak batez ere oinarritzen direla gutxieneko ahalbide ekonomikorik ez izatean, gizabanako edo

³³ Bereizketa horren inguruan, besteak beste, ALMANSA PASTOR, J.M^a., *op. cit.*, 227. or. eta MANRIQUE LÓPEZ, F. *Manual de Derecho de la Seguridad Social*. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko argitalpen-zerbitzua, 1984, 229-230. orr.

familia-unitate gisa (gutxieneko ahalbide ekonomikoaren kopuru zehatza urtero zehazten da lege bidez).

(b) Beharrizan-egoerak, ordea, bere baitara biltzen ditu legegileak jaso eta tipifikatutako gertakizun batzuk, legegilearen ustez babesa merezi dutenak (esaterako, aldi baterako ezgaitasuna, ezgaitasun iraunkorra, langabezia edo jubilazioa). Horrela, legegileak tipifikatutako gertakizunak jasaten dituzten gizabanakoek ez dute zertan beharrizan-egoerarik egiaztatu. Are gehiago, gizabanako horiek zuzenean jasoko dute babesa, hain zuzen, balizko beharrizan-egoera saihesteko. Halaber, beharrizan-egoerak ez du xedetzat gutxieneko ahalbide ekonomikoa bermatzea, ezpada kasuan kasuko gertakizunak gauzatzearen ondorioz gizabanakoek duten sarrera murrizketa (lan egiteari utzi behar diotelako) edota gastu gehikuntza (zenbait kostu izan ditzaketelako, hala nola, osasun-tratamenduengatik eta ebakuntzengatik) konpentsatzea, ordezte. Hori gorabehera, gizabanakoek bestelako administrazio-egintza batzuk gauzatu beharko dituzte, Gizarte Segurantzako Sistemara biltzeko, bertan irauteko eta bertatik babesa jasotzeko, hots, afiliatorako, kotizatorako eta babeserako harreman juridiko instrumentalak deritzenak.

2.1.2. Aurrezkoa

17. Aurrezkia aurreikuspenean oinarritutako babes-teknika da. Horregatik, arriskuren bat ezbehar bihurtu eta beharrizan-egoera sortu baino lehenago gauzatzen da.

Egia esan, aurrezkia aurreikuspenean oinarritutako babes-teknika guztietarik sinpleena da. Baina beharrizan-egoera gogorrenei aurre egiteko gabezia gehien dituen ere bada. Beharrizan-egoera gogor horien artean daude, hain justu ere, gizarte-arriskuek eratorritakoak.

18. Aurrezkiarekin lortzen da unean uneko kontsumoari uko egitea, bihar-etziko ezbehar bati eta horren gastuei aurre egiteko. Agi denez, babes-teknika hori gauzatzea oso erraza da: edozein gizabanakok gauza dezake ezbeharren bat gertatu aurretik, kontsumorako ahalmen ekonomikoa duen bitartean. Beraz, ahalmen ekonomikoak ahalbidetzen duenean, etorkizuneko gastuei aurre egiteko funtsak eratzen dira.

DURANDEN ustez, asko dira aurrezkiaren abantailak arriskuei aurre egiteko. Aurreztutako zenbatekoa aurreztailearen esku dago, eta aurreztaile horrek edozein unetan erabil dezake hori, komeni zaion moduan eta hirugarren bati kalte-ordainak emateko inolako prozedurarik bete gabe. Gainera, aurrezkiak badu balio morala ere, berarekin dakarrelako banakako ahalegina, esfortzua³⁴.

Horrenbestez, historian zehar, aurrezkia erabili izan da gastu-mota desberdinei aurre egiteko. Aurrezkia erabili izan da, hala ezbehar baten ondorioak borrokatzeko, nola kostu handiko kontsumo-ondasun baten prezioa ordaindu ahal izateko. Halaber, aurrezkia teknika erraza denez, batez ere,

³⁴ DURAND, P. *La política contemporánea de Seguridad Social*. Madril: Laneko eta Gizarte Segurantzako Ministerioa, 1991, 72. or. (Gaztelaniazko itzulpena: VIDA SORIA, J.).

banakako babes-teknika gisa erabili izan da. Gizabanakoak edo, gehienez, familiak baliatu du aurrezkia.

Hain zuzen ere, aurrezkiaren banakako izaera hori ez zen nahikoa izan Industria Iraultzaz gero, gizarte-arriskuen ondoriozko beharrizan-egoerak babesteko. Egin bedi kontu, babes gehien behar zuen gizarte-klaseak, hots, proletarioak, ezer gutxi aurrez zezakeen³⁵.

Edonola ere, Aurrezki Kutxen moduko erakunde batzuek ahalbidetu zuten, banakako aurrezkiak pilatuta, gizarte-ekintzan inbertitzea: etxe merkeak, ambulatorioak, erietxeak, herriko kreditu-kutxak. Aurrezki Kutxek, estatuen laguntzarekin, ahaleginak egin zituzten, gizarte-ekintzaren bidez, aurrezkiaren teknika beharrizan-egoera berriei egokitzeko. Baina ekoizpen-sistema kapitalista astintzen duten krisi ziklikoek agerian jarri zuten, aurrena, diruaren balio-galerak arriskuan jartzen duela aurrezkia eta, hurrena, gizarte-arriskuei aurre egiteko nahitaezkoa dela babes-teknika berezia edo zehatza.

Hitz gutxitan esanda, aurrezkia, kolektiboa izan arren, ezegonkorra da, diruaren balio-galeren mende baitago. Gainera, sarritan, aurrezkia hurbileko beharrizanei aurre egiteko erabiltzen da, bihar-etzi ere beharrizanak izan daitezkeela ahaztuta. Bestalde, aurrezkia ez da nahikoa gizarte-arriskuei aurre egiteko; izan ere, aurrezkiak berezko akats teknikoa du halako arriskuei begira: ez du arriskua gizartean barreiatzen eta, ondorenez, ez ditu arintzen arriskuok eragin ditzaketen zamak. Halaber, aurrezkiarekin ez zaizkio arriskuak hirugarren bati besterentzen, aseguruetan gertatu antzera.

³⁵ ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S., *op. cit.*, 16. or.

2.1.3. Mutualismoa

19. Lehenengo zibilizazioetan ere antzeman daitezke mutualismoaren aurrekari batzuk³⁶. Baina aurreikuspen kolektiboan oinarritutako babes-teknika zehaztugabe honen garairik garrantzitsuena Erdi Aroa izan zen. Bada, mutualismoa lanbide- edo ogibide-elkarteetan eta gremioetan gauzatu zen.

Ogibide edo gremio bereko kideek arrisku berberak eratorritako beharrizan-egoerak jasan behar zituztenez, halako elkarteak hasieratik kezkatu ziren arrisku eta beharrizan-egoera horiei aurre egiteko tresnak bilatzeaz eta arautzeaz.

Azken finean, arrisku berak gremioaren kide guztiak modu beran ukitzeko posibilitateak, Europa osoan hedatutako korporazio-korronteen izaera homogeenak eta Kristautasunak aldarrikatutako senidetasunak eta elkartasunak ekarri zuten gremio bakoitzaren beharrizan-egoerei aurre egiteko babes-teknika berria eratzea, hots, mutualismoa.

³⁶ Mutualitatea, arriskuak banatzeko askoren arteko elkartzeko edo batasun gisa ulertuta, gizakiaren berezko fenomeno dela esan daiteke, familiek, hordek eta tribuek ere gauzatzen baitzuten (DONATI, A., *op. cit.*, 19. or.). Horrela, aita hilez gero, tribuak berehala adoptatzen zituen seme-alabak, eta tribuko kideetako bateren baten laboreek edo abereek ezbeharrak izanez gero, enparauek jarduten zuten elkartasunak edo solidaritateak bultzatuta, argi izanik askoren aberastasunak gutxi batzuen zoritxarra konpentsatzen zuela (DEL CAÑO ESCUDERO, F., *op. cit.*, 14. or.). Gerogarrenean, borondatezko fenomeno bihurtu zen hori Ekialdean (Indian, Pertsian, Palestinan, Fenizian, Egipton), non mutualismoa Talmudera eta Hammurabi Koderak bildu zen; izan ere, testu horietan, karabanen inguruko aipamenak mutualitatearen adibide argiak dira: karabanetan edonork jasan zezakeen arriskuak denentzat zituen ondorioak. Grezian eta, batez ere, Erroman, elkartzeko fenomenoak helburu desberdinak zituen, hala nola, erlijiosoak, militarrek edo profesionalak. Esangura horretan, Erromako *collegia* desberdinak nabarmendu behar dira. Esaterako, *collegia funeraticia* delakoak ehorzketa-sozietateak ziren, beraien kideei ehorzketa-zerbitzua eskaintzeko helburua zutenak. Kideek aurretiaz funts erkidea eratu eta kasuan kasuko kontribuzioak egiten zituzten, gerogarrenean funtsak ordain ziezazkien ehorzketak, bai eta hildakoaren familiakoek izandako osterantzeko gastuak ere. Era berean, *collegia militum* delakoak aitortzen zituzten, dela zauriek eragindako ezgaitasunari aurre egiteko zenbait pentsio, dela karrera militarreko azken urteetara iristen zirentzako erretiro-onurak. Laburbilduz, *collegia* guztiak berritzaileak izan ziren, gizartean estreinakoak sortu zutelako alde aurretik ordaindu beharreko kuoten sistema eta alde aurretik zehaztutako egoera batzuetan zenbait prestazio emateko promesa. Halaber, *guild*, *compagnonnage*, *corporazione* eta Erdi Aroko gremioen zuzeneko aurrekari izan ziren (GARRIDO y COMAS, J.J. *Tratado General de Seguros. Madrid: Consejo de Agentes y Corredores de Seguros en España*, 1986, 1. bolumena, 1. liburukia, 21. or.).

20. Aipatu bezala, aurrezorian, arriskuen ondorioak borrokatzeko behar adinako aberastasuna lortzen da ondorio horiek duten kostuaren zenbateko osoa pilatuz. Bestela esanda, arriskua ez da barreiatzen. Haatik, mutualismoan, arriskuen ondorioek duten kostua subjektu batzuen artean banatzen da. Horregatik esan bide da mutualismoan arriskua barreiatzen dela³⁷.

Halatan, gremioak berarekin ekarri zuen pertsona askoren arteko elkartasuna, gremioko kide bakoitza beharizan-egoeran gera zitekeenean, denen artean balizko beharizan-egoera horri aurre egiteko. Kide guztiek eman behar zuten zerbait, beharizan-egoera gauzatzean (derrama) eta, batik bat, hori gauzatu aurretik, funts egokia eratuz eta funts horretara kasuan kasuko kuotak ekarriz.

21. Bestalde, mutualismoaren aurreikuspen-eginkizuna ez zettorren bat ongintzarekin edo laguntza publiko nahiz pribatuarekin. Bateko, ongintza eta laguntza aplikatzen ziren arriskua beharizan-egoera bihurtu ondoren bakarrik. Besteko, ongintzak eta laguntzak gizartearen zati bat bakarrik babesten zuten, alegia, egoera larri eta jasanezina egiaztatzen zutenak (eskaleak, arloteak, txiroak).

Ezaugarri horiek zirela eta, ongintzak eta laguntzak ez zuten balio gremioetako kideak babesteko; hurrean ere, kide horiek ez zuten egoera larri eta jasanezinik: lan eginez bizimodua ateratzen zuten, ahalbide ekonomikoa zuten beraz. Gainera, arrisku baten ondorioz gremioko kideetako bat beharizan-egoeran geratu ostean ere, urria zen ongintzak eta laguntzak eskain

³⁷ DONATI, A., *op. cit.*, 8. or.

zezaketen babes. Laguntza pribatuaren esparruan, ezer gutxi egin zezaketen familiek, erakunde erlijiosoek edo karitateak. Laguntza publikoaren aukerak ere oso murrizak ziren, babestu beharreko subjektuak asko zirelako eta finantza-iturriak gutxi³⁸.

Labur-zurrean esanda, Erdi Aroan, gremioen barruan gauzatutako mutualismoak ez zuen parekorik izan babesaren hedatzeko: bereizkeriarik egiten ez zuen teknika zen, bai eta nolabaiteko sorospena ziurtatzen zuena ere³⁹.

22. Behin gremioek behea jo zutenean, manufakturak eta fabrikak nagusitu ziren. Industria Iraultzak ekoizpen-egiturak zeharo aldatu zituen eta, ondorenez, alokairuko langilea agertu zen. Esan bezala, orduantxe agertu ziren gizarte-arriskuak ere.

Gizarte-arrisku horiek hedatu ahala, alokairuko langileek gremioek aplikatutako mutualismoa hartu zuten eredu, beharrian-egoerei aurre egiteko. Bat-batean, duda-mudarik gabe egoera larriak eraginda, langileriaren mutualismoak gremioen mutualismoa ordeztu zuen.

Alokairuko langileak euren kabuz antolatu ziren. Horretarako, Elkarrekiko Sorospen Sozietateak eratu zituzten⁴⁰. Erakunde horrek makina bat ezaugarri hartu zituen gremioek erabilitako babes-teknikatik.

³⁸ RODRÍGUEZ RAMOS, M.J., GORELLI HERNÁNDEZ, J. eta VILCHES PORRAS, M. *Sistema de Seguridad Social*. Madril: Tecnos, 1999, 28. or.

³⁹ VENTURI, A., *op. cit.*, 74-75. or.

⁴⁰ Industria Iraultza azkar hedatu zen Ingalaterran eta, ondorenez, elkarrekiko sorospen sozietateak erakunde garrantzitsuak izan ziren bertan, alegia, *Friendly Societies* delakoak. Halatan, Ingalaterran, XVIII. mendearen amaieran, langileriaren mutualismoak izandako arrakasta eta gero, osterantzeko estatuetan ere eredu bera edo antzekoak agertzen hasiko dira. Halakoen inguruan ikusi VENTURI, A., *op. cit.*, 68-71. orr.

Hartara, sozietatearen kideak lanbidearen arabera elkartzen ziren, gehienetan, toki-mailan. Sozietatearen xedea zen kide bakoitzak kutxa erkidera ekartzea irabazitako alokairuetatik zati bat, beharrizan-egoeran, alokairurik jasotzeko aukerarik gabe gera zitekeen langileari laguntzeko.

Alabaina, gremioaren mutualismoak bere baitara biltzen zituen hierarkia-erakunde horretako kide guztiak (maisua, ofizial nahiz ikastunak), eta langileriaren mutualismoak ez. Bada, langileriaren mutualismoak sistema kapitalistaren aurkako langileen mugimendua bakarrik bildu zuen. Horrenbestez, sarritan nahastu ziren langileriaren mutualismoa, kooperatiba-mugimendua eta erresistentzia-sozietateak. Liberalismoaren ideologia indartu zenean, denek ere arazo berarekin topo egin zuten, hots, errepresioarekin, «estatuaren eta gizabanakoaren artean ezer ere ez» zioen printzipioaren aurka zihoazelako.

23. Edonola ere, langileriaren mutualismoaren emaitzak eskasak izan ziren, ez baitziren behar bestekoak izan alokairuko langileen beharrizan-egoera guztiei aurre egiteko. Gremioetako kideak ez bezala, alokairuko langileak ez ziren gai izan gizarte-arriskuek eratorritako beharrizan-egoeren kostuei aurre egiteko. Beraz, mutualismoa, ordura arte ulertu zen moduan bederen, ez zetorren bat errealitate berriarekin.

Gremioetako mutualismoan gertatu antzera, langileriaren mutualismoan ere taldeak jasan behar zituen gizarte-arriskuak, eta ez gizabanako batek bakarrik, baina teknika horrek gremioen garaian izan zuen eragingarritasuna ezerezean geratu zen. Alokairuko langileak gizarteko klaserik txiroena bihurtu ziren, eta lanaldi akigarrien truke jasotzen zituzten alokairu urriak barregarri

ziren mutualitateei egin beharreko ekarpenentzako. Behar adinako diru-sarrerak lortzeko ahalmenik izan ezean, gizarte-arriskuek eratorritako beharrizan-egoerak ezin ziren modu egokian estali⁴¹.

Bestalde, gizarte-arriskuek eratorritako beharrizan-egoeren kostu handien aurrean, Elkarrekiko Sorospen Sozietateen borondatezko izaerak ezinezko egiten zuen behar beste kide batzea, arriskuak erabat barreiatzeko⁴². Alokairuko langileen egoera kaskarra eta Elkarrekiko Sorospen Sozietateen borondatezko izaera izan ziren gero eta kide gutxiago batzeko arrazoirik garrantzitsuena. Egin-eginean ere, langileek nahikoa zuten eguneroko ogia lortzearekin, bihar-etziko arriskuez kezkatu beharrean.

2.1.4. Aseguru pribatua

24. Aseguru pribatua, mutualitatea bezala, aurreikuspen kolektiboan oinarritu zen, arriskuak barreiatzeko xedearekin. Alabaina, aseguru pribatuak mutualitateari osagai berria gehitu zion, alegia, arriskuak besterentzea.

Hain zuzen ere, bi osagai horiek, hots, mutualitatea eta arriskuak besterentzea, izango dira geroago sortuko diren gizarte-aseguruen eta Gizarte Segurantzaren oinarri.

Hala eta guztiz ere, aseguru pribatuak ere eurak bakarrik ez dira nahikoa izango gizarte-arriskuei aurre egiteko. Gainera, beste arrisku-mota batzuei begira ere erabiliko dira, eta horregatik izango dira babes-teknika zehaztugabea. Beraz, Gizarte Segurantzarako bilakaeran urrats bat gehiago

⁴¹ DURAND, P., *op. cit.*, 78. or.

⁴² DURAND, P., *op. cit.*, 79. or.

eman beharko da, horren aurrekaririk hurbilenekoarekin bat egiteko, hau da, gizarte-aseguruekin.

25. Aseguru pribatuen jatorria itsas esparruan dago, esparru horrek dituen ezaugarri bereziak direla-eta⁴³. Esangura horretan, itsasoa bera da itsasoko zuzenbidearen ezaugarririk garrantzitsuenetakoa; izan ere, itsasoak arrisku jakin batzuk sortzen ditu, nabigazioari datxezkionak: matxurak, abordatzeak, hondoratzeak...⁴⁴ Horrez gain, zaila zen aseguruia beste esparru batzuetan aplikatzea. Itsasoko aseguruia bidaia baterako egin zitekeen, bidaia

⁴³ Aseguruaren jatorri zehatza eta hori sortu zeneko data zehatza zalantzarik badira ere, jakina da itsas aseguruia dela aseguru-motarik zaharrena, eta bera dela gainerako aseguru-moteren oinarria (GUTIÉRREZ DE LA CÁMARA, J.M. *Derecho marítimo*. Madril: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Ministerio de la Marina, Colección de Estudios de Derecho Internacional Marítimo, 1956, 400. or.).

Itsas aseguruia agertu aurretik ere antzeman daitezke aurrekari batzuk itsas esparruan. Esangura horretan, ontziko izakinen araberako mailegua izan zen abiapuntua. Bada, itsas bidaien arriskuak estaltzeko lehenengotariko erakundetzat jo izan da hori. Gerogarrenean, Rodaseko biztanleek *Lex Rhodia* delakoan matxura handiari buruzko arauak ezarri zituzten, bai eta egozketari buruzkoak ere. Arau horiek Erromako zuzenbidera bildu ziren, hain zuzen, Digestoaren XIV. liburuko II. titulura, *Lex Rhodia* izenburupean (ikus DE UNZURRUNAGA, P. *Derecho Mercantil Marítimo, Averías*. Madril: Reus, 1935, XIV. liburukia, 3. or.; DE GAMECHOGOICOECHEA y ALEGRÍA, F. *Tratado de Derecho marítimo español*. Bilbo: 1941, 1. liburukia, El Derecho Marítimo. El Personal Navegante, 21-22 orr.; D' ORS, F., HERNÁNDEZ-TEJERO, F., FUENTESECA, P., GARCÍA-GARRIDO, M. eta BURILLO, J. *El Digesto de Justiniano*. Constituciones Preliminares y Libros 1-19. Iruñea: Aranzadi, 1968, 1. liburukia, 543 eta 545. orr.).

Modu horretara, matxura handiaren arauetarekin eta, bereziki, matxurarik ohikoenen artean araututako egozketarekin, nabigazioaren arriskuei aurre egiteko babes-mota berria sortu zen, ontzia eta merkatu-gaiak oinarri hartuta. Erdi Aroan, matxura handiaren erakundea garaiko bildumetan jaso zen, eta XIX. mendean merkataritza-kodeetan. Gaur egun, York-Anberes Erregelak aplikatzen dira, *lex mercatoria* gisa (ikus FARIÑA, F. *Derecho y Legislación marítima*. Bartzelona: Bosch, 1955, 334. or.).

Edonola ere, itsas aseguruia estu lotzen zaio ontziko izakinen araberako maileguaren bilakaerari, eta bereziki mailegu horrek XIII. mendetik aurrera izango dituen gorabeherari. Hain zuzen, erromatarrek greziarrendandik hartu zuten erakunde hori, egiatan, espekulazio-tresna zen, eta hortik etorri ziren arazoak. Hartara, XIII. mendearen hasieran, zuzenbide kanonikoa mailegu-mota horren aurka jarri zen, eta 1230ean Gregorio IX.a Aita Santuak lukurreriatzat jo eta debekatu egin zuen hori (ikus VELLVÉ BUENO, E. *El asegurador frente al tercero responsable*. Madril: Vicente Rico, S.A., 1945, 52-53. orr.; REHME, P. *Historia Universal del Derecho Mercantil*. Madril: Revista de Derecho Privado, 1941, XVIII. liburukia, 52. or. Gaztelaniazko itzulpena: GÓMEZ ORBANEJA, E.; URÍA GONZÁLEZ, R. *El seguro marítimo*. Bartzelona: Bosch, 1940, 8. or.). Debeku horren ondorioz, mailegu-mota horrek aldarazpen batzuk izan zituen eta, apurka-apurka, itsas asegururako bilakaera hasi zen (ikus BENÍTEZ DE LUGO REYMUNDO, L. *Tratado de Seguros*. Madril: Reus, 1955, 1. liburukia, 58. or.).

⁴⁴ DE GAMECHOGOICOECHEA y ALEGRÍA, F. *Tratado de Derecho Marítimo Español*. Bilbo: 1941, 4. liburukia, Seguros Marítimos. Préstamo a la gruesa, 7. or.

hori hasi eta amaitu arte; gainerako esparruetan, ordea, arriskua epe luzera estali behar zen, arriskua estaltzeko antolaketa iraunkorra eta konplexua behar zelako⁴⁵.

Horrela, XIV. mendetik aurrera, itsasoko aseguruak izan zen nabigazioaren arriskuak estaltzeko teknikarik garrantzitsuena. Baina itsasoko aseguruak soil-soilik gauzen aseguruak izan zen, hau da, ontziak edo horiek garraiatutako objektuak edo merkatu-gaiak babesteko bakarrik erabili zen⁴⁶.

Denbora asko igaro behar izan zen, aseguruak itsas esparrua gainditzeko. Hurrean ere, itsasoko aseguruak izango da XVII. mendetik aurrera lehorrean hedatuko diren aseguru pribatuen eta aseguru-enpresen aurrekaria. Askotarikoak izango dira aseguru pribatu horiek, eta horietan oinarrituko dira, berebat, gizarte-aseguruak eta Gizarte Segurantzak. Bada, XIX. mendean, Industria Iraultzak eratorritako gizarte-arriskuei aurre egiteko, aseguru pribatuetara joko da.

26. XVII. mendea hastean, itsasoko aseguruak Europa osoan hedatuta zegoen. Gainera, itsasoko aseguruaren inguruan aurrerapen garrantzitsuak egin ziren; aurrerapenok ezinbestekoak izan ziren, aseguruak lehorrean aplikatzeko. Estatistikak eta zenbaki handien legean oinarritutako kalkulu aktuarialak eta probabilitateen kalkuluak egonkortu egin zuten aseguru-primen kalkulua. Eskala handian gauzatu ziren aurreikuspena eta arriskuen barreiatzea. Bestalde, aseguru-enpresen konplexutasuna areagotu ahala, akzioen bidezko sozietateek banakako aseguratzailleak ordeztu zituzten.

⁴⁵ VENTURI, A., *op. cit.*, 78. or.

⁴⁶ ARTAZA, I. *Derecho marítimo*, makinan idatzitako alea, argitaragabekoa, 50. or.

Horrela sortu ziren, bada, aseguru-konpainia handiak, hala nola, Ekialdeko Indietako konpainia holandarra (1602an) eta branderburgoar-amerikarra (1688an).

27. Suteen aurkako aseguru-enpresak izan ziren lehorrean eratu ziren lehenengoak, Londonen eta Hanburgon, 1666tik 1684ra. Ezari-ezarian, lehorreko garraioak eratorritako arriskuen aurkako aseguruak sortu ziren, bai eta ebasketa, txingor eta abereek eratorritako arriskuen aurkakoak ere⁴⁷.

Berrikuntzarik handiena izan zen aseguru pribatuen teknika pertsonari aplikatzeko lehenengo ahalegina. Aseguruen bidez, aseguraturako pertsonari kalte-ordain batzuk bermatu nahi zitzaizkion, aseguraturako arriskua ez behar bihurtu ondoren, beharizan-egoerak sor ez zitezen⁴⁸.

Horrela, aseguruaren teknika Ingalaterran aplikatu zitzaien lehenengo aldiz pertsonari, bizitza-aseguruarekin. Zientzia aktuarial modernoari esker, 1762an sortu zen bizitza-aseguruei buruzko lehenengo konpainia: *The Society for Equitable Assurance on Lives and Survivorships*. Gainera, 1774an, *Gambling Act* delakoak bizitza-aseguruaren apustutik banandu zuen, lehenengoaren baliozkotasuna aldarrikatuz eta bigarrena debekatuz⁴⁹.

⁴⁷ VENTURI, A., *op. cit.*, 78. or. Suteen aurkako aseguruari dagokionez, nabarmendu behar da 1666ko Londoneko suteak horretan izandako eragina. Jabetza pribatuak pairatutako hondamendiaren ondorioz, urte batzuk geroago suteen aurkako aseguru-konpainia handiak eratu ziren. Zehatzago, 1667an suteen aurkako lehenengo aseguru-erakundea sortu zen eta, 1670ean *Sun Fire Office* delakoa, 1726an *Sun Insurance office* bihurtu eta gaur egunera arte iraun duena (GARRIDO y COMAS, J.J., *op. cit.*, 24. or.).

⁴⁸ Lehenengo urrats horien adibide da 1699an, bizitza-aseguruen inguruan, Ingalaterran sortutako aseguru-konpainia: *Society of Assurances of Widow and Orphans* (BENÍTEZ DE LUGO REYMUNDO, L., *op. cit.*, 98. or.).

⁴⁹ BENÍTEZ DE LUGO REYMUNDO, L., *op. cit.*, 98-99. orr.

28. Ingalaterrako esperientzia gainerako estatuetera hedatzen hasi zen, eta aseguru pribatuak erabiltzeko joera Frantziako Iraultzaren ondorengo urteetan baino ez zen eten. Behin iraultzaren unerik gogorrenak igarota, XIX. mendean, itsas aseguruak indartsu jarraitu zuten eta lehenengo Merkataritza Kodeetan ere jaso ziren. Orobat, lehorreko aseguruak eta bizitza-aseguruak aurrera egin zuten⁵⁰.

Garai berean, Industria Iraultza puri-purian zegoen. Horren ondorio ziren asmakuntzek (automobilek, makinek...) eratorritako istripuak gehitu zirenez, izaera autonomo eta propioarekin sortu zen banakako istripuen aseguruak.

Halatan, laster hasi ziren gizarte-arriskuei aseguruaren teknika aplikatzeko saiakera edo ahaleginak.

29. Gizarte-arriskuen aurka aplikatu ziren lehenengo aseguruak herri-aseguruak izan ziren. Bizitza-aseguruaren antzekoak ziren, baina bazituzten berezitasun batzuk⁵¹:

(a) Aurrezkoa erraztu nahi zen, eta, horretarako, zatikako primak ezarri ziren, maiztasun handiz ordaindu beharrekoak (astero, hamabost egunero, hileroko).

(b) Gastuak ahalik gehiena murrizteko, ez zen ezarri hasierako azterketa medikorik.

⁵⁰ DONATI, A., *op. cit.*, 22. or.

⁵¹ Herri-aseguruaren ezaugarriei buruz ikusi DURAND, P., *op. cit.*, 81. or.; VENTURI, A., *op. cit.*, 80. or.; ALMANSA PASTOR, J.M. *op. cit.*, 45. or.

(c) Kalte-ordainak jasotzeko nahitaezkoa zen aurretiaz aseguru-primak ordaintzea, baina halakoak ordaintzeko epeak murriztu egin ziren.

Gizarte-arriskuetatik eratorritako beharizanen artean, herri-aseguruak heriotza babestu zuten gehienbat, baina lan egiteko ezgaitasun iraunkorra ere babestu zuten.

Aseguru kolektiboan oinarrituta ere ahalegin ugari egin zen, gizarte-arriskuak borrokatzeko⁵². Aseguru kolektibora banakako aseguru batzuk biltzen ziren. Hortaz, pertsona-taldea asegurutzen zen, eta ez gizabanako bakoitza. Bestela esanda, taldearen kideak modu inpersonalean babesten ziren. Aseguru-kontratu bakar batek, prima bakar batek, ahalbidetzen zuen taldeko kide guztien babesa antolatzea.

Enpresaburu askok baliatu zuten aseguru kolektiboa euren langileak babesteko heriotzaren, lan egiteko ezgaitasunaren edo zahartzaroaren ondoriozko beharizan-egoeretatik.

Kalteei buruzko aseguru-mota batzuk ere erabili ziren gizarte-arriskuak babesteko. Horren adibide dira gaixotasun-arriskuak edo aseguru kirurgikoak. Lanbide-arriskuak —lan-istripuak eta lanbide-gaixotasunak— babesteko lehenengo saiakerak ere orduantxe egin ziren⁵³.

⁵² Aseguru kolektiboari buruz ikusi DURAND, P., *op. cit.*, 82. or.

⁵³ *Ibidem.*

30. Esperimentazio-prozesu horretan, gizarte-arriskuei aurre egiteko babes-teknika berezi edo zehaztua ez zebilen urruti, baina, artean, aseguru pribatua gehiago moldatu behar zen gizarte-arriskueta.

Zinez, aurrezkiaren edo mutualitatearen aldean, aseguru pribatuaren teknika aurreratua zen, arriskuak besterentzeko ideia zekarrelako. Alabaina, ez zen nahikoa izan, gizarte-arriskuek eratorritako beharrizan-egoerei aurre egiteko. Aseguru pribatuaren borondatezko izaera izan zen horren arrazoi nagusia. Izaera hori ez zettorren bat alokairuko langileen egoerarekin. Egin-eginean ere, alokairuko langileak ziren gizarte-arriskuak jasaten zituztenak, eta, aldi berean, horiei aurre egiteko aukera gutxien zutenak: enpresaburuek ordaindutako alokairu urriekin ezin zieten aseguru-primeia aurre egin. Gainera, aseguru-enpresek irabazteko asmoa zuten, eta horrek ondorio negatiboak izan zituen aseguratu txiroentzat. Beraz, aseguru pribatuaren teknikak ez zuen balio beharrizan gehien zuten pertsonentzat.

Nolanahi ere, aseguru pribatuek ezarri zituzten gizarte-aseguruen eta Gizarte Segurantzaren oinarritzko printzipioak:

(a) Arriskua izatea, hau da, ondorio ekonomiko negatiboak sortzakeen ezbeharra izateko aukera (halakorik ez badago, jokia edo apustua egongo da).

(b) Subjektu batek arrisku hori beste subjektu bati besterentzea (besterentzerik ez badago ez dago asegururik; asko jota aurrezki egongo da).

(c) Arriskua besterentzean, arriskua mutualitatearen bidez barreiatzea.

(d) Arriskua besterentzeko eragiketa autonomoa izatea (autonomoa ez bada beste eragiketa batzuen ondorio besterik ez da izango, berme- edo elkartze-eragiketen ondorio, kasu)⁵⁴.

2.2. Babes-teknika zehaztuak

31. Babes-teknika zehaztugabeak ez zuten balio gizarte-arriskuei aurre egiteko, eta horren adibide dira horiekin egindako ahalegin guztiak. Beraz, babes-teknika zehaztua edo berezia behar zen.

Horretarako, aseguru pribatuak izan ziren abiapuntu, mutualismoaren eta arriskuak besterentzearen ezaugarriekin. Hala ere, horrekin ez zen nahikoa. Aseguruak eragingarriak izateko nahitaezkoak izan behar zuten eta enpresa aseguratzailleek irabazteko asmoa galdu behar zuten. Aldaketa horiek gauzatzean agertuko dira gizarte-aseguruak, Gizarte Segurantzaren aurrekaririk hurbilenekoa

Baina Alemanian izan ezik, bertako inguruabar bereziengatik, osterantzeko estatuetan, aseguru pribatuak gizarte-aseguru bihurtu aurretik, beste urrats batzuk eman behar izan ziren. Behar-beharrezkoa zen estatuak konturatzea, jabetzea, alokairuko langileek zuten egoera larriaz eta horrek gizartearentzat zekarren egonkortasunik ezaz.

⁵⁴ DONATI, A., *op. cit.*, 9. or.

Horrela, langileen aldeko mugimendu desberdinen presioaren ondorioz, estatuek ekonomian esku hartzeari ekin ziotenean, lehenengo lan-arauak sortu ziren, eta horien artean gizarte-arriskuei aurre egiteko edozenbat neurri. Bada, neurri horiek, azkenean, aseguru pribatuen eredia baliatu zuten. Horrelaxe sortu ziren lehenengo lan-istripuen legeak, horien ikusgarritasuna eta larritasuna aintzat hartuta⁵⁵. Aurrerantzean, lan-istripuetara egokitutako aseguruaren helburu bakarra izango da langileak arrisku zehatz horretatik babestea. Eta aurrerantzean, aseguru-mota horrek bilakaera erabat independentea izango du, ezaugarri bereziekin⁵⁶.

Lan-arriskuen lehenengo legeen esperientzia izango da gizarte-aseguruak sustatuko dituen. Horrela, lehenengo eta behin, lan-istripuen aurkako gizarte-aseguruak sortuko dira, eta gero, ezari-ezarian, inguruabarrek ahalbidetu ahala, ekonomia-izaerakoek batez ere, gizarte-aseguruen sarea hedatuko da, gainerako gizarte-arriskuei aurre egiteko. Gizarte-arrisku horien artean nabarmendu behar dira: zahartzaroa, baliaezintasuna, gaixotasuna, amatasuna eta langabezia.

Laburbilduz, lan-istripuei buruzko legeak aseguru pribatuen eta gizarte-aseguruen artean kokatzen dira. Ondorenez, lehendabizi, lan-istripuei buruzko legeen nondik norakoak aztertzea komeni da, hurrengo azpiataletan gizarte-aseguruen eta Gizarte Segurantzaren ezaugarri orokorrak jorratzeko.

⁵⁵ Lan-istripuen ondorioak larriak ziren, istripua jasaten zuena, gehienetan, egoera ekonomiko kaskarrean geratzen zen eta, beharbada, ondoko hau zen inguruabarririk esanguratsuena: lan-istripuak gertatzen ziren ekoizpen-bide berriak erabiltzeagatik eta ekoizpen-katean ordu askotan eta lanaldi nekagarrietan lan egiteagatik (ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S., *op. cit.*, 19. or.).

⁵⁶ VENTURI, A., *op. cit.*, 84. or.

2.2.1. Lan-istripuen legeak

32. Aurrezteko, mutualismoa gauzatzeko edo aseguru pribatuen primak ordaintzeko gai ez ziren langileek, lan-istripuen areagotzea oinarri, estatuari erreklamatu zioten enpresaburuaren aurkako nolabaiteko erantzukizuna arautzea. Langileen ustez, enpresaburuek irabazteko asmoarekin kontratatzen zituzten langileak, eta enpresaburu horiek ziren istripuak eragiten zituzten ekoizpen-bideen jabeak⁵⁷.

Estatuek postulatu liberalak bazter utzi eta amore eman behar izan zuten, batez ere, egoera baretzeko eta botereari eusteko. Alabaina, mekanismo egokia aurkitu behar zuten, gizarte-auzia konpontzeko. Erantzukizunaren mekanismoaren arabera, gizarte-arriskua sortzen zuen pertsonak erantzun behar zuen arrisku horrek eratorritako kalteei begira. Beste hitz batzuekin esanda, erantzukizunaren mekanismoaren bidez lortu nahi zen enpresaburuek kalte-ordainak ematea istripuak jasaten zituzten langileei.

Horretarako, estatuek, hasieran behintzat, zuzenbide erkidera jo zuten, hots, kodifikatutako zuzenbide zibilera. Arian ere, XIX. mendeko kodeen oinarri zen filosofia liberalaren arabera, ondoko printzipio hauek izan behar zuten nagusi alderdi pribatuen arteko harremanetan⁵⁸:

(a) Borondate-autonomiaren printzipioa, gizabanakoa eskubidedun subjektu aske gisa hartzen baitzen.

⁵⁷ VENTURI, A., *op. cit.*, 85. or.

⁵⁸ LORENTE SARIÑENA, M. eta GARRIGA ACOSTA, C. Certeza jurídica vs. justicia social: la Ley de Accidentes de Trabajo y el liberalismo español. In *Cien años de Seguridad Social. A propósito del centenario de la Ley de Accidentes de Trabajo de 30 de enero de 1900*. Madrid: Fraternidad-Muprespa, 2000, 66 eta 68. orr.

(b) Jabetza, gauzen gainean erabateko kontrola izateko ahalmen gisa ulertuta.

(c) Erruaren ondoriozko erantzukizuna, borondatez eragindako kaltea konpontzeko betebeharraren ondorio zena.

33. Hala eta guztiz ere, enpresaburuek uste baino lehenago utzi zuten ezerezean estatuen asmoa, arriskua onartu izanaren doktrinan oinarrituta. Doktrina horren arabera, langileak arriskua onartzen zuen lan-kontratua modu borondatez batez egitean. Sekuentzia guztiz logikoa zen: pertsona askea, egintza askea, egintza erantzulea, bere ondore guztiekin. Esangura horretan, kontratuen eta kalteen zuzenbide klasikoak, zuzenbide erromatarren ondorio zenak, erantzukizunetik askatzen zuen istripuan parte hartzen ez zuen pertsona oro, eta azken ondorioetaraino eramaten zuen «*volenti non fit iniuria*» araua⁵⁹.

34. Europako zuzenbide kontinentalak, Frantziako Kodearen ildotik *Lex Aquilia* erromatarrean oinarritu zenak, ezarri zuen enpresaburuaren erantzukizuna soil-soilik enpresaburuaren erruan oinarri zitekeela, betiere, hurrengo betekizunak aintzat hartuta:

(a) Pertsona erantzulea falta baten errudun zela adierazi behar zen.

⁵⁹ BORRAJO DACRUZ, E., *op. cit.*, 82. or. Arriskua onartu izanaren doktrina Ingalaterran sortu zen *Priestley v. Fowler* kasuan (1837an), eta Estatu Batuetara hedatu zen gero, *Farwell v Boston and Worcester R.R.* kasuan aplikatu ondoren (1842an). Bi kasu horiei buruz ikusi LORENTE SARIÑENA, M. eta GARCÍA ACOSTA, C., *op. cit.*, 62. or.

(b) Faltaren bat egin arren ere, frogaren zama biktimari zegokion.

(c) Erantzukizuna arindu egiten zen, istripua biktimaren falta baten ondorio bazen, eta desagertu, eragindako kaltea biktimari soilik egozteko moduko falta baten ondorio bazen.

Doktrina hori lan-istripuari aplikatuta, enpresaburuak erantzukizuna izan zezan istripua jasandako langileari begira, behar zen, batetik, enpresaburuaren errua, eta, bestetik, langileak erruduntasun hori frogatzea.

Beraz, erruaren ondoriozko erantzukizuna edo erantzukizun aquiliarra — kontratuz kanpoko — praktikan jarri orduko, mekanismo horren eragingarritasunik eza egiaztatu zen, lan-istripuen arazoa konpontzeko.

Halatan, istripua jasaten zuen langileak frogatu behar zituen kaltea, kalte horren arrazoia (enpresaburuaren errua) eta horien kari bidezko lotura. Horregatik, enpresaburuek hurrengo arrazoiak balia zitzaketen beraien errugabetasuna defendatzeko edo justifikatzeko⁶⁰:

(a) Kalteari zegokionez, halakorik izan bazen, behinik behin, arazorik larriena horren norainokoa zehaztea zen, batez ere, heriotzaren ondoriozko kalte moralaren zenbatekoa ezartzeko.

(b) Kaltearen arrazoiari eta kari bidezko loturari zegokienez, sarritan, ezinbesteko kasuak, ustekabekoak, hirugarrenen ekintzak

⁶⁰ BORRAJO DACRUZ, E., *op. cit.*, 84. or.

(lankideena nahiz lanaz besteko pertsonena) edota istripua jasan zuen langilearen egintzak zeuden.

(c) Erruduntasunari zegokionez, aurretiaz aipatu inguruabar askatzaileak gorabehera, beti alega zitekeen lanbidearekin bat zetozen babes-neurriak betetzen zirela.

35. Doktrina horrek alokairuko langileei begira zituen gabeziak gainditzeko, erabaki zen frogaren zama aldaraztea. Horren ondorioz, *iuris tantum* erako presuntzioa ezarri zen, hots, enpresaburua gertatutako lan-istripuen errudun zela. Dena den, halako presuntzioek aurkako froga onartzen dutenez, enpresaburuek aisa frogatzen zuten euren errugabetasuna, arestian aipatu inguruabarrak alegatuz. Horrela, enpresaburuaren erantzukizunik eza agertzen zen berriro ere, eta arazoa konpontzeke geratzen zen.

36. Erruaren ondoriozko erantzukizuna, erantzukizun aquiliarra edo kontratuz kanpokoa eragingarri ez zela ikusirik, SAINCTELETTEK, Belgikan, eta SUAZETEK, Frantzia, kontratu-erantzukizunera jo zuten⁶¹.

Kontratu-erantzukizunaren arabera, enpresaburua lan-kontratu baten bidez lotzen zitzaion langileari, eta kontratu hori egiterakoan, enpresaburuak bere gain hartzen zuen langilea onik itzultzeko betebeharra, lanaldia amaitu ostean. Bestela esanda, enpresaburuak segurtasun-betebeharra ez betetzearen ondorio gisa ulertzen zen lan-istripua. Horrenbestez, enpresaburuari zuzenbide osoko erantzukizuna egotzi nahi zitzaion.

⁶¹ Kontratu-erantzukizuna lan-istripuari aplikatzearen inguruan ikusi DURAND, P., *op. cit.*, 85-86. orr.

Haatik, jurisprudenziak uste baino lehenago nabarmendu zituen doktrina horren gabeziak:

(a) Postulatu liberaletan oinarritutako kontratu-legeriaren arabera, ezin onar zitekeen segurtasun-betebeharra kontratuko alderdien isilbidezko borondatearen emaitza izatea, alegia, ezin onar zitekeen isilbidezko klausula batek halako ondore astunik sortzea, alderdietako batentzat. Halako klausulek, bada, ezerezean uzten zuten borondate-autonomiaren printzipioa, bai eta alderdien arteko berdintasuna eta askatasuna ere.

(b) Garai hareetako kontratu-legeriari estu lotuta, ezerk ez zuen eragozten, kontratuetan enpresaburua segurtasun-betebehar guztietarik askatzeko klausula jasotzea, eta, beraz, enpresaburua erantzukizun orotatik askatzea.

(c) Enpresaburua kasu guztietan erantzule izatea nahierakeria garbia zen; izan ere, gerta zitekeen lan-istripuaren arrazoia ezinbesteko kasua izatea edo lanaz besteko pertsona baten ekintza.

37. Konklusio gisa, argi dago postulatu liberaletan oinarritutako mekanismoak ez zirela baliagarriak lan-istripuei aurre egiteko. Postulatu liberalak behin betiko gainditu behar ziren, eta estatuek ere hori egin zuten, erantzukizun zibileko mekanismoak bazter utzi eta erantzukizun objektiboaren

aldeko apustua eginez⁶². Hala ere, erantzukizun objektiboak aldaera desberdinak izan zituen:

(a) Lehenengo aldaeretako bat lanbide-erantzukizunean oinarritu zen. Horren arabera, enpresaburuak enpresa eratzen zuen, eta horren jardunbideak istripuak eragin zitzakeen. Hori zela eta, inoren errua gorabehera, zilegitzat jo zen enpresaburua arduratzea lan-istripuen ondorioez⁶³. Hurrean ere, enpresaburua zen bere langileek jasaten zituzten lan-istripuen lehenengo erantzulea, istripu horiek ere enpresa-jardunbidearen ondorio baitziren. Horrenbestez, enpresaburua erantzukizunetik aska zedin, nahitaezkoa zen lan-istripua ezinbesteko kasuaren ondorio izatea edo istripua jasan zuen langilearen dolozko edo erruzko jokabidearen ondorio. Harrezkero, esan ohi da, lan-istripua langilearen erruzko jokabidearen ondorio denean, langilearen zuhurtziagabekeria ausartegia dagoela⁶⁴.

(b) Halaber, lehenengo aldaera horrek eratorri zuen agintea izatearen ondoriozko arriskuaren teoria. Teoria horren arabera, langilea enpresaburuaren zuzendaritza-ahalmenaren mende zegoenez, enpresaburuak erantzun behar zuen lan-arriskuez⁶⁵.

⁶² DEL PESO y CALVO, C., *op. cit.*, 22. or.

⁶³ VENTURI, A., *op. cit.*, 87. or.

⁶⁴ BORRAJO DACRUZ, E., *op. cit.*, 86. or.

⁶⁵ ALMANSA PASTOR, J.M., *op. cit.*, 53. or.

(c) Erantzukizun objektiboaren hirugarren aldaerak gainditu egin zen enpresaburuaren erantzukizuna; izan ere, erantzukizun kolektiboan oinarritu zen. Lanbide-erantzukizunak eta agintea izatearen ondoriozko arriskuaren teoriak ere erantzukizun objektiboa zuten oinarri, baina erantzukizun objektibo horrek banakako izaera zuen. Erantzukizun kolektiboaren ildotik sortu ziren, hain zuzen, hedatutako arriskuaren edo enpresa-arriskuaren teoria. Teoria horren arabera, lan-istripuen ondoriozko erantzukizuna enpresako beste gastu bat baino ez zen, ekoizkinei egozteko modukoa. Hortaz, hasieran enpresa bihurtzen zen erantzule, baina, gerogarrenean, kontsumitzaileak ziren, ekoizkinekin prezioa ordaintzean, lan-istripuen ondoriozko erantzukizuna jasaten zutenak. Bestela esanda, kontsumitzaileek jasan behar zuten aseguruaren kostua⁶⁶.

Bada, aldaera horiek guztietarik, lan-istripuen legeak lehenengoan oinarritu ziren, lanbide-arriskuaren ondoriozko erantzukizunaren aldeko apustua eginez. Haatik, Alemanian sortutako gizarte-aseguruak hirugarren aldaeran oinarritu ziren.

Esangura horretan, Alemaniako legeriaren arabera lan-istripua gizarte-arriskua zen, gizarte-aseguru batek estaldu behar zuena; erantzukizuna kolektiboa eta solidarioa zen, kasuan kasuko lanbide-kutxara bildutakoei begira⁶⁷. Orobat, Alemanian lan-istripuei eta gainerako gizarte-arriskuei aurre egiteko aseguru kolektiboa nahitaezkoa zen, eta ez borondatezkoa.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ BORRAJO DACRUZ, E., *op. cit.*, 86. or.

Lan-istripuen legeak, alderantziz, banakako erantzukizun objektiboan oinarritu ziren. Hala ere, Alemaniako gizarte-aseguruen antzera, lan-istripuen legeek ere aseguru-teknika erabili zuten, nahiz eta horrek borondatezko izaera izan. Horren arrazoia hurrengo zen: lanbide-arriskuen ondoriozko erantzukizunak asko gehitu zuen enpresaburuaren erantzukizuna lan-istripuei begira, eta erantzukizun hori arintzeko, legegileak ahalbidetu zuen enpresaburuek arriskua aseguratzaileri bati besterentzea. Horrela, prima batzuk ordainduz gero, enpresaburuak aska zitezkeen zuzeneko bezain arriskutsua zen erantzukizunetik.

Lan-istripuen legeak indarrean jarri zirenean, kontzepzio-aldaketa nabarmena izan zen aseguru-teknikaren eta gizarte-arriskuen arteko loturan. Arean ere, aseguru pribatuaren nondik norakoak azaltzean esan bezala, hasieran, langileak izan ziren aseguru-teknika erabili zutenak gizarte-arriskuei aurre egiteko. Lan-istripuen legeak, aldiz, enpresaburuei ahalbidetu zieten lan-istripuak aseguratzeko aukera, arriskua eta arrisku horren gaineko erantzukizuna aseguratzailerari besterentzeko xedearekin.

Hala eta guztiz ere, aseguruen borondatezko izaera kaltegarria izan zen langileentzat. Hori berori izan zen gizarte-aseguruetara jauzia egiteko arrazoirik garrantzitsuena. Egin-eginean ere, enpresaburuak asegururik egin ezean, langileak kalteak jasan zitzakeen, lan-istripua gertatu eta enpresaburu kaudimengabea izanez gero. Horrela, arriskurik aurreikusten ez zuten enpresaburuek edota gizarte-arriskuei begira ardurarik ez zuten enpresaburuek nahiago zuten asegururik ez egitea.

2.2.2. Gizarte-aseguruak

38. Aurreko atalean azaldutakoaren haritik, lan-aseguruen borondatezko izaerak ezerezean utzi zituen lan-istripuei buruzko legeen xedeak. Horregatik, ekonomiaren eta antolaketaren aldetik ahal zen heinean, estatuak hasi ziren Alemanian gizarte-aseguruekin hainbeste arrakasta izan zuen teknika aplikatzen.

Gizarte-aseguruen oinarrian ere langileriaren mutualismoa eta aseguru pribatuak zeuden. Hala ere, gizarte-aseguruen teknika harantzago joan zen, haien gabeziak gainditu zituelako. Hurrean ere, teknika zehaztugabe haiek borondatezkoak ziren, eta gizarte-aseguruen teknika nahitaezkoa. Esangura horretan, aipu handiko esapide batek honako hau zioen: «gizarte-aseguruak nahitaezkoak dira ala ez dira ezer»⁶⁸.

Gizarte-aseguruak Alemanian sortu ziren, bertako inguruabar bereziak zirela bide. Gainera, gizarte-aseguruen sorreran, BISMARCK kantzilerraren egitekoak badu garrantzia. Izan ere, jarraian aztertuko diren inguruabarrak baliatuta, bera izan zen gizarte-aseguruen aldeko apustua egin zuena. DURANDEN esanetan, hiru ziren Alemanian gizarte-aseguruak sortzea eragin zuten inguruabar bereziak⁶⁹:

(a) Lehendabizi, biztanleria ikaragarri hazi zen, eta, aldi berean, industrializazioaren ondorioz, garapen ekonomikoa ere izugarria izan zen. Herri-lan garrantzitsuek ere asko lagundu zioten industria-garapenari. Errepide ugari egin zen, bai eta trenbide-sarea eratu ere.

⁶⁸ Ikusi ORDEIG FOS, J.M^a., *op. cit.*, 70. or.

⁶⁹ DURAND, P., *op. cit.*, 103-105. orr.

Alemania Frantziari gailendu zitzaion franko-prusiar gerratean, eta Frantziak emandako kalte-ordainek izan zuten zerikusia herri-lan horietan. Berebat, bat-bateko fenomenoak izan zen milaka eta milaka nekazari hirietara hurbiltzea, fabriketan lan egiteko. Ondorenez, fabrikak hazi egin ziren. Horrelaxe sortu zen proletarioa, lan-arriskuak gehien jasaten zituen gizarte-klase berria. Inon ez bezala, gizarte-auziak gogor astindu zuen Alemania.

(b) Bigarrenenez, Alemaniak bazituen gizarte-aseguruen aurrekari batzuk, horiek sortzea eta garatzea ahalbidetu zituztenak: 1810eko Prusiako Kodea aldarrikatu ondoren, enpresaburuek aseguruak egin behar zituzten euren morroiak edo merkataritzako enplegatuak gaixotasunetatik babesteko, baldin eta horiek eurekin bizi baziren; 1854an, udalerriei aitortu zitzairen gaixotasunen aurkako funtsak eratzeko eskumena. Horrez gain, udalerriek eskumena zuten alokairuko langileei funts horietan nahitaez afiliatzea agintzeko. Bavariak eta Baden-Württembergek ere Prusiak hasitako bideari ekin zioten.

(c) Hirugarrenez, alokairuko langileen egoera zela eta, langile-mugimendua gobernu gogor presionatzen hasi zen. Iraultza-giroa antzeman zitekeen gizartean. Mugimendu sozialista mehatxua zen batu berri zen Alemaniarentzat. Langileria baretu ezean, alfer-alferrikakoa zen nekazaritza-gizartetik industria-gizartera igarotzea,

edota Alemania industria-estatuen artean nagusi izatea. Alemania gizarte-auziaren paradigma bihurtu zen.

BISMARCK horren guztiorren jakitun zen, eta, horregatik, alokairuko langileen egoera hobetzeko politika jarri zuen abian. Horrexek baretuko zituen langileak, horrexek urrunduko langileak sozialismotik. Langileen egoera hobetuz gero, sozialismoa oinarririk gabe geratuko zen, eta iraultzaren inguruko mamuak behin betiko desagertuko ziren. Azken buruan, estatu sortu berriak egonkortasuna behar zuen.

39. Horrela, BISMARCKek gizarte-asegurueta oinarritu zuen bere politika. Egin-eginean ere, gizarte-arriskuen aurkako babes-teknika eragingarria lortuz gero, gizarte-auzia erraz gaindituko zen.

Kantzilerrak nahitaezko gizarte-asegurua defendatu zuen, eta horretarako aintzat hartu zituen Kristautasunaren printzipioak, Prusia eta beste lander batzuetako esperientzia eta adituen iradokizunak⁷⁰.

Ilido horretatik, gizarte-aseguruak botere publikoen politika esku-hartzailearen adibide gisa hartu ziren, langilea babesteko xedearekin. Beraz, ezbeharren aurka egiteko, gizarte-elkartasuna zen politika horren ardatza.

Nahitaezko gizarte-aseguruarekin aberastasuna banatu nahi zen. Bestela esanda, aberastasunaren zati bat laguntza gehien behar zuten pertsoneri bideratu behar zitzairen. Izan ere, laguntza gehien behar zuten

⁷⁰ VENTURI, A., *op. cit.*, 107. or.

pertsonen diru-sarrerak urriak, eskasak ziren bizitzako gertakizunei aurre egiteko⁷¹.

Kontserbadoreen eta liberalen hasierako erresistentzia gainditu ondoren, BISMARCKek gizarte-aseguruaren teknika sendotzea lortu zuen. Hartara, 1883ko ekainaren 15eko Legeak gaixotasunen aurkako aseguruua sortu zuen; 1884ko uztailaren 6ko Legeak lan-istripuen aurkako aseguruua; 1889ko ekainaren 22ko Legeak ezgaitasunaren eta zahartzaroaren aurkako aseguruua, eta 1911ko uztailaren 19ko Legeak heriotza eta bizirik irautearen inguruko aseguruua. Gainera, 1911ko uztailaren 19ko Kodearen bidez, gizarte-aseguruen inguruko xedapenen batasun teknikoa erdietsi zen⁷².

40. Oro har, gizarte-aseguruak bat zetozen alokairuko langileen beharrianekin. Gizarte-aseguruen teknikak gainditu egin zituen aurretiaz izandako babes-teknika guztiak, gehienbat, ondoko ezaugarri berezi hauek zituelako⁷³:

(a) Aseguruua nahitaezkoa zen legearen aplikazio-esparruko subjektu guztientzat, hau da, aseguruaren nahitaezko izaera ezinbestekoa zen langileen babesa antolatzeko.

⁷¹ POSADA, C. *Los seguros sociales obligatorios en España*. Madril: Revista de Derecho Privado, 1945, 8. or.

⁷² Kode horren eta beraren bilakaeraren inguruan, ikusi LUÑO PÉREZ, E. *El problema de la unificación de los seguros sociales fuera de España*. Madril: Publicaciones del Instituto Nacional de Previsión, 1934, 105-139. orr.

⁷³ DURAND, P., *op. cit.*, 109. or.

(b) Hasieran, gizarte-aseguruak industriako langileei bakarrik aplikatu zitzaizkien, baina, apurka-apurka, beste langile batzuei ere hasi zitzaizkien aplikatzen, hala nola, zerbitzu publikoetako langileei, merkataritzako langileei, nekazaritzakoei, itsasokoei eta etxeko zerbitzupeko langileei.

(c) Aseguruen finantzaketa enpresaburuen eta aseguratuena — langileen— artean banatzen zen, baina, batzuetan, estatuak ekarpenak egiten zituen, enpresaburuek eta langileek egindako kotizazioen gainean.

(d) Gizarte-aseguru bakoitza —gaixotasuna, lan-istripua, ezgaitasuna, zahartzaroa— autonomoa, lokabea zen; bakoitzak bere administrazio-egitura zuen.

Horrenbestez, nabari-nabariak ziren gizarte-aseguruen eta gainerako babes-tekniken arteko desberdintasunak.

Aseguru pribatuei dagokienez, ondoko desberdintasun hauek nabarmen daitezke⁷⁴:

(a) Aseguru pribatuetan ekimena pribatua den bitartean, gizarte-aseguruetan estatuak du ekimena.

⁷⁴ Inguruabar horien inguruan ikusi DONATI, A., *op. cit.*, 16-17 orr. eta GARRIDO y COMAS, J.J., *op. cit.*, 50-51. orr.

(b) Aseguru pribatuetan kontratua da harreman juridikoen oinarria. Gizarte-aseguruen jatorria eta garapena, aldiz, lege-borondatearen araberakoa da. Hortaz, aseguru pribatuak sortzeko eta horien edukia finkatzeko banakako borondatea da nagusi. Gizarte-aseguruetan, berriz, nahitaezkotasuna da nagusi.

(c) Aseguru pribatuetan, aseguratzaillearen eta asegurua kontratatzen duenaren arteko harremanak sinalagmatikoak dira. Hori dela eta, alderdietakoren batek bere betebeharra gauzatzen ez badu, *exceptio inadimpleti contractus* delakoa egikari dezake aurkako alderdiak, eta, ez-betetzearen ondorioz, harreman juridikoak suntsiarazi egingo dira. Aitzitik, gizarte-aseguruek ez dituzte sortzen harreman juridiko sinalagmatikoak, hau da, betebeharrak bakoitza lokabea da. Hortaz, ezbeharrak gertatzean, aseguratzailleak nahitaez eman behar du kasuan kasuko prestazioa, nahiz eta geroago aurretiaz ordaindu ez den kuota betearazteko aukera izan (automatikotasun-printzipioa).

(d) Gizarte-aseguruetan, aseguru pribatuetan ez bezala, ordaindu beharreko prima, kuota edo kotizazioa ez da ezartzen irizpide tekniko hutsen arabera, ezpada irizpide politiko edo sozialen arabera. Horregatik parte hartzen dute enpresaburuek eta estatuak.

(e) Gizarte-aseguruetakoa aseguratzaileak, aseguru pribatuetan ez bezala, ez du irabazteko asmorik, eta aseguruak kudeatzen ditu gizarte-justiziako irizpideetan oinarrituta.

Lan-istripuen legeen aldean ere gizarte-aseguruak berrikuntza nabarmena ekarri zuten. Bada, gizarte-aseguruak ez ziren oinarritu enpresaburuari ezarritako erantzukizun objektiboan, langileek jasandako kaltea aintzat hartuta. Aitzitik, estatuak bere gain hartu zuen langileak gizarte-arriskuetatik babesteko eginbeharra, nahiz eta arriskuok lanarekin zerikusirik ez izan (gaixotasun arrunta ere babestu zen). Xede hori dela bide, estatua urrundu egin zen lan-istripuen legeak ezarri borondatezko asegurutik. Horren ordean nahitaezko aseguruak ezarri zuten⁷⁵.

41. Gizarte-aseguruak Alemanian izandako arrakasta zela eta, ezarri- ezarian, gizarte-aseguru horiek gainerako estatuak ere hedatu ziren. Erresuma Batua da horren adibide garbia, bertan ezarri baitzen estreinako langabeziaren aurkako nahitaezko aseguruak 1911ko abenduaren 16ko Legearen bidez. Egin-eginean ere, horretarako inguruabar bereziak zeuden Erresuma Batuan: estatuak bere gain hartu zuen herritar guztiak txirotasunetik babesteko ardura; langabezia handia zegoen eta horren aurka *Poor Law* delakoak babes gutxi eskaintzen zuen. Gainera, Erresuma Batuan, gizabanakoen artean aurrezki askea edo langileriaren mutualismoa ez ziren

⁷⁵ ALARCÓN CARACUEL, M.R., *op. cit.*, 32-33. orr.

behar adinakoak langabeziaren ondorioak babesteko. Nahitaezko aseguruak, alderantziz, estatuaren esku-hartze kolektiboa ahalbidetzen zuen⁷⁶.

2.2.3. Gizarte Segurantzza

42. Gizarte-aseguruak arrakasta handia izan bazuten ere, egunerokotasunak gabezia garrantzitsuak azaleratu zituen denborarekin⁷⁷:

(a) Eskuarki, gizarte-aseguruak alokairuko langileak bakarrik babesten zituzten, eta horien artean beharizan ekonomiko gehien zituztenak. Gainera, enpresaburuen ekarpena gizarte-aseguruen oinarri zen, eta horrek asko baldintzatzten zuen babesaren norainokoa.

(b) Babesari erreparatuz, gizarte-aseguruetan arriskuak zuen garrantzia nabarmendu behar da. Hori dela eta, beharizana eragiten zuen arrisku bakoitzeko aseguru-araubidea eratu zen. Horren ondorioz, sarritan hurrengo gertatzen zen: beharizan-egoera berak babes desberdina izan zezakeen horren arrazoi zen arriskuaren arabera eta, beraz, aseguru-araubide bakoitzaren arabera. Gainera, beharizana ez zen bere horretan babesten, baizik eta kasuan kasuko aseguru-araubideari begira ordaindutako kuota edo kotizazioaren arabera.

⁷⁶ VENTURI, A., *op. cit.*, 114. or.

⁷⁷ Gabezia horien inguruan ikusi ALMANSA PASTOR, J.M., *op. cit.*, 56-57. orr.

(c) Kudeaketari dagokionez, aseguru-araubide anitzek — aseguratutako arriskuak beste zirenak— eragin zuten erakunde kudeatzaile edo aseguratzaille publiko asko izatea: zenbat aseguru-araubide izan eta horrenbeste erakunde kudeatzaile izan ziren. Hortaz, askotan, beharizan-egoera bera babesteko kudeaketa bat baino gehiago zegoen, eta horrek kostu handia ez ezik, antolaketa katramilatsua ere bazekarren.

(d) Gizarte-aseguruen finantzaketari helduz, aseguruen kostuak zirela eta, enpresaburuek jasan behar zuten zama handiegia eta justifikatu gabea zen.

43. Agi denez, gizarte-aseguruek azken bultzada behar zuten, BISMARCKek hasitako bidea amaitzeko. Azken batean, gizarte-aseguruek sistematizatze eta arrazionalizatze premia zegoen. Terminologiaren ikuspuntutik ere, «gizarte-aseguruek» kontzeptua albo batean utzi, eta, apurka-apurka, «Gizarte Segurantzak» kontzeptu sistematiko eta asmo handikoa nagusitzen hasi zen⁷⁸. Esate baterako, hori gertatu zen Errusian, 1922ko Kodearekin, Estatu Batuetan, 1935eko *Social Security Act* delakoarekin eta Zeelanda Berrian, 1938ko Legearekin.

Baina BEVERIDGE izan zen behin betiko aldaketa gauzatu zuena.

Bigarren Mundu Gerra bete-betean, Erresuma Batuko Gobernuak BEVERIDGE lehendakari zuen batzordeari agindu zion ordura arte zeuden

⁷⁸ BLASCO LAHOZ, J.F., LÓPEZ GANDÍA, J. eta MOMPALER CARRASCO, M^a.A. *Curso de Seguridad Social*. Valentzia: Tirant lo Blanch, 2001, 8. argitaraldia, 36-37. orr.

gizarte-aseguru barreiatuak aztertu eta batzea. Agindu horren ondorioz, batzordeak bi txosten egin zituen: lehenengoa, 1942an, *Social Insurance and allied Services*, eta bigarrena, 1944an, *Full Employment in a Free Society*.

Txosten horietarik lehenengoak izan zuen arrakasta gehien, Erresuma Batuan, gerra amaitu ostean, Gizarte Segurantzaren irizpide nagusiak ezartzeko balio izan zuelako, eta, gero, apurka-apurka Gizarte Segurantzaren Sistemaren aldeko aukera egin zuten estatuentzat eredu eta oinarri bihurtu zelako.

44. BEVERIDGEK lehenengo txosten horretara BISMARCKEN gizarte-aseguruak bildu eta gainditu zituen, haiek beharizan-egoerak babesteko behar adinakoak ez omen zirelako. Horretarako, oinarri batzuk ezarri zituen, alde guztietan gizarte-aseguruak baino harantzago zihoazenak:

(a) Hautsi egin zen gizarte-aseguruen izaera heterogeneoa; gizarte-aseguruak batu ziren, lan-istripuei buruzko aseguru barne. Xede horretarako, kotizazio bakarra ezarri zen, arrisku guztiak estaltzeko; eta Gizarte Segurantzako Ministerio berezia ezarri zen. Ministerio horrek izaera publikoa zuen, eta kudeaketa zentralizatu gaizatzeaz gain, administrazio-batasuna ahalbidetzen zuen.

(b) Gizarte-aseguruek esparru subjektiboari begira zuten izaera mugatuaren aldean, Gizarte Segurantzak herritar guztiak babesten zituen, langileak izan ala ez. Hori dela eta, unibertsaltasun subjektiboaz hitz egiten da.

(c) Gizarte-aseguruen aldean, Gizarte Segurantzak babes gehiago eskaintzen zuen. Gizarte Segurantzaren xedea zen edozein beharrizan-egoera babestea eta babes hori homogeneoa izatea. Horrela, prestazioei dagokienez, gainditu egin ziren beharrizan-egoera eragiten zuen arriskua lanbide-izaerakoa izatearen ala ez izatearen ondoriozko bereizketak (arriskuaren ideia baztertzen da).

(d) Gizarte Segurantzaren finantzaketak kargatu behar zituen, batetik, kotizazioak, alokairuekin zerikusirik izan ez eta modulu arrazional eta jasangarrien arabera kalkulatzeko zirenak, eta, bestetik, estatuko aurrekontu orokorrak. Gainera, Gizarte Segurantzako Sistemaren zati batzuek estatua arduratu behar zen zuzenezuzenean. Horren adibide ziren, besteak beste, herritar guztientzako osasun-zerbitzu nazionala, familiei laguntzeko alokairu osagarri batzuk eta gabezia-egoeran zeudela adierazi eta frogatzen zuten herritarrentzako laguntza nazionala.

45. Erresuma Batuan Beveridge Plana egonkortu ondoren, Gizarte Segurantza arian-arian hedatu zen beste estatuetera, gizarte-aseguruekin gertatu antzera. Hala ere, Gizarte Segurantza hedatzean, bi fenomeno eman ziren: ekonomia- eta gizarte-eskubideak, eta horien artean Gizarte Segurantzarako eskubidea, konstituzioetara biltzea; eta Gizarte Segurantzarako eskubidea nazioarteko araurik garrantzitsuenek aitortzea.

Beraz, Gizarte Segurantza asko hedatu da nazioarteko bihurtu delako. Halaber, horren ondorioz, Gizarte Segurantzaren aldeko apustua egin duten estatuek beharizan-egoera berberak babesteko xedea dute, horren adibide izanik Lanaren Nazioarteko Erakundearen 1952ko ekainaren 28ko 102. Hitzarmena, Gizarte Segurantzari buruzkoa (gutxieneko arauaren izaera duena). Baina estatu bakoitzaren inguruabar eta berezitasunek baldintzatu egiten dute estatu bakoitzeko legegilea, babestu beharreko gertakizunak tipifikatzeko orduan.

Inguruabar eta berezitasun horien artean, nabarmendu behar da estatu batzuetan BISMARCKen gizarte-aseguruek duten tradizioa eta bilakaera. Modu horretara, Gizarte Segurantza ezartzean, estatu batzuetan, eta horien artean Espainian, BISMARCKen gizarte-aseguruen ordean Gizarte Segurantzako eredu germaniarra, kontinentala nagusituko da. Beste estatu batzuetan, ordea, Beveridge Planean zuzen-zuzenean oinarritu eta Gizarte Segurantzako eredu anglosaxoia, atlantikoa nagusiko da. Horregatik, teorian behinik behin, Gizarte Segurantzak bi eredu dituela esan bide da: lehenengoa, kontribuzio bidezkoa; bigarrena, laguntza bidezkoa edo kontribuziorik gabekoa.

Nolanahi ere, praktikan, Gizarte Segurantzaren bilakaeraren ondorioz, eredu horiek ez dira lokabeak. Bada, gaur egun, Sistemarik gehienak mistoak dira, bi ereduetako osagaiak hartu dituztelako.

3. Euskal Herriko babes-ekintza

46. Behin historian zehar eman diren babes-teknikak aztertuta, orain babes-teknikok Euskal Herrian izan duten agerpenei erreparatuko zaie, lehenengo atalean babes-ekintza gisa definitu dugunaren arabera.

Horretarako, lehenengo atalean aurreratu den bezala, bi garai nagusi bereiziko dira, Foru-sistema publikoa galdu aurretik eta ondoren. Hain zuzen, bigarren garai horretara bildu behar dira etorkizunera begira Euskal Herriak babes-ekintzaren arloan dituen ahalbideak ere.

3.1. Foru-sistema publikoa galdu aurretik

47. Euskal Herriko historiaren hastapenetan egon badago babes-ekintza zeharo baldintzatuko duen inguruabar bat, orografiaren izaera kontuan hartuta:

lurraren gaineko jabetza. Horregatik, babes-teknikek eratorritako babes-ekintza jorratu aurretik, horren inguruko azalpen batzuk emango dira.

3.1.1. Lurraren gaineko jabetzaren garrantzia babes-teknikek eratorritako babes-ekintzari begira

48. Beste inon ez bezala, euskal herrialdeetan ugari omen ziren lurraren gaineko jabe txikiak, horietako batzuk jauntxo edo ahaide nagusi bihurtu aurretik behinik behin⁷⁹. Halaber, jabetza pribatuarekin batera, garai horretara arte iritsi ziren aspaldiko denboretatik erabilera erkidea zuten lur-eremu batzuk, horien artean nabarmendu behar direla, korta, sarobe edo saroi deritzenak⁸⁰.

Hasieran, lur-eremu horiek abereen bazkara zuzendu ziren, zirkulu formako lursaila eratuz. Lursaila zedarritzeko, artzainek erdialdean haustarri izeneko mugarria jarri ohi zuten; mugarri horren azpian errautsa lurperatzen zuten eta, era berean, haren gaineko aldean marka edo ikur batzuk jartzen zituzten, lursaila inguratzen zuten beste mugarriak seinalatzeko. Urteko sasoiaren arabera, saroi desberdinak erabiltzen zituzten. Horrela, udarako, gune garaiak nahiago zituzten, eta, negurako, behe aldeko lur epelagoak. Are gehiago, artzainek euren txabola edo bordak lur-eremu horietan sortzen

⁷⁹ Hori berori jaso zuen BALPARDAK, IX. mendearen amaierari begira, Leongo Alfontso III.aren Kronikak oinarri hartuta (ikusi BALPARDA y de las HERRERÍAS, G. *Historia Crítica de Vizcaya y de sus fueros*. Madril: 1945, III. liburukia, 24. or.).

⁸⁰ Halakoak sakonago aztertu nahi izanez gero, ikusi ARAGÓN RUANO, A. *La ganadería guipuzcoana durante el antiguo régimen*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea. Argitalpen zerbitzua, 2009, 103-143. orr. Orobat, kontsulta daiteke egile beraren *El bosque guipuzcoano en la Edad Moderna: aprovechamiento, ordenamiento legal y conflictividad*. Donostia: Aranzadi Zientzi Elkarte, Munibe, 14. gehigarria, 2001, 46. or.

zituzten, halakoek, normalean, zati bateko egitura izaten zutela, non artzainek eta abereek babeslekua izaten zuten⁸¹.

Edonola ere, jabe txikietako batzuk, boterea eskuratu ahala, halako lur-eremu erkideez jabetzen hasi ziren. Beste horrenbeste esan behar da erregeen eta zenbait erakunde erlijiosoren inguruan ere⁸². Denek ere, modu berean jardun zuten horiei dagokienez. Horrela, sortu ziren gizarte-klase desberdinak euskal herrialdeetan⁸³.

Apurka-apurka, ahaide nagusiak, erregeak eta erakunde erlijiosoak garai batean abeltzaintzarako erabilitako saroiak nekazaritzara bideratzen hasi ziren. Modu horretara, jabetza pribatuko lurrik ez zuten nekazariak zentsuaren bidez lotzen zitzaizkien haiei. Hain zuzen, zentsu bidezko lotura hori nekazariarentzat babes ziurra bihurtu zen, lurraren gainean epe luzerako erabilera ahalbidetzen baitzien, familiaren oinordetzara ere biltzen zela erabilera hori⁸⁴. Trukean, gehienetan, alde zuzenetik ezarritako epealdietan, uztaren zati bat ematen

⁸¹ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 1. liburukia, 109-110. orr.

⁸² THALAMÁS LABANDIBARrek azaltzen digu ahaide nagusiek zelan ekin zioten lur-eremu erkideak eskuratzeari, eta komentuen kasuan adibide moduan jartzen du Orreagako monjeak mende luzez izan direla lur-eremu handien jabeak, barbarako, Usurbil eta Donostiako mendietaraino heltzen zirela beraien jabetzak (THALAMÁS LABANDIBAR, J. *Aspectos de la vida profesional vasca. El campesino, el pescador, el obrero*. Donostia: Beñat Idaztiak, 1935, 53-54. orr.

⁸³ Esate baterako, Bizkaiari dagokionez, SAGARMINAGAK azaldutakotik erraz ondoriozta daiteke hori. Izan ere, haren esanetan, 1526ko Foru Berriak jaso zuen lehendabiziko aldiz bizkaitar guztien kapare-izaera, 1452ko Foru Zaharrak ez baitzuen halakorik ezarri. Bada, Foru Berriko I. tituluko XIII. legean honako hau irakur daiteke: «Otrosí, dixeron: Que por quanto todos los dichos Vizcaynos son Hombres Hijos-Dalgo...». Baina SAGARMINAGAREKIN bat etorritik, kontuan hartu behar da Foru Berriaren bizkaitar guztien kapare-izaera aitortzeko arrazoi nagusia: kapare-izaera gero eta beharrezkoa zen, garai hartan izaera horretakoek bakarrik lor zezaketelako estatuko zenbait postu eta kategoria; korporazio eta anaitasun askotako estatutuek ez zituzten onartzen kapare-izaerarik gabekoak, eta lurraren txirotasunarengatik Jaurerrietik erbestera egin behar zurten bizkaitarren mesedetan ere komeni zen hori, haiek ogibide duina lor zezaten (SAGARMINAGA, F. *Memorias históricas de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Etxebarri: Amigos del libro vasco, 1983, 19. or.). Beraz, esan behar da bizkaitar guztien kapare-izaera ondore horetarako baino ez zela aitortu.

⁸⁴ CHALBAUD y ERRAZQUIN, L. *La troncalidad en el Fuero de Vizcaya (1898)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2005, 14. or. POSSE Y VILLELGA, J. El Caserío. II. Familia y propiedad. In *Euskalerraren alde*, 1914, 4. liburukia, 82, zk., 310. or.

zieten jabeei, uzta-mota askotarikoa izan zitekeela, nahiz eta gariarena eta sagarrena izan ohikoena⁸⁵.

Erregeei dagokienez, berebiziko garrantzia du horiek hiribilduak sortzeko zuten ahalmena. Izan ere, hiribildu horietako biztanleei hiri-gutun eta foru berezien bidez zenbait pribilegio aitortzen zieten, eta horien artean, beharbada, garrantzitsuenak, mendi, baso eta bazka erkideak, bertatik behar zituzten lehengaiak atera ahal izateko⁸⁶.

Jakina, Bizkaiko 1526ko Foru Berriaren I. tituluko IV. legeak ezarritakoaren ildotik, erregeek bazuten eskubidea zenbait errenta eta zentsu izateko edozenbat etxe eta etxaldetan, errementerietan, monasterioetan eta hiribilduetan⁸⁷, baina ezin uka daiteke etorkizunera begira mendi, baso eta bazka erkideen garrantzia, batik bat, gizarte-antolakuntzari dagokionez.

Edonola ere, ezin da gizarte-antolakuntza horretaz hitz egin XV. mendeko azken urteetara arte. Bada, aintzat hatu behar da hori eragotzi zuen arrazoi nagusia: ahaide nagusien artean, eta zehatzago esanda oinaztarren eta ganboatarren artean, mende luzez izandako bando-gerrak (XIII-XV). Lurraren gaineko boterea jokoan, ezegonkortasuna nagusitu zen euskal herrialdeetan, eta ahaide nagusien interesek erabat baldintzatu zuten nekazari txiroen edota

⁸⁵ Erakunde erlijiosoei dagokienez, esanguratsuak dira oso MUGARTEGUIK Ziortzako kolegiataren inguruan jasotako adibideak. Bada, horien bidez ikusten da zer-nola eratu ziren inguruko etxalde ugari. Kolegiatak saroiak uzten zizkien nekazariei, eta nekazari horiek lurrari atxikita geratzen ziren epe luzerako, bildutako uztaren zati baten truke (MUGARTEGUI, J.J. *Índice general del archivo de la Colegiata de Santa María de Cenarruza*. Faksimile-edizioa. Bilbo: Caja de Ahorros Vizcaína, 1984, 101-111. orr. Halaber, horren inguruan ikusi ZUBIKARAI BEDIALAUNETA, A. Baserriari begirakada bat. In *Zer. Bizkaitarrai-bizkaieraz*, 1990, 139. zk., 6. or.

⁸⁶ SAGARMINAGA, F., *op. cit.*, 17. or.

⁸⁷ Horren inguruko adibide batzuei buruz dabil ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 1. liburukia, 158-159. orr. Errealitate hori sakonago aztertu nahi izanez gero ikusi HORMAECHE, R. *Leyes civiles de Vizcaya (1891)*. Faksimile-edizioa: Iruñea: Analecta, 2002, 69-71. orr.

ahaide txikien bizimodua⁸⁸. Azkenean, hiribilduen aurrerapena ere kolokan jarri zuten, etengabeko liskar eta erasoengatik, eta orduantxe esku hartu zuten erregeek, indarrez behin betiko egoera baretu arte.

Une horretan agertuko da baserria, eraikin sendo eta iraunkor gisa⁸⁹, sarri askotan, iraganeko zentsuetara bildutako sarrietan⁹⁰. Eta baserriaren eskutik sortuko dira, berebat, euskal foru-zuzenbide pribatuko erakunderik garrantzitsuenak⁹¹. Halakoen artean, testamentua egiteko askatasuna, tronkalitatea eta foru-komunikazioa nabarmendu behar dira, familia-antolaketaren oinarri gisa, bai eta horren baitan gauzatuko den babes-ekintza gisa ere⁹².

⁸⁸ Horren inguruan ikusi BALPARDA y de las HERRERÍAS, G., *op. cit.*, 144-145. orr. Orobat, bando-gerren krudelkeriaz jabetzeko ikusi GARCÍA DE SALAZAR, L. *Las Bienandanzas e Fortunas*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia, 1984, 4. liburukia, XX.etik XXV.enera arteko liburuak.

⁸⁹ Bando-gerren amaiera baserriak agertzeko arrazoi nagusi gisa hartzearen inguruan ikusi SANTANA, A., LARRAÑAGA, J.A., LOINAZ, J.L., ZULUETA, A. *Euskal Herriko baserriaren arkitektura. Historia eta tipologia*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2002, 1. liburukia, 32. or.

⁹⁰ Horren inguruan ikusi THALAMÁS LABANDIBAR, J. El colectivismo de los pastores vascos. In *Yakintza*, 1935, 3. liburukia, 17. zk., 393. or.; GARCÍA REDRUELLO, R. *Derecho consuetudinario en Vascongadas y Navarra (apuntes para un ensayo)*. Madril: Ministerio de Trabajo. Escuela Social de Madrid, 1944, 7. or. MARTÍN GALINDO, J.L. *El caserío vasco como tipo de explotación agraria*. 1969, separata, 15. or. CARO BAROJA, J. *Ser o no ser vasco*. Madril: Espasa, 1998, 2. argitaraldia, 144. or.

⁹¹ Gogora bedi erakunde horiek gaur egun ere indarrean jarraitzen dutela. Bizkaiari dagokionez, kontuan hartu behar da uztailaren 1eko 3/1992 Legea, Euskal Herriko Foru Zuzenbide Zibilar buruzkoa (1992ko abuztuaren 7ko EHAA, 153. zk.). Halaber, Arabari dagokionez, aintzat hartu behar da azken lege horrek jaso duela Arabako Foru Zibila, bere baitara biltzen direla Aiarako Forua (aplikagarri dena Aiara, Amurrio eta Okondo udalerrri osoetan eta Artziniega udalerriko Mendieta, Erreta-Tutera, Santa Koloma eta Zolloguti herrietan) eta Laudion eta Aramaion aplikagarri den Foru Zuzenbide Zibila. Azkenik, Gipuzkoari dagokionez, kontuan hartu behar da 3/1999 Legea, azaroaren 16koa, Euskal Herriko Foru Zuzenbide Zibilar buruzko Legea aldatzekoa, Gipuzkoako Foru Zibilar dagokionez (1999ko abenduaren 30eko EHAA, 249. zk.). Orobat, ezin ahantz daiteke Zuzenbidearen Euskal Akademiak 2007ko ekainaren 20an aurkeztutako lege-aurreproiektua, Euskal Autonomia Erkidegoko Foru Zuzenbide Zibilar buruzkoa, helburu duena hiru herrialdeetako foru-zuzenbidea bateratzea, eta oraindik legebiltzarrean eztabaidatu ere ez dena egin [lege aurreproiektu hori kontsulta daiteke Zuzenbidearen Euskal Akademiaren Aldizkarian, IV. zenbaki berezian (2007), 191. or. eta h. (www.avd-zea.com)].

⁹² Hiru erakunde horien garrantzia nabarmendu dute, besteak beste, CHALBAUD y ERRAZQUIN, L., *op. cit.*, 16. or.; eta POSSE y VILLELGA, J. *La vida social en el País Vasco. Lecciones*

49. Hiru erakunde horiek elkarrekin lotuta daude, eta helburu bera dutela esan behar da, alegia, familia-ondarea iraunaraztea, batez ere, kontuan harturik Euskal Herriko lur-eremuak zati oso txikietan bananduta daudela, eta ustiaketa-ondoreetarako lur-eremu horiei bere horretan eustea komeni dela⁹³.

Esangura horretan, testamentua egiteko askatasunari dagokionez, gogorarazi behar da Euskal Herriko foru-zuzenbideetan ez dela erabateko askatasuna aitortzen, ezpada pertsona jakin batzuen artean hautatzeko ahalmena, honako hurrenkera honen arabera: lehendabizi, seme-alaben artean; bigarrenik, halakorik ez badago, aurreko tronkaleko senideen artean; eta, azkenik, halakorik ere ez badago, osterantzeko tronkaleko senideen artean.

Horren bidez, gurasoek euren onibarrak familia barruan zatitu gabe eskualdatzea lortzen dute, hau da, euren etxeko oinordekoa nor izango den aukera dezakete, aintzat harturik oinordeko hori bihurtuko dela etxeko nagusia familia mantentzeari dagokionez⁹⁴.

pronunciadas en la VI semana social de Pamplona. Durango: Imprenta y Librería de Florentino de Elosu, 1914, 30-33. orr.

⁹³ Zenbait kasutan literatura erromantikoaren izaera baldin badu ere, interesgarria da horren inguruan TRUEBA, A. *Bosquejo de la organización social de Vizcaya (1870)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2007, 58-59. orr. Orobat, Gipuzkoako egoera aztertzeko kontuan hartu BLASCO DE IMAZ, C. *Los Fueros. Apuntes guipuzcoanos*. Irun: Ethos, 1966, 25-26. orr.

⁹⁴ Gai horri buruz sakon dihardute hurrengoek: CHALBAUD y ERRAZQUIN, L., *op. cit.*, 16. or. SOLANO y POLANCO, J. *Estudios Jurídicos del Fuero de Vizcaya (1918)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2005, 253-309. orr. Beren-beregi Gipuzkoako egoerari erreparatzen zaio hurrengo lanetan: JADO y VENTADES, R. *Derecho Civil de Vizcaya (1923, 2. argitaraldia)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2004, 66-71. orr.; NAVAJAS LAPORTE, A. *La ordenación consuetudinaria del caserío en Guipúzcoa (1973)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2009, 78-80. orr.

Testamentua egiteko askatasunarekin batera, tronkalitateak egonkortasuna dakar familiarentzat⁹⁵, bi-biek ondare-elkartzea eratzen duten heinean⁹⁶. Tronkalitateak lotu egiten ditu onibarren jabetza eta hori baliatzen duen familia, helburu izanik onibarrok sekula ere ez ateratzea familiatik. Hortaz, familiaren barruko elkartasuna oinarri, nolabaiteko erkidegoa sortzen da⁹⁷.

Hariari jarraituz, VICARIO DE LA PEÑA harantzago doa adierazten duenean seme-alabak ezkontzean gurasoen etxeari lotuta geratzen direla. Hartara, etxe horretara aberastasun- eta lan-baliabide berriak sartzen dira, eta horrek ziurtasuna dakar adinean aurrera doazen gurasoentzat. Horrenbestez, tronkalitatea elkarrekiko sorospen bihurtzen da gurasoen eta seme-alaben arteko harremanetan⁹⁸. Areago, tronkalitatea, erakunde juridiko gisa, iraganeko zentsuak ordeztara datozen errentamendu-egoeretan ere aplikatzen da, belaunaldi batetik bestera onibarrak eskualdatzea ahalbidetuz⁹⁹. Hala eta guztiz ere, gurasoak bizirik dauden bitartean ugazabak ez du onartzen errentamendua seme-alaben izenean jartzea¹⁰⁰.

Eta, azkenik, Bizkaian, foru-komunikazioa ere baliagarri da, senar-emazteei berdintasuna aitortzeko nahiz euretarik bizirik irauten duena

⁹⁵ Esangura horretan, HORMAECHE, R., *op. cit.*, 151-152. orr.

⁹⁶ VICARIO DE LA PEÑA, N. *Derecho consuetudinario de Vizcaya (1901)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia eta Deustuko Unibertsitatea: 1995, 42. or.

⁹⁷ CHALBAUD y ERRAZQUIN, L., *op. cit.*, 17. or.

⁹⁸ VICARIO DE LA PEÑA, N., *op. cit.*, 42-43. orr.

⁹⁹ ARTIÑANO y ZURICALDAY, A. El Señorío de Bizcaya, histórico y foral (1885). Faksimile-edizioa. In *Antiguos recuerdos de Vizcaya*. Bilbo: Amigos del libro vasco, 1985, IX. liburukia, 2. argitaraldia, 339. or.

¹⁰⁰ TRUEBA, A., *op. cit.*, 43. or.

babesteko¹⁰¹. Areal ere, ezkontzaren eraentza ekonomikoa arautzen duen erakunde horren bidez, ezkontideek erdibana dituzte ondasun higigarri eta onibar guztiak, ondasunon jatorria gorabehera, horiek batenak nahiz bestearenak izan, berdin ezkontzara bakoitzak ekarritakoak nahiz ezkontzak iraun bitartean irabazitakoak, ondasunok dauden lekuak zerikusirik ez duela. Hori dela eta, foru-komunikazioak dirauen artean, ondasun onibarrak besterentzeko bi ezkontideen baimena behar da. Eta foru-komunikazioa sendotzen denean, hau da, ezkontideetako bat hiltzen denean, bi ezkontideen ondorengo erkideak bizirik izanik, ondasun erkidegoa eratzen da alargunaren eta bizirik dauden ondorengo horien artean, alargunari bizibideak ziurtatuz¹⁰².

Gipuzkoan foru-komunikaziorik ez izan arren, familia-ondarea osotasunean eskualdatzeko helburua duen *propter nuptias* dohaintzaren bidez zeharka babestu izan da alarguna. Ohitura bidez formularik erabiliena bihurtu zen dohaintza-mota hori dela eta, dohaintza-emaileek hurrengo baldintzak ezartzen dizkiote ezkonduetako seme-alabari:

(a) Dohaintza-emaileek, eta horietarik bat hilez gero, bizirik irauten duenak, dohaintza-hartzailearekin familia bakarra eratzea, helburu izanik elkarri laguntzea gaixotasunean eta bestelako beharrianetan.

(b) Ondasunak adostasunez administratzeko konpromisoa hartzea eta, adostasunik ezean, gurasoek hartutako erabakia errespetatzea.

¹⁰¹ DE MADARIAGA, R. *El Derecho foral de Vizcaya en relación con la organización familiar*. Bilbo: Tipografía del Norte, 1932, 21. or. eta h.

¹⁰² Erakunde horrek alargunei begira eskaintzen duen babesa goraiatuz ikusi, besteak beste, TRUEBA, A., *op. cit.*, 56-57. orr.; ARTIÑANO y ZURICALDAY, A., *op. cit.*, 340-341; VICARIO DE LA PEÑA, N., *op. cit.*, 52. or. eta h.; SOLANO y POLANCO, J., *op. cit.*, 171. or.

(c) Dohaintzan emandako ondasunekin aurre egitea, dela dohaintza-emaileen eta dohaintza-hartzailearen mantenuari, dela batzuek zein besteek mantenua zor dieten pertsonen mantenuari, dela horien ehorzketa eta hiletei.

(d) Dohaintza-hartzaileak ezin izango ditu dohaintzan hartutako ondasunak kargatu, saldu edo beste inori eskualdatu, ezta ezkontza-kontratuak iraun bitartean eskuratutakoak ere, aitaren baimenik gabe edo, halakorik izan ezean, amaren baimenik gabe.

(e) Dohaintza-hartzaileak anai-arrebetariko bakoitzari aitarengatiko eta amarengatiko senipartearen ondorioz dagokiona ordaintzea, betiere, halakoek onartzen badute gurasoek adierazitakoa ezkontza-kontratuaren eskrituretan (onartzen ez badute, seniparte hertsiarekin konformatu beharko baitira, jasotako gaindikina anai-arreba dohaintza-hartzaileari itzuliz).

(f) Edozein arrazoiengatik, dohaintza-emaileei eta dohaintza-hartzaileari ez bazaie komeni bizitza erkideari eustea, banandu egingo dira, dohaintza-hartzailea aterako dela gurasoen etxetik, berarekin eramanez ezkontidearen ezkonsaria, familiak lortutako hobekuntzetatik erdia eta aitarengatiko nahiz amarengatiko

senipartearen ondorioz dagokion zenbatekoa, bere anai-arreben adinakoa izango dena¹⁰³.

50. Behin bando-gerrak amaituta, eta familia-antolakuntza egonkortu ahala, auzotasun-harremanak ere nahitaezkoak izan ziren euskal herrialdeetan, han-hemenka barreiatutako baserrien artean sortutako auzoetan, bai eta hiri nahiz hiribildu gisa antolatutako herrietan ere. Hain zuzen, harreman horietan berebiziko garrantzia izango dute mendi, baso eta bazka erkideek, ustiategi txikien gabeziak gainditzeko. Halaber, ustiategi txiki horiek, gehienbat, familia-esparrura mugatzen zirenez, ezari-ezarian, banakako edo, asko jota, familiako esfortzua gainditzen zituzten lanei eta egoerei aurre egiteko era desberdineko harremanak sortu ziren. Duda-mudarik gabe, horretan zerikusia izan zuen lur-eremu erkideetako harremanei esker izandako eskarmentuak.

51. Mendi eta baso erkideak, batez ere, bazkarako eta hostoak, garoa, txilarra eta otea ateratzeko baliatzen ziren; kontuan hartu behar da azken horiek erabiltzen zirela abereen etzalekuak prestatzeko eta simaurra egiteko¹⁰⁴. Orobat, basoek egurra egiteko eta gaztainak eskuratzeko ere balio zuten.

¹⁰³ ECHEGARAY, B. *Derecho Foral Privado*. Donostia: Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, 1950, 83-84. orr. Halaber, NAVAJAS LAPORTEK jaso du ezkontza-itunen bidez egindako dohaintzak sendotzeko nahitaezkoa dela bi familiak (dohaintza ematen duenak eta dohaintza hartzen duenak) elkarrekin bizitzea eta lehenengo familiako ezkontideetatik bizirik irauten duenari etxeko irabazien erdia ematea. Alabaina, autore horrek nabarmendu du egoera hori sendotzeko, dohaintza-emaileak, bere testamentuan, normalean, alargunari xedapen askeko herena eta hobekuntzako herenaren gaineko gozamina uzten dizkiola, modu horretara segurtasun gehiago ematen diola alargunaren bihar-etziko egoerari (NAVAJAS LAPORTE, A., *op. cit.*, 199-200. orr.).

¹⁰⁴ UNAMUNO, M. *Aprovechamientos comunes; lorra; seguro mutuo para el ganado, etc. (1896)* Faksimile-edizioa: *El Derecho civil de Vizcaya antes del Código Civil*. Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2007, 132-133. orr.

Bizkaian, jabego erkideari «herri-basoak» zeritzen eta ondasun erkidea ustiatzeko tituluei «usiek». Hori guztiori antolatzeko auzo bakoitzak kofradia eratzen zuen, horren adibide izanik Dima, Zeanuri eta Durangaldeakoak¹⁰⁵. Halaber, «herri-basoak» ugari ziren herrietan zabal antolatzen zen ustiapena. Horrela, mendiak asko zirenean eta horiek auzoetatik gertu zeudenean, bizilagunak bertara nahi beste aldiz joateko aukera zuten. Aitzitik mendi-azalera txikiagoa zenean, sarritan, mendira joateko egun zehatzak ezartzen ziren, eta auzokide bakoitzak hartu zezakeena ere argiro zehazten zen¹⁰⁶.

Gipuzkoan eta Araban ere, XV. mendetik aurrera oso garrantzitsuak izan ziren «partzoneria» deituriko lur-eremu erkideak. Oro har, halakoen helburuak Bizkaiko «herri-basoen» antzekoak izan ziren. Alabaina, lur-eremu handiak hartuz, herri desberdinek, bai eta probintzia desberdinek ere, egindako akordioen ondorio izateagatik nabarmendu behar dira¹⁰⁷. Gainera, hedadura

¹⁰⁵ THALAMÁS LABANDIBAR, J. *Aspectos de la vida profesional vasca. El campesino, el pescador, el obrero*. Donostia: Beñat Idaztiak, 1935, 40. or. Lan horretan, autoreak aipatu kofradi batzuen adibideak jartzen ditu. Horrela, Durangaldeako kofradiei «egurtzak» deritzen eta Arratiakoei «egurbideak». Ustiapen guztiak zotzetara jokatuta gauzatzen ziren (*sortea-aterata*), eta erkidegoko ondasunen salmenta kandela bidezko prozeduraren arabera egiten zen. UNAMUNOK diosku zertan oinarritzen zen kandela-sistema hori, Amorotoko adibidea gogora ekarriz. Bada, Lea-Artibaiko herri horretan, gaztainaren aprobetxamendua errentan ematen zen enkante bidez; enkante horretan postura desberdinak onartzen ziren kandelaren suak bizturik irauten zuen bitartean (UNAMUNO, M., *op. cit.*, 52.or., 1. oharra).

¹⁰⁶ UNAMUNO, M., *op. cit.*, 51. or. Mendi-azalera txikiko tokietan antolatzeko moduari erreparatuz, UNAMUNOK adibide interesgarri batzuk ere aipatzen dizkigu: Gerrikaitz eta Arbatzegin, berbarako, bertako herritarrak gertu zuten zubi batean elkartzen ziren irailaren 16an, eta kanpai-hotsa entzun orduko Oitz inguruko basoetara abiatzen ziren. Munitibartarrak Urkiamendiko landan biltzen ziren eta alkateak ematen zuen mendirantz egin ahal izateko agindua. Abadiñon, San Mateotan joaten ziren mendira, etxe bakoitzak behargin kopuru zehatza bidaltzen zuela, zortzi edo hamar egunez hostoak eta egurra batzera, egunsentitik gaua egin arte. Iurretan, irailaren 10ean, antzekoa zen ekandua, goizetik gauera lan egiteko aukera baitzuten, nahi adina garo eta, gehienez ere, hiru hosto-gurdikada eskuratzeko.

¹⁰⁷ GOROSABELEK jada horien berri eman zuen [GOROSABEL, P. *Noticia de las Cosas Memorables de Gipúzcoa (1899)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1967, 1. liburukia, 484-495. orr]. Geroago ideia horren inguruan dabil CILLÁN APALATEGUI, A. *La comunidad foral de pastos en Guipúzcoa*. Donostia: Imprenta de la Diputación de Guipúzcoa, 1959, 198. or. Ildo beretik doa, baita ere, URZAINQUI MIQUELEIZ, A. *Comunidades de montes en Guipúzcoa: las parzoneras*. Donostia: Cuadernos Universitarios. Deustuko Unibertsitatea, Historia eta Geografia Saila, 1990, 7. zk., 29. or.

handi hori zela eta, batik bat, bazkarako erabili ziren¹⁰⁸. Esangura horretan, Enirio eta Aralarreko «batasuna» edo «mankomunitatea» eta Gipuzkoaren eta Arabaren arteko «Partzoneria Nagusia» dira adibiderik esanguratsuenak¹⁰⁹.

Bukatzeko, lur-eremu erkideek izan zuten garrantziaz jabetzeko kontuan hartu behar da desamortizazioaren garaian hainbat udalerrrik izandako jokabidea lur-eremu horiek estatuaren eskuetan gera ez zitezen¹¹⁰. Halaber, foru-sistema publikoa galdu ondoren ere, Bizkaian, udalerriek, Ekonomia Itunaren ondorioz, Aldundiarekin zituzten betebeharrak gauzatzeko lur erkideak baliatu zituzten, jendaurreko enkante bidez errentan ematen baitzituzten horiek, hain zuzen, errentamenduetatik lortutako diru-sarrerak Aldundiari emateko¹¹¹.

52. Edonola ere, beharbada, onura erkiderako erakundeen artean goraipatuena auzolana izan da. Hitzaren etimologiak argiro erakusten duenez, erakunde horrek auzokide bakoitza behartzen du zenbait prestazio egitera auzokide guztien mesedetan. Hain justu hori da geroago aztertuko den

¹⁰⁸ ARAGÓN RUANO, A. *La ganadería guipuzcoana durante el antiguo régimen*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea. Argitalpen zerbitzua, 2009, 173. or.

¹⁰⁹ Horien inguruko azterketa sakonerako ikusi AYERBE, M.R. La Unión o Mancomunidad de Enirio y Aralar. Un caso modélico de montes comunales intervenidos por el servicio forestal de la Diputación de Gipuzkoa. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 2005, 61. liburukia, 1. zk, 5-53 orr.; URZAINQUI MIQUELEIZ, A., *op. cit.*, 26-28. orr.

¹¹⁰ UNAMUNOK Asuako arana aipatzen du horren adibide gisa (UNAMUNO, M., *op. cit.*, 132. or.). Erakunde publikoen egitekoa, eta, batez ere, Udalena, garrantzitsua izan zen antza lur-eremu horiei eusteko orduan. Nafarroari dagokionez, IRUJO OLLOK goraipatzen du bertako Aldundiak izandako jokabidea, udalerriei lagundu baitzien, aholku egokiak emanez, kasuan kasuko espedienteak aurkezteko; bada espediente horien xedea zen lur-eremu erkideen erabilera publikoa justifikatzea, zeharka bada ere desamortizazio-arauekin bat egiteko (IRUJO OLLO, M. *Instituciones Jurídicas Vascas (1945)*. Faksimile-edizioa: Tafalla: Txalaparta, 2006, 107-108. orr.). Politikari abertzale horrek erakunde publikoen jokabidea Nafarroara mugatu badu ere, jakin badakigu, neurri txikiagoan bada ere, Euskal Herriko beste herri batzuetan ere udalak arduratu zirela lur-eremu publikoen zaintza eta arauketaz. Hori berori ondorioztatzen da UNAMUNOren lanetik (ikusi 133. or), Getxoko hiru mendi erkideen berri ematen denean (Galea, Baserri eta Aiboa).

¹¹¹ UNAMUNO, M., *op. cit.*, 134-135. orr.

mutualismotik bereizten duena, azken horretan, taldeak ematen dituen prestazioak edo eskaintzen duen laguntza taldekide bakar bati begira direlako¹¹².

Eskuarki, auzolana erabiltzen zen bideak egin, garbitu eta txukundu nahiz konpontzeko¹¹³. Bide horien artean bereziak ziren oso andabide, gorputz-bide eta antzeko izenak hartzen zituztenak. Bideok erabiltzen ziren hildakoak elizara eramateko, eta bide-zorra eratzen zutenez, bertan ezin zen jabetza pribatuko inolako egintzarik gauzatu (esaterako, lubakiak egin, hesiak ipini)¹¹⁴. Baina baziren bestelako auzolan batzuk ere, horietariko batzuk gaur egunera arte heldu direnak. Azken horien artean dago, esate baterako, baselizak garbitu, konpondu eta meza-egunetarako egitekoez arduratzea. Beste batzuk dagoeneko gure artetik desagertu dira baina bada haien oroimena. Halakoen artean bi dira nabarmendu beharreko kasuak. Bateko, auzoetako haurren heziketaz kezkatuta auzolanaren bidez eraiki ziren Bizkaiko auzo-eskolak; bada, auzokideek dirua ordaintzeaz gain, gogotik lan egiten zuten, materialak emanez, garraiatuz eta obretan parte hartuz¹¹⁵. Besteko, karea erretzeko

¹¹² ECHEGARAY, B. La vecindad. Relaciones que engendra en el País Vasco. In *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1932, 23. liburukia, 391. or.

¹¹³ Auzolan-mota horiei buruz dabil ARIN DORRONSORO, Ataun herriko ohiturak gogora ekarriz. Halatan, Ataunen auzolan handia eta txikia bereizten omen ziren. Lehengoaren kasuan, gurdiak ere eraman behar izaten zituzten, antza lan handiagoak egin behar zirelako; bigarren kasuan, ordea, nahikoa zen aitzur, pikatxoi eta antzeko lanabesekin. Irailean, auzolan ohikoa egiten zen, eta udaberrian edo bideen egoera eskasak hala galdatzen zuenean, ez-ohikoa. Herriko auzo bakoitzean arduradun bat zegoen, lanerako deiak egiten zituena. Gainera, arduradun horiek erabateko agintea zuten, auzokideak ordeztzeko, halakoek ezin zirenean bertaratu edo ez zutenean lanik egin nahi; azken kasu horretan, isunak ezartzen ziren. Nabarmendu behar da, halaber, Ataungo kasuan, auzokideez gain, auzolanean ari zitezkeela bidetik igarotzeko interesa zutenek (ARIN DORRONSORO, J. Pueblo de Atáun. Los establecimientos humanos y las condiciones naturales. In *Anuario de la Sociedad de Eusko-Folklore*, 1926, 6. liburukia, 54. or.).

¹¹⁴ Bide-zor horien inguruan ikusi ECHEGARAY, B. Significación jurídica de algunos ritos funerarios del País Vasco. In *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1925, 16. liburukia, 205-222. orr.

¹¹⁵ ECHEGARAY, B. La vecindad. Relaciones que engendra en el País Vasco. In *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1932, 23. liburukia, 399-401. orr.

labeak auzo-bideetatik gertu eraikitzen ziren auzokide guztien erabilera erkiderako. Horren inguruko jardunbide guztia ere auzolanarekin gauzatzen zen (kare-harriak bertaraino garraiatu, labean horiek erre), eta, behin prozesua amaituta, lortutako karea auzokideen artean banatzen zen hainbana, zati berdinetan¹¹⁶.

Auzolanera biltzen ziren, berebat, nekazaritzari estu lotutako jarduera batzuk, batik bat, mendi erkiderik gabeko herrietan. Halakoetan, auzokide bakoitzak mendiaren zati baten gainean jabetza osoa zuen, eta lana errazteko xedearekin auzokide guztiek konpromisoa hartzen zuten elkarri laguntzeko. Modu horretara, denek batera lan egiten zuten bakoitzaren jabetzapeko lurretan, lankidetzan arituz. Gauzatu beharreko zeregin zehatzen artean aipagarri dira belar-mozketa, jorraketa, landaketa, laiaketa edota gari-jotzea. Zeregin horietan auzoko etxe bakoitzetik kide batek edo batzuek parte hartzen zuten, hurrengo baldintzarekin: hurkoaren zereginetan aritzeko etxetik zenbat lagun bidali eta etxe horrek etorkizunean horrenbeste lagun bidali beharko zituzten lehenengo etxe horretako zereginetan aritzeko. Baina gerta zitekeenez ezinezkoa izatea etxe batek beste batera aurretiaz harengandik jasotako beste lagun bidaltzea, konponbideak honakoak izaten ziren: eskulan gutxiagorekin moldatzea, baina egun gehiagotan lan egitea edo alokairukoak kontratatzea norberak gauzatu ezinako lanak egiteko¹¹⁷.

¹¹⁶ Ikusi VICARIO DE LA PEÑA, N., *op. cit.*, 114-116. orr.; eta ECHEGARAY, B., *op. cit.*, 389-391. orr.

¹¹⁷ Nekazaritzako jarduera horien gainean ikusi UNAMUNO, M., *op. cit.*, 135-136. orr.; eta THALAMAS LABANDIBAR, J., *op. cit.*, 47-50 orr.

Auzolana zehaztasunez arautzen zen udalerrietako ordenantzetan, auzokideen betebeharren nondik norakoak ezarriz¹¹⁸.

53. Konklusio gisa, esan behar da lur erkidearen erabilerak eta auzolanak oinarri sendoak jarri zituztela mutualismoa Euskal Herrian zabaldu eta egonkortzeko. Hurrean ere, erkidegoak berezkoa duen kolektibismoak ahalbidetu zuen bizimodua aurrera ateratzea, banakako interesen gainetik, modu antolatu batean, unean-uneko premiei aurre eginez¹¹⁹. Hala ere, mutualismoan oinarritutako babes-teknikari ekin aurretik, hurrengo azpiatalean ongintzari helduko zaio, hurrenkera kronologikoaren ikuspuntutik hura baino lehenago gauzatu zen eta.

3.1.2. Ongintzan oinarritutako babes-ekintza

54. Euskal herrialdeetan ongintzaz mintzatzea da egokiena, nahiz eta, itxuraz, erakunde erlijiosoez landa gizabanakoak eskaini laguntza. Hori

¹¹⁸ Ordenantza horietako askoren iruzkinak aztertzeko ikusi REDONET y LÓPEZ-DÓRIGA, L. *Policía Rural en España*. Madril: Sobrinos de Sucesora de M. Minuesa de los Ríos, 1928, 2. liburukia. Bertako adibide batzuk aipatzearen, hurrengoak aukeratu dira: kasu guztietan auzokideek euren betebeharrak ez gauzatzearen ondorioz isuna ordaindu behar badute ere, Begoña eta Sopuertako Ordenantzek ezartzen dute auzokide horiek ordaindu beharko dituztela eurek bete gabeko lanen kostuak (47. or.); Astigarreta eta Albizturko Ordenantzek isunaren arauketa hori jaso dute, ez-betetzea auzo-bideak konpontzeari begira gertatzen denean (121. or.); isun zehatzak ezartzen dituztenen artean daude Arabako Aramaio, Villareal, Lezama eta Ubarrundia herrietako Ordenantzak (376. or.).

¹¹⁹ Ideia hori igarri-igarrian dago herrialde askotako ohiturazko zuzenbidean. XVIII. mendearen amaieran, liberalismoaren eskutik nagusitzen hasiko den indibidualismoak gainbeheran jarri zuen kolektibismoa. Dena den, eta ikerlan honetan esandakoarekin erkatzeko, interesgarria izan daiteke beste herrialde batzuen inguruan argitaratutako lanak kontuan hartzea, horien artean hurrengoak gomendatzen direla: bere izaera oro hartzailearengatik, ezinbestekoa da COSTA y MARTÍNEZ, J. *Derecho consuetudinario y economía popular de España*. Faksimile-edizioa: Zaragoza: Guara, 1981, 2 liburuki. Nahiz eta Leongo probintziara mugatu, oso interesgarria da, baita ere, oraintsu kaleratutako lan hau: RUBIO PÉREZ, L.M. *La gestión del común*. León: Edilesa, 2009, 120. orr.

ulertzeko, aintzat hartu behar da, Elizak bultzatzen zuela gizabanako horien jarduna; are gehiago, sarritan, parrokoak izango dira auzoan nahiz herrietan laguntza hori antolatzen dutenak.

Nekazaritzaren esparrutik irten gabe, ohitura zen igande arratsaldeetan auzokideek lantzea gaixorik zeudenen lurrak, parrokoaren deia jaso eta gero. Beste horrenbeste gertatzen ei zen gaixotasunarengatik edo beste ezbeharren batengatik zereginak atzeratuta zituztenekin¹²⁰.

Beren-beregi txiroei begira bazeuden ongintza-izaerako hainbat ohitura ere. Horietarik deigarriena, langabeziaren aurkako neurri gisa har daitekeena, hurrengoa zen: kasuan kasuko herri edo auzoko etxe bakoitzak egun baterako hartzen zuen delako txiroa, familiako beste bat bailitzan, eguneroko zereginetan aritzeko, egun horretako mantenuaren truke¹²¹. Era berean, edozenbat udalerritako Ordenantzek txiroekiko karitatea agintzen zuten, horien artean, Arabako Zuia eta San Millanekoek. Arabatik irten gabe, Salcedoko Ordenantzek herritarrei betebeharra ezartzen zien txiroak euren etxeetan txandaka hartzeko¹²².

Gaixotasun-egoeretan, gaixoa aita edo ama izanez gero, ohitura zen senideak edo auzokideak arduratzea seme-alabez, horiek haziz eta heziz¹²³.

55. Banakako ongintzarekin jarraituz, askotarikoak dira han-hemenka gauzatzen ziren ekintzak. Gipuzkoari dagokionez, MARTÍNEZ DE ISASTIK adibide

¹²⁰ TRUEBA, A., *op. cit.*, 21. or.; UNAMUNO, M., *op. cit.*, 136. or.

¹²¹ UNAMUNO, M., *op. cit.*, 146. or.

¹²² REDONET y LÓPEZ-DÓRIGA, L., *op. cit.*, 274. or.

¹²³ IZTUETA, J.I. *Historia de Guipúzcoa (1847)*. Faksimil-edizioa: Bilbo: Lan Gran Enciclopedia Vasca, 1975, 637-638. orr.

gisa jaso zituen herrialde horretako zenbait ongilek egindako ekarpenak, hala nola, neska umezurtzak eta emakume alarguna berriro ezkondu ahal izateko, mairuen eskuetan gatibu zeuden gipuzkoarrak askatzeko, ospitaleak zabaltzeko (esate baterako, Elizalden, Eskoriatzan) eta txiroen mesedetan ogi- nahiz gari-bihitegiak hornitzeko¹²⁴. Bizkaian eta Araban ere antzeko ekintzak gauzatu ziren autore desberdinek jaso dutenaren arabera¹²⁵.

56. Hala ere, gizabanakoen laguntzaz gain, antzinatik zeuden ospitaleak, Santiagorako bidearen inguruan¹²⁶. GOROSABELEN hitzetan ere, Gipuzkoari dagokionez, ongintzarako lehenengo erakundeak erromesentzako ostatuak izan ziren¹²⁷, baina herririk garrantzitsuenetan bazeuden gaixoentzako ospitaleak ere, halakoak bereizten zirela orokorretan (gaixotasun arruntentzako) eta berezietan (batik bat, San Lazaroren gaitza zeritzon leparentzako)¹²⁸.

¹²⁴ MARTÍNEZ de ISASTI, L. *Compendio historial de Guipúzcoa (1625)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1972, 658-663. orr. Antzeko kasuak aztertzeko ikusi GOROSABEL, P., *op. cit.*, 565-569. orr.

¹²⁵ Bizkaiari dagokionez, ITURRIZAK 1679an ongile batek emakumeak ezkondu ahal izateko edo moja joateko egindako ekarpenen berri ematen du (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 501. or.). Arabari dagokionez, CAREAGA de LEQUERICA gogora dakar Araban ere modu berezian gauzatu zirela gari-bihitegiak (CAREAGA de LEQUERICA, M.P. *Y al prójimo como a ti mismo*. Tríptico de la caridad vascongada. In *Zumarraga. Revista de Estudios Vascos*, 1955, 4. zk. 97. or.).

¹²⁶ GARIBAY y ZAMALLOA, E. *Historia Universal de todos los Reynos de España (1628)*. Faksimile-edizioa: Leioa: Gerardo Uña, 1988, 1. liburukia, 66-67. orr.

¹²⁷ Ildo horretatik doa, berebat, CAREAGA de LEQUERICA, M.P. *Dinámica y evolución de la asistencia social vizcaína*. In *Vizcaya. Revista de la Excelentísima Diputación Provincial*, 1968, 29. zk.

¹²⁸ GOROSABEL, P., *op. cit.*, 555-565. orr. Adibide zehatzen artean aipatzen ditu Arrasateko hiru establezimenduak, euretariko bat lepradunentzako zena, beste bat herriko elbarrientzat eta azkena txiro, erlijioso eta bestelako pertsona batzuentzako; Azkoitiko Erruki-etxea, garai batean bertako txiroentzako eta erromesentzako sortu zena; Azpeitiko Erruki-etxea, sasoi batean ospitalea izandakoa, non babesa ematen zitzaien herriko gaixo nahiz erromesei; Bergaroko ospitalea, bertako txiro, arlote eta erromesentzako zena; Debako ongintza-erakundea, ospitalearenak egiten zituena, bertako txiroei eta erromesei begira; Donostiako ospitale orokorra, txiroei eta erromesei laguntzeko zena, eta lepradunentzako ospitale berezia; Eibarko ospitalea, non babesa eskaintzen zitzaien txiroei eta erromesei; Elgoibarreko Erruki-etxea, garai batean ospitalea izandakoa, non txiroei eta erromesei babesa eskaintzen zitzaien; Eskoriatzako

Arabari erreparatuz, LANDAZURIK Gasteizko Santa Ana eta Santiago ospitaleei buruzko informazioa ematen du. Bi-biak ere XV. mendearen hasieran sortuak, lehenengoak helburu zuen emakume alargun edo ezkongabeei babes ematea, zahartzaroarengatik edo gaixotasunarengatik ezin zutenean behar adinako bizibiderik lortu; bigarrena, batez ere, gaixoentzako izan zen, gizonentzako eta emakumeentzako egonlekuak bereizita zituela, baina txiroak eta erromesak ere hartzen zituen¹²⁹.

Azkenik, Bizkaiaren kasuan ere, badirudi ongintzarako lehenengo establezimenduak erromesentzako sortu zirela. Bitxia izan arren, hasieran, San Juan de Gaztelugatxen eta Ziortzako kolegiatan baino ez omen ziren halakoak eraiki; izan ere, Bizkaian, elizek eta baselizek gauzatzen zuten egiteko hori, batez ere, San Lazaro eta Maria Magdalenaren omenezkoek. Gainera, azken

Erruki-etxea, ospitale moduan eraiki zena txiroentzako; Getariako bi ospitaleak, San Sebastianen omenezkoa bata eta San Lazaroren omenezkoa bestea (azken horretan lepradunei eskaintzen zitzaaien laguntza); Hernaniko ospitalea, non babes ematen zitzaaien herriko txiroei nahiz herritik igarotzen ziren atzerritarrei; Hondarribiko babeserako establezimendua, txiroentzako eta erromesentzako ez ezik, plaza hori defendatzen zutenentzat ere bazela; Iruneko ospitalea, Santa Margaritaren omenezkoa, baita ere herriko txiroentzako eta herritik igarotzen ziren atzerritarrentzako zena; Legazpiko txiroentzako ongintza-etxea; Mutrikuko ospitalea, herriko txiro eta gaixoentzako zena; Oñatiko Erruki-etxea, sasoi batean ospitalea izan zena; Ordiziako ospitalea, egunez txiro eta gaixoentzako zena, eta, gauez, erromesentzako; Segurako bi ospitaleak, bata erromesentzako eta bestea lepradunentzako zirenak; Tolosako ongintza-erakundea, txiroentzako eta gaixotasun arruntak zituztenentzat, garai batean lepradunentzat ospitale berezia ere bazela [ospitale horri buruzko informazio zehatzagoa ematen du GOROSOBALek hurrengo lan honetan: *Bosquejo de las antigüedades, gobierno, administración y otras cosas notables de Tolosa*. Zizurkil: Imprenta de Pedro Aristegui, 1956, 213-218. orr.; bertan, ongintza-erakundea abandonatutako umeak harreran hartzeko ere erabili zela dio]; Urnietako ospitalea, bertako txiroentzako eta herritik igarotzen zirenentzako zena (nabarmendu behar da ospitale horri herritarren karitatearekin bakarrik eusten zitzaiola). Orobat, GOROSABELEK ohartarazten du garai batean ospitaleak izan zirela, baita ere, Alegrian, Andoainen, Antzuolan, Aretxabaletan, Asteasun, Ataunen, Aian, Beasainen, Berastegin, Elgetan, Erreterian, Itsasondon, Leintz-Gatzagan, Oiartzunen, Orion, Salinasen, Sorluzen, Urretxun, Usurbilen, Zarautzen, Zegaman eta Zestoan, nahiz eta geroago bertako txiroez probintziako sorospen-etxeak arduratu.

¹²⁹ LANDÁZURI y ROMARATE, J.J. *Historia General de Álava (1798)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1973, 6. liburukia, 300-309 orr.

horiek lepra-garaian, lepradunentzako ospitale izan ziren, eta gero bihurtu ziren ospitale orokor¹³⁰.

Bilbon, XV. menderako hiru ospitale zeuden¹³¹. Lehenengoa San Anton zubiaren eta Legizamon dorretxearen artean zegoen, Joan Deunen basilizan; bigarrena Zamudioko portalean, Maria Magdalenaren basilizan; eta hirugarrena San Nikolaseko errebaletan, San Lazaro ospitalea alegia¹³². Denborak aurrera egin ahala, hiruretarik lehenengoak iraun zuen bakarrik. Bada, XVI. mendean, Joan Deunen basilizako ospitalea handitu eta XVII. mendean Bilboko ospitale bakarra bihurtu zen¹³³. Azken mende horretan, ospitale horrek bere anaitasuna eratzea erdietsi zuen eta araudi nahiz diru-sarrerara propioak ere bazituen; diru-sarrera horien iturri ziren, batik bat, erremusinak eta merkatu-gaien zein ardoaren gaineko arielak¹³⁴.

Ospitale horrekin batera, Bilbon, berebiziko garrantzia izan zuen bertoko Erruki-etxeak. Hur-hurreko bi etapatan sortu zen berau. Aurrena, 1760an, Udalaren etxe batzuetan zabaldu zen, Sendeja kalean, modu oso apalean.

¹³⁰ CAREAGA de LEQUERICA, M.P., *op. cit.*, 98. or.

¹³¹ Hiru ospitale horiei buruzko azterketa sakonerako ikusi VILLANUEVA EDO, A. La asistencia hospitalaria medieval en Bilbao. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, 2003, 59. liburukia, 1. zk., 105-134. orr.

¹³² ITURRIZAREN esanetan, nahiz eta ospitale horren eratze-data ezezaguna izan, bazegoen 1482. urterako (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 3. liburukia, 327-328. orr.). ITURRIZAK berak diosku ospitale hori gaitz kutsakorra zutenentzat zela, eta, oso apala izanik, Udalak nahiz bilbotarren karitateak eusten ziotela horri (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 4. liburukia, 214. or.).

¹³³ ITURRIZAREN arabera, 1685ean Bilboko udalak ekin zion ospitale berri hori eraikitzeari, Pedro de Echevarría eta Barbara Boelpacg senar-emazteen jaraunse gisa jasotako diruekin, haien borondatea betez (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 529. or.).

¹³⁴ Ospitale hori 1908an Basurtora aldatu aurretik, bere ohiko kokalekuan, 1818.etik aurrera izandako eraldaketen ondorioz, zerbitzua Karitateko mojen esku utzi zuen Udalak, zerbitzua hobetze aldera (VILLANUEVA EDO, A. La última reforma del Hospital de los Santos Juanes de Achuri. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, 2005, 61. liburukia, 2. zk., 470. or.).

Hurrena, hamar urte geroago, bere ekintza areagotzeko xedearekin, lekuz aldatu zuten, hots, Jesusen Lagundiko San Andres ikastetxe ohira. Une horretan, bere anaitasun propioa lortu zuen.

Bilbotik at, zenbait herritan ere zabaldu ziren ospitaleak eta Erruki-etxeak, horren adibide izanik Gernikan, 1648an, Juan eta Isabel de Busturia senar-emazteek «Nuestra Señora de la Soledad» izenarekin eratutako ospitalea eta Erruki-etxea. Bi ziren bere egitekoak: batetik, gaixoei babes ematea; bestetik, txiro, elbarri eta bidaiari nahiz erromesei laguntza eskaintzea¹³⁵. Orobat, ezin ahantz daiteke ongintzari dagokionez medikuek eskainitako zerbitzua. Hona, bada, hiru adibide: Arratian, Zeanurik bakarrik zuen medikua, herri horretan ospitale eta babes-etxea zegoelako; Urduñan ere babes-etxea zegoenez, medikua zegoen; Ondarroako medikua inguruko auzoetako pertsonen osasunaz arduratzen zen¹³⁶.

57. Ongintza sekularizatzeko bidean, hau da, laguntzarako igarobidean, nahiz eta oraindik Elizarekiko harremanak handiak izan, garaian-garaiko erakunde publikoen egitekoa ere kontuan hartu behar da, nahiz eta hasieran ez agertu modu antolatuan, egonkortasunarekin.

58. Horrela, esan daiteke erakunde publikoek aparteko kasuetan besterik ez zutela eskurik hartzen. Esaterako, Bizkaian behinik behin, mendez mende errepikatzen den egoera da Aldundiak behar adinako diru-kopuruak jartzea,

¹³⁵ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 366. or.

¹³⁶ VILLANUEVA EDO, A. La asistencia médica rural en Vizcaya en 1827. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 2000, 46. liburukia, 116. or.

atzerrian arerioek gatibu hartutako bizkaitarrak askatzeko¹³⁷. Izurriteen aurkako aurreneurriez edo prebentzioaz ere arduratu zen Aldundia. Konparazio baterako, osasun-ondoreetarako, 1720ko abuztuan, zaintza bereziak ezarri zituen Jaurerriko portu guztietan, bai eta Durangon, Eibar eta Ermua artean, Elorrión, Markinan eta Zaldibarren ere¹³⁸. Modu berean, 1800. urtean, Andaluzian zabaldutako izurritearen beldurrak eraginda, Aldundiak agindu zuen herrialde hartatik etorritako pertsonak toki egokietan isolatzea eta ostatu nahiz jatetxeetan lan egiten zutenei mediku-azterketak egitea. Gainera, agindu horiek betetzen ez zituzten udalerriei isunak ezarriko zitzaiela ohartarazi zuen, hala bildutako diruak osasun publikora bideratuko zirela argituz¹³⁹. Urte batzuk geroago, 1803an hain zuzen, Bilboko portuari eskumena aitortu zitzaion osasun-publikoaren arloan, Jaurerriko portu guztiei zegokienez. Kasu horretan ere, helburua bera zen: gaitz kutsakorrak zituzten pertsonen Jaurerrian sartzea eragozteko. Horretarako, koarentenak ezarri ahal zizkioten izurrite-guneetatik Jaurerriko portuetara ailegatzen ziren ontzietako tripulazioei edo horiekin

¹³⁷ ITURRIZAK horren inguruko gertaerak jaso zituen. Adibidez, 1616an Aldundiak hirurogeita hamar dukat eman omen zituen Marokoko kostaldean preso hartutako bizkaitar bat askatzeko (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 86. or.); 1686an, berriro ere ongintzaren ideari loturik, Aldundiak Mesedeetako Ordenari diru-laguntzak jasotzeko ahalmena aitortu zion, Aljerren gatibu zeuden bizkaitarrak askatzen jarraitu ahal izateko (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 536-537. or.); 1796an, Konbentzio-gerraren ondorioz Frantziak gatibu hartutako bizkaitarrei begira, berebat, Aldundiak hurrengo erabakiak hartu zituen: artean preso zeudenei alokairuak ordaintzen jarraitzea; alargunei goren mugako kalte-ordainak ordaintzea (berrogeita hamar dukat) eta beste horrenbeste umezurtzei, ama alarguna ere hilez gero (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 6. liburukia, 630. or.). Independentzia-gerraren ondorioz elbarri geratutako soldadu bizkaitarrei eta hildako soldaduen guraso, alargun eta seme-alaba behartsuei Aldundiak sorospenak eman zizkien, Erregeak ez baitzien artean ezer ordaindu (ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 8. liburukia, 34. or.).

¹³⁸ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 6. liburukia, 121. or.

¹³⁹ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 6. liburukia, 708. or.

nolabaiteko harremanak izandakoei. Bada, ondore horretarako, ainguraleku berezia prestatu zen Lutxanan, gainerako herrialdeetako portuetan parekorik ez omen zuen bezalakoa: kutsatzeak saihesteko, elikagaiak eta osterantzeko zerbitzuak emateko instalazio egokiak zituen, eta bentilazio nahiz garbitasun handia zegoen¹⁴⁰.

59. Txiro edo eskalenganako jarrerari dagokionez, Aldundien jarrera ongintzaren eta errepresioaren artekoa izan zen.

Bizkaian, barbarako, 1783an, Aldundiak ahaleginak egin zituen Jaurerrian zebiltzan erbesteko eskaleak kanporatzeko, zenbait prozedura ezarriz. Halako prozeduretako bat izan zen Arrigorriagari agindutakoa¹⁴¹. Horren ondorioz, Arrigorriagako Udalak herrikoak ez ziren txiroei hogeita lau orduko epea eman behar zien herritik alde egiteko; areago, alde egin ezean, hogeita lau orduko espetxe-zigorra jasan beharko zuten horiek, euren ondasun apurrak ere galduko zituztela. Aurrerantzean herrira hel zitezkeen txiroek pasaporteak erakutsi beharko zuten eta, halakorik izan ezean, Bilboko kartzelara eramane beharko zituzten, horretarako adina izanez gero behintzat.

Pasaportedunak egun batez geratu ahal izango ziren herrian, eskean ibili gabe noski, eta babesak izanik herriko ospitale edo babes-etxean; gainera, galarazi egin zen gauez halakoak hartzea jabetza pribatuko eraikinetan (etxe, teilera eta burdinoletan), hogei dukateko isuna ezarriz arau hori hausten zutenei eta espetxe-zigorra txiroei. Eskaleak elbarrituak edo gaixoak izanez

¹⁴⁰ Horren inguruan ikusi GUIARD LARRAURI, T. *Historia del Consulado de Bilbao*. Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1972, 3. liburukia, 2. bolumena, 688-690. orr.

¹⁴¹ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 6. liburukia, 474. orr.

gero, kontuan hartu behar zen medikuaren arabera horiek euren kabuz herria uzteko gai ziren ala ez. Gai baziren, lagundu egingo zituzten gertuen zegoen herriraino, billetea ordainduta eta guzti, eskaleak baliabiderik izan ezean. Gai ez zirenean, berriz, karitatea eskaini behar zitzaien, herria uzteko moduan egon arte. Azkenik, etorkizunari begira, Udalarari agindu zitzaion herriko txiroei laguntzeko «karitate-biltzarra» eratzea.

Ildo beretik, 1806an, Aldundiak agindu zuen Jaurerriko herri guztietan biltzar bereziak eratzea, erremusinak nork jaso ahal zituen kontrolatzeko. Itxura denez, sasi txiro edo itxurazko txiroak zebiltzan, benetako txiroak baino ez zirenean eskean ibil zitezkeenak. Esangura horretan, Aldundiak herrietan eratu beharreko biltzar horiei agindu zien hileko lehenengo igandeetan edo jaiegunetan txiro guztiei deialdia egitea, udaletxera bertaratu zitezten. Behin udaletxean, biltzarreko kideek aztertu beharko zuten txiroen benetako egoera; eta gaixorik zeudela esaten zutenen kasuan, medikuak erabaki beharko zuen haien gaixotasunaren egiazkotasuna. Horrenbestez, benetako txirotzat hartutakoek eskean jarraitu ahal izango zuten; itxurazko txiroei, ordea, lanean aritzeko ohartarazpena egin beharko zitzaien, gogor harturik gainera. Herrikoak ez ziren txiroek herria utzi beharko zuten, eta, horretarako, lau aguazilen laguntza izango zuten, euren herrietara heldu arte. Halaber, halakoei ohartarazi behar zitzaien itzuliz gero zortzi eguneko espetxe-zigorra jasan beharko zutela. Bilboren kasua zerbait desberdina zen, benetako txiroak bertako Erruki-etxera bideratuko zirelako eta itxurazko txiroei isuna ezarriko zitzaielako (hamar dukat, faltsukerian harrapatutako lehenengo aldian; hogeitau dukat bigarren aldian, eta horren bikoitza hirugarren aldian)¹⁴².

¹⁴² ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 8. liburukia, 113. or.

Gipuzkoan ere ibilbide luzea du bertako erakunde publikoen behartsuenganako ardurak. Are gehiago, ondoren azalduko den bezala, bere garairako eredutzat ere har daiteke¹⁴³.

Edonola ere, hasieran, Bizkaian gertatu antzera, behin eta berriro nahastu ziren ongintza eta errepresioa. Antzinatek ezagun zen probintzian eskean ibiltzeko debekua lan egiteko sasoia eta gaitasuna zutenen artean. Hori dela eta, bide publikoetan eskean aritzea lapurretatzat hartzen zen eta, ondorenez, delitu horri zegokion zehapenarekin zigortzen zen. Hori berori ezarri zuten Probintziako Anaitasunaren Ordenantzak 1397an. Ondorengo Batzar Nagusiek ere ildo beretik jo zuten, baina arian-arian aurrerapausoak eman zituzten. Horrela, Ordizian 1690ean egindako Batzar Nagusian erabaki garrantzitsuak hartu ziren:

Benetako txiroak ez zirenak ezin ziren eskean ibili. Eta benetako txiroek euren herrietan bakarrik eska zezaketen. Gainera, eskean ibiltzeko parrokiako abadearen baimena behar zuten. Baimen horiek piztuera-igandez eman eta urtero berriztu ahal ziren, benetako txirotasuna frogatzen bazen. Baimena lor ezin zezaketenen artean zeuden, berebat, bost urtetik gorako seme-alabak zituztenak. Bestalde, baimenik gabe eskean zebiltzanak arlotetzat hartu eta halakoei ezarritako zigorrarekin zehatu behar ziren.

¹⁴³ Ibilbide hori jorrazteko kontuan hartu da GOROSABEL, P. *Noticia de las Cosas Memorables de Gipúzcoa* (1899). Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1967, 2. liburukia, 339-347. orr. Halaber, gauza bera laburrago jasota aztertu nahi bada ikusi ECHEGARAY C. *Compendio de las Instituciones Forales de Guipúzcoa* (1924). Faksimile-edizioa: Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 1984, 243-246. orr.

Ordenantza hori berriro onetsi zen Hondarribian 1694an egindako Batzar Nagusian, eta beste horrenbeste egin zen Deban 1701ean egindakoan. Hala ere, azken horretan, gehitu zen ospitale, herri eta baserrietan erromesak eta benetako txiroak baino ezin zirela babesean hartu. Halaber, horren haritik ezarri zen horiek ezin zirela egun bat baino gehiago egon herri berean.

Edonola ere, itxuraz, ordenantza horiek guztiak ez ziren oso eragingarriak izan; hurrean ere, 1708ko Batzarrean berriro agindu zen probintziako eliza guztietan 1690eko Ordenantza argitaratzea. Hain justu ere, behartsuen arazoarekin amaitzeko Batzar Nagusiek edozenbat ahalegin egin zituzten 1735ean eta 1737an, Donostian eta Elgoibarren Erruki-etxeak zabaltzeko. Baina ahalegin oro bertan behera utzi behar izan zuten aurrekontu nahikorik ez izateagatik.

Horrenbestez, Batzar Nagusiek eskaleen gaineko arauak hobetzearekin konformatu behar izan zuten. Horrela, Arrasaten 1770ean egindako Batzarrean, arau desberdinak proposatu ziren, 1772an behin betiko onespena lortu zutenak:

Inork ezin zuen erremusinak eskatu bere herritik kanpo, eta alkateek kaletik atera behar zituzten eskean harrapatutako kanpotar guztiak; kanpotar horiek probintziakoak izanez gero, euren herrietara bidali behar ziren, eta azken horietako alkateek ordaindu behar zituzten mantenuaren eta garraioaren kostuak; kanpoko txiroari kendu behar zitzaizkion aldean zeramatzan ondasun guztiak, baita jasotako erremusinak ere; txiroa probintziaz kanpokoak izanez gero, kasuan kasuko alkateak probintziako mugetaraino eramane behar zuen hori, aldean zeramatzan ondasun guztiak kenduta; erromesak

herrietan behar besteko denbora baino gehiago gera ez zitezten, alkateek gaztetxoren baten laguntza eskaini behar zieten, dirua biltzeko; galarazi egiten zen gauez txiroak etxe eta baserrietan hartzea, horretarako eskumen bakarra ospitaleek eta ostatu publikoek baitzuten; aipatu arau guztiak hausten zituenak sei dukateko isuna ordaindu behar zuen; azkenik, kasuan kasuko herriko txiroa izanik ere, eskean ibiltzeko alkatearen baimena behar zen, eta horrek ez zien halakorik emango lan egin zezaketenei edota euren mantenuaz arduratzeko gurasoak eta seme-alabak zituztenei.

Ordenantza hori baliatu zuten gerogarrenean Gipuzkoako udalerrri guztiek. Baina baziren berrikuntzen alde egin zutenak ere, Segurako udalak kasu. Bada, 1817an, udal horrek hurrengo proposamena egin zion Aldundiari: txiroen artean lan egiteko gogoia pizteko beharrezkoa zen herrietako ongintza-biltzarrek kasuan kasuko Erruki-etxeetan mantak, baietak eta zapi arruntak egiteko fabrikak zabaltzea. Antzeman daitekeenez, bizibideak eskaintzea zen neurri horren xede nagusia, eskean ibiltzea edo Erruki-etxeetara jo beharra saihesteko. Proposamen hori oinarri, saiakera batzuk egin ziren, Tolosako Erruki-etxean adibidez, baina denek ere porrot egin zuten. Horregatik, ziurrenik, Tolosan 1829an egindako Batzarrean erabaki zen 1772ko erregelamendua oso-osoan betetzen jarraitzea, eta gauza bera erabaki zen Elgoibarren 1833an egindako Batzarrean ere.

Arau horiek guztiak gorabehera, lehenengo Karlistaldia amaitu ostean, eskaleen eta txiroen kopurua nabari areagotu zen. Egoera berriari aurre egiteko, Aldundiak aditu ilustratu batzuek osatutako Batzorde bati eskatu zion

arau berria prestatzea. Egin-eginean ere, eskaerarekin batera honako hau gogorarazi zion batzorde horri:

«Behar-beharrezkoa da babesgabei laguntzea, umezurtzak babestea, zoritxarrekoari laguntzea, hitz gutxitan esanda, lotsagarri den txirotasuna karitate publikoaren magalera ekartzea, kalean askatasunez eskatzeak berarekin dakartzan arazoetatik urrun, ez bakarrik horrek txiroen zoria ezereztan duelako, ezpada, batez ere, arloteen eta gaizkileen ondorioz, eskaleek sarritan irabazi ohi duten izen txarrarengatik... Egoera hori ohitura publikoen aurka ez ezik, zibilizazioaren aurka ere badoa; eta Gipuzkoako probintzia, aurreratuenen artean dagoena, prestu dago txirotasuna bere lurraldetik behin betiko ezabatzeko, modu horretara beste titulu bat gehituko diela iraganeko nahiz egungo ospe handiei».

Idea horiek aintzat hartuta landu zen proposamena arau bihurtu zen Hondarribian 1849an egindako Batzarrean. Arau horrek lau Sorospen-etxe ezartzea agindu zuen, hurrenez hurren, Donostian, Tolosan, Azpeitian eta Arrasaten, eta bere xedapenik garrantzitsuenetatik hurrengoia nabarmendu behar da:

(a) Ordura arte herrietan zabalik zeuden Ongintza-etxeei bere horretan eutsi behar zitzairen, herri horiek euren jurisdikziopeko behartsuak euren kontura babesten jarraitzea erabakitzen edo ahal zuten bitartean.

(b) Aipatu lau Erruki-etxeek euren barruti judizialeko txiroak hartzeko betebeharra zuten, halakoak benetako txiro izanez gero.

(c) Probintzia osoan eskean ibiltzeko debekua ezarri zen; eta arau hori hausten zutenak atxilotu eta euren jatorriko auzitegien esku utziko ziren.

(d) Sorospen-etxeen barne antolaketa edo gobernua Karitateko Ahizpen esku utzi zen.

(e) Establezimendu horietan hartutako pertsonen zegoenez, bananduta egon behar ziren gizonak eta emakumeak, osasuntsuak eta gaixoak, haurrak eta nagusiak.

(f) Haurrentzako lehen-hezkuntza ezarri behar zen.

(g) Lan egiteko gai ziren gizon-emakumeei euren sexuaren, adinaren eta indarren araberako lana eman behar zitzaien.

(h) Sorospen-etxeetan hartutako guztiak hezi behar ziren erlijioarekin eta moralarekin bat etorritz.

(i) Txiroek establezimendu horietan egiten zituzten egonaldiak euren jatorriko udalerriek ordaindu behar zituzten. Hala ere, Tolosan

1852an egindako Batzarrean puntu hori aldatu eta erabaki zen kostu horiek erdibana ordaindu behar zituztela aipatu herriek eta Aldundiak. Geroago, batzar desberdinetan, erabaki zen ekonomiaren aldetik estu zebiltzan udalerrien kasuan Aldundiak bere gain hartzea kostuen hiru laurdena.

Arauketa berri horren ondorioak oso positiboak izan omen ziren GOROSABELEN esanetan, neurri handi batean miseria desagertu ei zelako Gipuzkoatik. Autore beraren ustez, benetako txiroek, hau da bizimodua ateratzeko baliabiderik izan ez eta horiek eskuratzeko lan egin ezin zutenek, eskura zituzten erakunde egokiak, behar den moduko babes izateko.

3.1.3. Mutualismoan oinarritutako babes-ekintza

60. Euskal Herrian, mutualismoaren lehenengo agerpenak nekazaritza-esparruan daude. Modurik sinpleenean antolatutako mutualismoa izango da berau, baina behar adinako bertatik bizi diren gizabanakoen eta familien premiak asetzeko.

Bada, auzokideen arteko elkartasuna joria, aberatsa izan zen, truke-jardueretan (ondasunak, opariak emanda, kasu) nahiz dohaineko jardueretan. Baina auzolanaz aritzean esan bezala, aintzat hartu behar da mutualismo-mota ororen ezaugarri nagusia: talde bateko pertsona bakoitzak jasan ditzakeen beharizan-egoerei taldeak egiten die aurre, modu horretara arindu egiten dela pertsona bakar batek edo, gehienez ere familiak, beharizan-egoeraren ondorioz jasan beharreko zama. Bestela esanda, mutualismoak eratorritako

babes-ekintzaren onura taldeko pertsona bakoitzarentzat da, eta ez taldearentzat, osotasunean.

61. Esangura horretan, UNAMUNORI jarraituz, gizarte-elkartasunaren adierazpen nagusienetakoa lorretan oinarritzen zen. Lorra betebeharra zen, auzoko nekazariak elkarri begira hartzen zuten betebeharra, euren ogibidea edo bizimodua gauzatzeko premiazko kontuetan elkarri zenbait ekarpen egiteko. Egin-eginean ere, lorra desberdinak zeuden¹⁴⁴:

(a) Simaur-lorra. Nekazariak eskubidea zuen auzokoengana jotzeko etxebizitzaz aldatzen zenean edota etxe berriko lurra ongarriztatu gabe zegoela ikusterakoan. Horrela, simaur-lorra eskatzen zien eta auzokide bakoitzak simaur-gurdikada bat eman behar zion. Lantzean behin, aparteko egoera baten ondorioz, nekazariak ongarririk ez zuenean ere, auzokideek simaur-lorra zuten. Babes hori eskertzeko, nekazari onuradunak, gehienetan, askari bat antolatzen zuen¹⁴⁵.

(b) Bildots-lorra. Artzainak artaldea eratu behar zuenean edo hura ordeztzeko beharrezana zuenean (ardiak epidemiaren biktima izanagatik), auzokideetako bakoitzari ardi bat eskatu ahal zion. Hori zela eta, auzokideek eskaera bete behar zuten eta, simaur-lorreetan

¹⁴⁴ UNAMUNO, M., *op. cit.*, 137-138. orr.; eta ECHEGARAY, B., *op. cit.*, 395. or.

¹⁴⁵ Hala ere, ñabardura gisa, esan behar da kasu batzuetan ekarpenak guztiz doakoak izaten zirela, hain zuzen ere, behartsuek askaririk ordaindu ezin zutenean (POSSE Y VILLELGA, J. El Caserío. VI. La acción asociada. In *Euskalerraren alde*, 1914, IV. urtea, 86. zk., 4. liburukia, 440. or.).

gertatu antzera, artzain onuradunak askari batekin eskertu ohi zien hori.

Halaber, artzainen premien artean, batzuetan borda konpontzea egoten zen, halakoak egiten baitziren erraz narriatzeko edo apurtzeko moduko materialez. Horregatik, artzainen batek borda konpontzeko laguntza eskatuz gero, auzokideek lorra zor zioten. Hori ohikoa ei zen Urbia eta Oltza inguruetan.

(c) Zur-lorra. Istripu baten ondorioz auzoko baten etxebizitza suntsituta geratzen zenean (suteengatik, batik bat), hura berreraiki ahal izateko, auzokide bakoitzak enbor bana edo zuhaitz bana emateko betebeharra edo lorra hartzen zuen bere gain.

62. Alabaina, lorrez gain, nekazaritza-esparruan ere garatu zen antolaketa handiagoko mutualismoa, gainerako lanbideetako gremioetan garatu zenaren oso antzekoa, nahiz eta artean gauzei baino ez aplikatu. Zehatzago, bi izan ziren mota horretako mutualismoa gauzatu zuten Anaitasunak, halakoetara biltzen zirela herri edo auzo bakoitzeko herritarrak:

(a) Suaroak. Gizarte-elkartasunak hala aginduta, suterren bat zegoenean herritar guztiak abiatzen ziren hura itzaltzen laguntzera. Baina, Suaro zeritzen anaitasunak aurreikuspenean oinarritzen ziren, perfektutzat jo daitezkeen mutualismo-mota orotan gertatu antzera. Horregatik, bihar-etzi gerta zitezkeen suteei aurre egiteko, aldez aurretik elkarrekiko sorospen-elkarte gisa antolatzen ziren. Behin

sutea gertatu eta kasuan kasuko etxebizitza edo baserria erreta, kalteak tasatu eta elkartera biltzen ziren herritar guztiek ekarpena edo derrama egin behar zuten, dirutan eta materialetan, kalte-dunari lagundu eta haren beharizan-egoera saihesteko. Bada, jasotako laguntza horri esker, kalte-dunak etxebizitza berria eraiki ahal izaten zuen, herritar guztien esfortzuari esker. Laburbilduz, teknika erraza eta berehalakoa zen suaroarena: bertako kideen artean konfiantza zen nagusi, denak herritarrak izanik elkar ezagutzen zutelako beti; suaroek ez zutenez inolako irabazteko asmorik, eta beraien xede bakarra kasuan kasuko kalte-dunari laguntzea zenez, gaitz zen aipatu konfiantza galtzea; kalte-dunak kalte-ordaina azkar jasotzen zuen, sutearen ondorioak erraz tasatu edo zehazten zirelako, zuzenean, inongo erakundetara jo beharrik gabe¹⁴⁶.

(b) Abereen arriskuen aurkako anaitasunak. Suaroekin gertatu antzera, halako anaitasunak elkartutakoen arteko konfiantzan oinarritzen ziren, baina askotarikoak izan zitezkeen, babestutako abere-moten (zerriak, behiak, idiak...) eta kalte-ordainak zehazteko modalitateen arabera¹⁴⁷. Halako anaitasunen helburua zen bertako kideen abereek jasan zitzaketen ezbeharren ondorioak saihestea (heriotza, lanerako baliagarritasuna galtzea). Horretarako, gehienetan, alde zuzenetik zehazten zen abere bakoitzaren balioa

¹⁴⁶ Suaroak maisuki azaldu zituen VICARIO de la PEÑAREN lana aztertzea merezi du (*op. cit.*, 239-250. orr.). Euskaraz, labur baina argi azalduta ikusi LOBERA REVILLA, A. Bizkaiko suaroen berezitasun eta ezaugarriak. In *Bilbao*, 2003ko azaroa, 42. or.

¹⁴⁷ ECHEGARAY, B., *op. cit.*, 380. or.

(zenbait tokitan, aberea gaixotzean edo al baitariaren esanetan hura hiltzeko arriskua zegoenean), tokiaren arabera inguruabar desberdinak kontuan hartuta (uztarriaren edo idi-parearen balioa esaterako). Bada, zehaztutako balioaren arabera, behin abereak ezbeharrak izanda, kide bakoitzak kuota bera ordaindu behar izaten zuen¹⁴⁸. Ezbeharrak jasandako aberea lanerako ezgaitua geratzen bazen, hil egiten zen, eta, haren haragia saldu ondoren, lortutako irabaziak anaitasuneko kideen artean banatzen ziren. Orobat, toki batzuetan, aberearen larrua ere kideen artean banatzen zen abarkak egiteko, kide bakoitzak zituen buruen arabera¹⁴⁹.

63. Nekazaritzaatik at, Europan nagusi zen mugimendu korporatibista Euskal Herrian egonkortu ahala, hiri eta herri handietan lanbideen arabeko gremio eta anaitasunak sortzen hasi ziren, bai eta arrisku jakin bat oinarri hartuta (izurritea kasu) ogibide desberdinetako kideak biltzen zituztenak ere¹⁵⁰. Horiek guztiak banan-banan aztertzea ezinezkoa da, herriz herriko gizarte-historiari lan bakar batean erreparatzea gehiegi litzatekeelako¹⁵¹, baina Euskal

¹⁴⁸ Suaroen inguruan esandakoaren ildotik ikusi VICARIO de la PEÑA, *op. cit.*, 251-263. orr. Halaber, ikusi AZKUEK «tarama» hitzaz diharduenean Zumaiako herrian zeuden Anaitasunen inguruan dioena (AZKUE, R.M. *Diccionario Vasco-Español-Francés*. Bilbo: 1903). IZTUETAK ere eman zuen halako anaitasunen berri hurrengo esatean: «zoritarrez, baserritarren bati, arrazoi desberdinak direla bide, abereren bat ezgaitzen bazaio edo hiltzen bazaio, anaitasuna elkartu eta berehala ordainduko zaizkio kalte-ordainak horri» (IZTUETA, J.I., *op. cit.*, 636. or.).

¹⁴⁹ ECHEGARAY, B., *op. cit.*, 383. or.

¹⁵⁰ Azken horien artean zeuden, esate baterako, Bergarako San Sebastián eta San Roque kofradiak (MADARIAGA ORBEA, J. *Historia social de Bergara en su época preindustrial*. Bergarako Udala, 1991, 55. or.)

¹⁵¹ Lan-antolaketaren inguruan badira lan oro hartzaileak, baina halakoek ez diote gizarte-babesari edota -ekintzari heltzen. Denen artean, ikusi AZPIAZU ELORZA, J.A. *Sociedad y vida social vasca en el siglo XVI. Mercaderes guipuzcoanos*. Oiartzun: Gipuzkoako Kutxa Kultur Fundazioaren Argitalpenak, 1990, 1. liburukia, 271. or. eta h.

Herri osoan egon badago, nekazaritzarekin gertatu bezala, nolabaiteko batasuna edo koherentzia agertzen duen beste esparru bat, alegia, itsas arrantzale eta marinelena. Gainera, esparru horretako kofradiak gaur egunera arte heldu dira etenik gabe, eta, baxurako arrantzara mugaturik bada ere, halakoek eginkizun garrantzitsua dute oraindik.

64. Halatan, Kantauri Itsasoko arrantzaleen kofradiak ei dira estatuan garatuenak eta tradizio gehien dutenak¹⁵². Zehaztasun gehiagorekin, Euskal Herriko kofradiei dagokienez, ERKOREKAK dio gure kofradiak ere Behe Erdi Aroan zehar hedatzen den mugimendu korporatibistara biltzen direla¹⁵³. Modu horretara, XIV. menderako erabat antolatuta egon ziren Euskal Herriko portuetako kofradiak. Halaber, kontuan hartu behar da garai horretan ekonomia-krisi gogorrak astindu zuela Europa osoa, eta elkarrekiko laguntza areagotu egin zela berez hainbeste premia sorrarazten dituen itsas esparruan (ekaitzek sortutako istripu, matxura eta hondoratzeak, arrantza-eskasia, salmenta-arazoak...)¹⁵⁴.

Antolakuntza horren agerpenik garrantzitsuena, zalantzarik gabe, kofradien ordenantzak izan ziren. Bada, CASARIEGOREKIN bat etorritz, nabarmendu behar da kofradia gehientsuenek antzeko ordenantzak izan

¹⁵² PUIG REBOLLO, M., FALCÓN y TELLA, R. eta LÓPEZ BENÍTEZ, M. *Naturaleza y régimen jurídico de las Cofradías de Pescadores*: Córdoba: Servicio de Publicaciones. Universidad de Córdoba, 1996, 171. or.

¹⁵³ ERKOREKA GERVASIO, J.I. *Análisis Histórico-Institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 1991, 32. or.

¹⁵⁴ Oro har, arrantzaleen kofradien sorrerari buruz ikusi ARRIETA IDIAKEZ, F.J. *La Seguridad Social de los trabajadores del mar en el Derecho español*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2007, 34-37. orr.

zituztela, esparru geografiko eta ekonomiko berean kokatzeagatik edota, gutxi gorabehera, une historiko berean sortzeagatik¹⁵⁵.

Eta ordenantza horietan bizi-bizi antzeman daiteke mutualismoa, lanbidearen gorabehera guztiak antolatzen direnean. Hori berori gertatzen da itsas ezbeharrei aurre egiteko zehaztasunez arautzen den babes-ekintzarekin ere. Izan ere, kofradia orotako ordenantzek ezarri zituzten arrazoi desberdinengatik lanik egin ezin zuten arrantzaleei laguntzeko kuotak edo sorospenak. Baina badirudi, sorospen eta laguntza horiek ez zirela ezbehar-kasu guztietan ematen, ezpada soil-soilik kalteak behar adinako baliabiderik ez zutenean jasandako ezbeharrei aurre egiteko (gaixotasuna, ezgaitasuna...)¹⁵⁶.

65. Oro har, kofradiek euren kideei, ezbehar-egoeretan, emandako sorospenak sei multzo nagusitan sailka daitezke:

(a) Heriotza eta ehorzketa-gastuak: kofradiek ordaindu ohi zituzten ehorzketa-gastuak eta, batzuetan, hiletengatik lehorrean, arrantzatzera atera gabe, geratzen ziren arrantzaleen ordainsariak ere euren gain hartzen zituzten¹⁵⁷.

¹⁵⁵ CASARIEGO, J.E. *Historia del Derecho y de las Instituciones Marítimas del Mundo Hispánico*. Madril: José Ruiz Alonso, impresor, 1947, 169. or.

¹⁵⁶ LEIZAOLA, J.M. *Obras completas*. Donostia: Sendoa, 1981, 3. liburukia, 948. or. Duda-mudarik gabe, horrek argi uzten du kofradien babes-ekintzak beharizan-egoera baino gabezia-egora zuela xedetzat.

¹⁵⁷ RUMEU DE ARMAS, A. *Historia de la Previsión Social en España*. Madril: Editorial Revista de Derecho Privado, 1944, 151. or.

(b) Langabezia. Garai hartan langabeziaren kontzepturik ez bazegoen ere, gaur egun ezagutzen den esanguran behinik behin, kofradietako ordenantzek sarri jasotzen zuten nolabaiteko kezka edo ardura, arrazoi desberdinengatik ontziak ezin zirenean itsasoratu. Halaber, tripulazioak aukeratzekoan, adinean aurrera zihoazen arrantzaleak baztertuta gera ez zitezen, ordenantza askok arrantzale horiek txandaka banatzen zituzten kofradiara bildutako ontzi desberdinen artean¹⁵⁸.

Itsaso zakarrarengatik edo harrapaketarik ezarengatik ontziak portuan loturik geratu behar zirenean ere diru-sarreren falta laster nabaritzen zen. Beraz, erregela orokor gisa, kofradiek aurrerakinak banatzen zituzten kalte dunen artean, kasurik larrienetan maileguak ere eskatzen zituztela. Batzuetan, aurrerakin horiek itzuli beharrik gabekoak izaten ziren; beste batzuetan, ordea, konpentsatu egiten ziren horiek, hurrengo mareetan izandako irabaziekin¹⁵⁹.

Baina, zalantzarik gabe, langabezia-egoerarik latzenak bizitzen ziren, hondoratzeen edo matxuren ondorioz arrantzaleek lehorrean geratu behar izaten zutenean. Kasu horietan, kofradiek diru-laguntzak ematen zituzten, kalte dunek ontzi berriak egin edo matxurak konpon zituzten. Kasu horietan ere, laguntza ematen zen hori itzuli beharrik gabe edo itzultzeko beharrekin¹⁶⁰. Zenbait portutan, ohitura zen, berebat, arrazoi horiengatik lan gabe geratzen

¹⁵⁸ Debako eta Bermeoko kofradiek jaso zuten neurri hori (ikus ERKOREKA GERVASIO, J.I., *op. cit.*, 304. or.).

¹⁵⁹ ZUBIKARAI BEDIALAUNETA, A. Cosas que no se olvidan. In *Ondarroa urtekaria*. Ondarroa: Udal Kultura Etxea, 1985, 72-73. orr.

¹⁶⁰ ERKOREKA GERVASIO, J.I., *op. cit.*, 327. or.

ziren arrantzaleak kofradiako beste ontzien artean txandaka hartzea¹⁶¹.

(c) Zahartzaroa eta baliaezintasuna. Ordenantzek batera arautzen zituzten bi arrisku horiek, bi-biek behin betiko ezgaitzen baitzuten arrantzalea edozein ontzitan aritzeko. Badirudi, edozein arrazoik erator zezakeela baliaezintasuna (gerrek, istripuek...). Behin ezbeharra jazota, kofradiek eguneroko sorospena ematen zuten, kaltearena eta horren familia mantentzeko. Trukean, kaltearen konpromisoa hartzen zuten, kofradietako umezurtzei nabigazio-kontuak irakasteko¹⁶².

Zahartzaroari aurre egiteko neurrien artean, bitxia da oso ITURRIZAK Lekeitioko kofradiari begira jasotakoa. Bada, kofradiak Elizari bula eskatu zion, igandeetan eta jaiegunetan, horien artean egunik garrantzitsuenak salbuetsiz, arrantzan egin ahal izateko; izan ere, lekeitiarrek kofradiaren ekonomia-egoera kaskarrari erreparatzen zioten mesede hori erdiesteko. Bete beharreko baldintzak, bada, hurrengoak ziren: egun berean, itsasoratu aurretik, meza entzutea; eta lortutako irabazietarik zati bat Elizarentzako izatea, ongintza-ekintzetarako, eta soberakina kofradiaren beharrianetarako¹⁶³.

¹⁶¹ Esaterako, Ondarroan oraintsu arte bizirik izan da ohitura hori (ikusi ARRIETA IDIAKEZ, F.J. *Itsaso Aldetik. Ondarroako gizon eta emakumeen kontakizunak*. Bilbo: Arranondo Kultura Elkarte, 2011, .301. or.).

¹⁶² Baliaezintasuna zehatz-mehatz arautzen zuten ordenantzen artean Portugaletekoak daude (ikusi RUMEU DE ARMAS, A., *op. cit.*, 381. or.).

¹⁶³ ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia, 48-49. orr.

(d) Gaixotasuna. Kofradia gehientsuenetan, gaixoei babes eskaintzen zitzairen diru-laguntzak emanaz. Toki batzuetan, diru-kopuru hori berdinean zen egoera normalean irabaziko luketenarekin. Halaber, diru-izaerarik gabeko prestazioak ere eskaintzen zitzaizkien¹⁶⁴; azken horien artean zeuden medikamentuak eta kofradiako kideek txandaka egiten zizkieten bisitak¹⁶⁵. Zenbait ordenantzek kalte-ordainak ematen zizkieten gaixoak portura ekartzeagatik arrantzan egiteari lagatzen zioten ontzietako arrantzaleei¹⁶⁶.

(e) Alarguntza eta zurztasuna. Familia-buruaren heriotzarengatik sorospenak era desberdinetakoak izan zitezkeen. Kasu batzuetan, alargunei eta umezurtzei erremusinak-eta ematen zitzaizkien¹⁶⁷. Beste toki batzuetan, alargunei eta umezurtzei lanposturen bat bilatzen zitzairen, euren kabuz bizirauteko¹⁶⁸. Kofradietako buruek tutore eginkizuna ere betetzen zuten, umezurtzei nabigazio-gorabeherak irakatsiz¹⁶⁹.

¹⁶⁴ CASARIEGO, J.E., *op. cit.*, 176. or.

¹⁶⁵ ERKOREKA GERVASIO, J.I., *op. cit.*, 323. or.

¹⁶⁶ Mundakako eta Elantxobeko kofradiek jaso zuten babes-mota hori (ikusi ERKOREKA GERVASIO, J.I., *op. cit.*, 323. or.).

¹⁶⁷ ERKOREKA GERVARISIO, J.I., *op. cit.*, 325. or.

¹⁶⁸ RUMEU DE ARMAS, A., *op. cit.*, 382. or.

¹⁶⁹ *Ibidem.*

(f) Gatibutasuna. Itsas bataila eta piraten aurkako liskar ugarien ondorioz, noizean behin, arerioek gatibu hartzen zituzten euskal arrantzaleak. Beraz, arrantzale horiek askatzeko ere ematen zuten dirua kofradiek¹⁷⁰.

3.2. Foru-sistema publikoa galdu ondoren

66. Behin 1876ko uztailaren 21eko Legea aldarrikatuta, euskal herrialdeek foru-sistema publikoa galdu zuten, eta horrekin ateak zarratu zitzaizkion alde bakarrez jarduteari, sortzen ari zen lan-legeriaren esparruan eta, bereziki, gizarte-babesari dagokionean.

Espainiako Gobernuaren asmoa, Frantziako ereduari jarraituz, probintzia guztiak berdinestea bazen ere, euskal herrialdeetako eta, batez ere, Bizkaiko egoera ekonomikoa askoz ere aurreratua zen. Bada, azkenean, aukera hori baliatu ahal izateko, Espainiako Gobernuak halabeharrez jo zuen euskal probintziekin Ekonomi Itunak egitera, 1878tik aurrera. Horrela, itun horiek hurrengo urteetan ere berriztatu ziren (1887, 1894, 1906 eta 1925. urteetakoak horren adibide), eta, ondorenez, euskal probintziek finantza ikuspuntutik nolabaiteko autonomiari eutsi zioten, hori iragan hurbilean izandako subiranotasunaren arrastoa besterik ez bazen ere¹⁷¹.

Ezin uka daiteke, beraz, Ekonomi Itunak orduan —gaur egungo Ekonomi Ituna bezala— autogestiorako tresna ezin hobea izan zirela. Alabaina, horiek egin zirenean, artean sortu gabe zeuden gizarte-aseguruak, alegia, geroago,

¹⁷⁰ ERKOREKA GERVARISIO, J.I., *op. cit.*, 326. or.

¹⁷¹ OLABARRI, I. *Relaciones laborales Vizcaya*. Durango: Leopoldo Zugaza, 1978, 7. or.

1963az geroztik, sortu behar zen Gizarte Segurantzako Sistemaren aurrekaririk gertukoenak. Jarraian ikusiko den bezala, inguruabar horrek erabat baldintzatu zituen euskal herrialdeen eta estatu zentralaren arteko harremanak, eskumen banaketei dagokienez, gizarte-aseguru horien funtzionamenduan —eta gero Gizarte Segurantzako Sistemaren funtzionamenduan—¹⁷².

Jakina denez, nahiz eta Ekonomi Itunak ezarri, foru-sistema publikoaren galerak biztu egin zuen Euskal Herriaren aldeko sentimendua ikuspuntu desberdinetatik. Bada, ikerlan honen ondoretarako, une horretako egoera oso ondo laburtzen dute JAMARren hitzek (Gipuzkoari buruz bakarrik badabil ere), eta ez da ahaztu behar liberala zela bera¹⁷³:

«Ezin onar daiteke probintzia guztiak maila berean jartzea. Gure probintziak estatuarekin izan behar dituen harremanek baztertu egiten dute parekatze hori. Lotura federal batek batzen gaitu: euskaldunok federazio horri eutsi behar diogu... Ez dugu inoiz onartu behar estatuak, gobernu zentralak, gure administrazioan esku-hartzerik; ez dugu onartu behar bere gain hartzea gure obra publikoen, kultuaren, irakaskuntzaren eta ongintza-erakundeen

¹⁷² Inguruabar hori aintzat hartuta, malenkoniatsu esan izan da gizarte-aseguruak Ekonomi Itunetara bildu ez izana kaltegarria izan dela euskal herrialdeen autogobernurako bi arrazoiengatik: horrek «ahalbide finantzarioak kentzen dizkiolako, batetik, eta herritarren ongizaterako oso premiazkoa den alderdi bat —pentsioak kudeatzea— eragozten duelako, bestetik» (GÓMEZ URANGA, M., OTAZUA, G. eta DE LA CAL, M.L. *Bertako pentsio-sistema nola eratu: hausnarketak*. Bilbo: Manu Robles-Arangiz Institutua Fundazioa, 2005, 6. or.). IRUJO OLLOK ere azpimarratu zuen, foru-subiranotasuna galdu ondoren, euskal herrialdeek Gizarte Segurantzari dagokionez estatu zentralak antolatutako arautegiari men egin behar izan diotela eta, ondorenez, ezin izan dutela euren tradizioak garatu eta hobetu euren babes-ekintzaren esparruan (IRUJO OLLO, M., *op. cit.*, 93).

¹⁷³ JAMAR, J. *El Fuero de Guipúzcoa. La cuestión social*. Bilbo: Biblioteca Bascongada de Fermín Herrán, 1900, 48. liburukia, 12-13. orr.

ardurarik... Espainiako probintzia bakoitzak egin dezala guk egin ohi duguna!».

67. Testuinguru horretan, babes-ekintzak ongintza edo laguntzaren eretzean bere horretan jarraitu zuen¹⁷⁴, nahiz eta ordurako Gobernu zentrala esparru horretako lehenengo arauak ematen hasita zegoen.

68. Nolanahi ere, arian-arian sortzen ari ziren babes-teknika berriei dagokienez, jarraian aztertuko diren ildoek erabat baldintzatu zuten —eta dute— Euskal Herriko babes-ekintza.

3.2.1. Lan-istripuen Legea, 1900eko urtarrilaren 30ekoa, onartzea¹⁷⁵

69. Lege horrek, Europako beste estatuetan bezala —Alemanian izan ezik, bertan hasieratik eratu zirelako gizarte-aseguruak—, bere baitara bildu zuen lanbide-arriskuaren erantzukizuna, ondoko hau ezartzean:

«Ugazabak erantzun behar du langileek jasandako istripuei begira, istripu horiek gertatuz gero langileen lanbidearen ondorioz

¹⁷⁴ Esaterako, Bizkaian, RODA jasotakoaren arabera (RODA, D. *La beneficencia en Vizcaya*. Bilbao: Eléxpuru Hermanos, 1931), 1908.urtean Basurtoko Ospitaleak atea ireki zituen (17-24. orr.); 1915. urtean, Ledo doktoreak tuberkulosiaren aurkako kontsulategia sortu zuen (25-30. orr.); 1919. urtean, Gorlizeko itsas erietxeak atea ireki zituen tuberkulosiaren ondorioz gaixo zeuden Bizkaiko ume txiroez arduratzeko (37-42. orr.); 1923. urtean, Zaldibarren, buruko gaitzak jota zeudenak zaindu eta tratatzeko eroetxea zabaldu zen (53-58. orr.). Halaber, Deustun, gor-mutuen ikastetxea zabaldu zen 1908an, Aldundiak, Bilboko Udalak eta ongileek emandako laguntzekin (ikusi La beneficencia en Vizcaya. Cómo se llegó a la fundación del colegio de sordomudos de Deusto. In *Vida Vasca*, 1931, 8. zk., 85. or.). Gipuzkoan, Donostian 1889aren abenduan irekitako Matía babes-etxea da horren adibide (ikusi La beneficencia en San Sebastián. El asilo Matía. In *Euskalerraren alde*, 1916, 6. liburukia, 137. zk., 512-518. orr.).

¹⁷⁵ 1900eko urtarrilaren 31ko Gazeta de Madrid, 31. zk.

eta langilea bere lanbideko zereginetan edo lanean dagoela, salbu eta istripua zein lanetan gertatu eta lan horrekin zerikusirik ez duen ezinbesteko kasuaren ondorio denean» (2. artikulua).

Gainera, enpresaburua lanbide-arriskuen gaineko erantzulea zenean, enpresaburu horrek zituen betebeharrei zegokienez (4, 5 eta 10. artikulua), legeak aseguru-teknikara jo zuen. Borondatezko aseguru ezarri zuen eta aseguru horren ondorioz langileak jaso beharreko laguntza izan behar zen, gutxienez, legean bertan ezarritako zenbatekoaren bestekoa.

Lan-istripuei buruzko Legearen ondorioz, 1900eko uztailaren 28an lege hori aplikatzeko erregelamendua aldarrikatu zen¹⁷⁶. Aseguru-teknikak lan-istripuei aurre egiteko zuen garrantzia ezin hobeto jaso zen erregelamendu horretan; izan ere, 7. kapitulua «istripuen aseguruari» buruzkoa izan zen. Horren adibide dira 71. artikuluan aseguru-etxeei ezarritako baldintzak.

Bada, Euskal Herrian, lege horren aginduak bete aurretik ere, nabarmendu behar da bazirela borondatezko izaerarekin euren langileak gizarte-arriskuetatik babesten zituzten enpresak¹⁷⁷. Behin lege hori emanda, esanguratsua da oso, 1900eko martxoaren 25ean, Gasteizen eratu zela estatuko lan-istripuen lehenengo Mutua (La Previsora). Izaera pribatuko erakunde horrek bere baitara biltzen zituen arlo desberdinetako enpresaburuak, hain zuzen, euren langileak lan-istripuetatik babesteko, kasuan kasuko

¹⁷⁶ 1900eko ekainaren 30eko Gazeta de Madrid, 211. zk.

¹⁷⁷ Horren adibide izan zen Bizkaiko «Santa Ana de Bolueta» enpresa, 1841.etik bere gizarte-babeseko antolaketa baitzuen. Bada, jubilazioak eta istripuak jasandako langileen eta horien familiakoen babesa biltzen zituen bere babes-ekintzara. Azken horiei etxeak ematen zizkien eta alargunei lanpostuak bilatzen zizkien (BIZKAIA ZERGINTZA ELKARTEA. MUTUA DE ACCIDENTES DE TRABAJO Y ENFERMEDADES PROFESIONALES DE LA SEGURIDAD SOCIAL. *Un siglo de protección social en Vizcaya 1900-2000*, 24. or.).

asegurua eginez¹⁷⁸. Hilabete geroago, apirilaren 22an, Bizkaian, «Sociedad de Seguros Mutuos de Vizcaya» sortu zen helburu berarekin¹⁷⁹.

Bi mutua horien berezitasuna izan zen, enpresaburuek eurek sortu zituztela babes-ondoreetarako baino ez, aseguru-etxe pribatuetara jo gabe. Gerogarrenean, eredu bihurtu eta estatu osora zabaldu ziren, gaur egungo Gizarte Segurantzian aitortuta daudela, besteak beste, lanbide-arriskuak aseguratzeko aukera moduan, sortu zireneko helburu oso antzekoekin.

3.2.2. 1908ko otsailaren Legea, Aurreikuspeneko Institutu Nazionala (INP) sortzekoa, eta bere testuingurua¹⁸⁰

70. Lege horren bidez sortutako INP erakundeak berebiziko garrantzia izan zuen hurrengo urteetan gizarte-aseguruak sortzeko. Egin-eginean ere, lehenengo aurrezkiaren garrantzia (aurrezteko kultura, alegia) hedatu behar zen gizartean, eta horretan INPrekin batera lan eskerga egin zuten Euskal Herrian sortu berriak ziren Aurrezki Kutxek.

Zeregin horietan jardun zutenen artean Gregorio Mújica gipuzkoarra nabarmendu behar da. Gipuzkoako INPko arduradun zela, Gipuzkoako Aurrezkiaren laguntzaz, lan batzuk idatzi zituen, baita euskaraz ere. Beharbada, horietarik ezagunena erretiroari buruzko gizarte-asegurua azaltzeko idatzitakoa

¹⁷⁸ Esangura horretan, ikusi MALDONADO MOLINA, F.J. *Las mutualidades de previsión social como entidades aseguradoras*. Granada: Comares, 2001, 29-30. orr.

¹⁷⁹ Mutua hori gaur egunera arte heldu da, nahiz eta bere historian zehar izen desberdinak izan. 1999an 27.000 enpresa baino gehiago zituen afiliatuta, 139.228 langile babesten zituela (BIZKAIA ZERGINTZA ELKARTEA. MUTUA DE ACCIDENTES DE TRABAJO Y ENFERMEDADES PROFESIONALES DE LA SEGURIDAD SOCIAL., *op.cit.*, 11. or.).

¹⁸⁰ 1908ko otsailaren 29ko Gazeta de Madrid, 60. zk.

da, *Langilientzat Zartzaro-Legea* izenarekin argitaratua, 1921ean¹⁸¹. Ildo beretik, Nazario Oleagak ere itzuli zuen 1923an MÚJICAK gaztelaniaz idatzitako lan bat, umeen artean aurrekia sutatzeko xedearekin: *Zurstazun-gogoa. Umeentzako oartxo egokiak*. Beraz, garai hartako propagandisten artean, euskarak ere izan zuen tokia, babes-teknika zehaztuen nahiz zehaztugabeen berri emateko¹⁸².

Industriari begira ez ezik, nekazaritza-esparrura begira ere jarri ziren hainbat propagandista euskaldun. Horien artean, CHALBAUD esparru horretan Sindikatuak eta Baserritarren Kutxek zuten garrantziaz mintzatu zen. Hartara, nabarmendu zuen Baserritarren Kutxek lukurreria saihesteaz gain, sustapenerako neurriak hartzen zituztela. Horregatik animatu zituen bailara, auzo eta herri txikietako baserritarrak horietara biltzera. Esangura horretan, elkarrekiko sorospenaren egitekoari erreparatu zion, konfiantza oinarri askoren arteko baturak arriskuak hobeto jasatea zekarrelako. Areago, elkarrekiko familiaren sorospena suspertzen ahalegindu zen, modu horretara familia osoari eskaini ahal zitzaiolako babesa, eta ez gizabanako bakarrari. Zahartzaroari zegokionez, MÚJICAK bezala, aseguruaren alde egin zuen, aurreikuspenak bihar-etziko ezbeharrak edo gabeziak saihets zitzakeelako¹⁸³.

¹⁸¹ Euskal gizartearen erretiroaren garrantziaz jabeaz nahian idatzi zuen, berebat, MÚJICA, G. Por los viejos. In *Euskalerrriaren alde*, 1921, 11. liburukia, 216. zk., 441-449. orr.

¹⁸² ARRIETA IDIAKEZ, F.J. Euskarazko testu juridikoen idazkuntza itzulpengintzaren bidez: lan-zuzenbidea adibide gisa. In *Nomografia eta arau-idazketa elebiduna*. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko Argitalpenak, 2009, 189. or.

¹⁸³ CHALBAUD Y ERRAZQUIN, L. *Sindicatos y Cajas Rurales. Su administración y contabilidad*. Bartzelona: Oficina de Trabajo de la Acción Social Popular, 1913, 2. argitalpena, 15. orr. eta h.

71. Bilakaera horretan, 1919an onartu zen lehenengo gizarte-asegurua Espainian, hain zuzen ere, itsasoko istripuei buruzkoa (1919ko urriaren 15eko Errege Dekretua). Baina gizarte-aseguruen artean, entzute handiena izan zuen erretiroei buruzkoak, 1921ean indarrean jarri zenak (1921eko urtarrilaren 21eko Errege Dekretua, 1919ko martxoaren 11ko Errege Dekretuak erretiroari buruz ezarri oinarriak aplikatzekoa).

Garai horretan, zehatzago, 1920ko uztailaren 18tik 25era, Iruñean Eusko Ikaskuntzen II. Kongresua egin zen, eta bertan gizarte-babesaren inguruko edozenbat gai jorratu ziren. Kongresuko konferentzia orokorrean azaldu zen gizarte-aseguruak Euskal Herrian aplikatzeko erakundeak zer-nolakoak izan behar zuten¹⁸⁴. Erakunde horien artean, Aurrezki Kutxak, Aurreikuspen Kutxak eta Gizarte Idazkaritzak nabarmendu ziren (halakoak probintzien arabera antolatu behar omen ziren). Esangura horretan, proposatu zen Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako erakundeek elkarrekin jardun behar zutela, eta horretarako nahitaezkoa zela Euskal Gizarte Institutua eratzea. Bada, azken erakunde horretan lau herrialdeetako ordezkariak parte hartu behar zuten eta erakunde horrek zuzendu behar zituen Euskal Herriko gizarte- eta ekonomia-eginkizunik garrantzitsuenak.

Edonola ere, berebiziko garrantzia aitortu zitzaion Aurreikuspen Kutxei, beraiek arduratu behar baitziren gizarte-aseguruen batasuna sustatzeaz probintzia bakoitzean nahiz Euskal Herri osoan.

Baina ikerlan honetako ondoreetarako, Kongresu horretako ekarpenik garrantzitsuenak Gregorio Mújicak egin zituen itxiera-ekitaldian, lan-taldearen

¹⁸⁴ II Congreso de Estudios Vascos. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea celebrada en Pamplona del 18 al 25 de julio de 1920. Donostia: Editorial y prensa, S.A., 1920, 380-386. orr.

egitekoa laburbiltzean¹⁸⁵. Bere hitzak garrantzitsuak izan ziren kontuan harturik gonbidatuen artean José Maluquer eta Álvaro López-Nuñez jaunak zeudela, hurrenez hurren, INPeko kontseilari eskuordea eta idazkaria. MÚJICAK ez zuen aukera hori alferrik galdu, eta argi azaldu zuen euskal ordezkarien nahia eta gogoia. Esan bezala, euskal ordezkariak euskal probintzia bakoitzak gizarte-aseguruei begira bere erakundeak izatearen alde egin zuten, bai eta horiek guztiak koordinatuko zituen goi erakunde baten alde ere. Baina, aldi berean, INPrekin itun orokor bat egitea proposatzen zuten, Euskal Herrian askatasunez gauzatu ahal izateko INPk bultzatutako gizarte-ekintza. Horrenbestez, ez zebilen urrun gizarte-aseguruak Ekonomi Itunaren antzeko egitura batera biltzearen ideia. Azkenik, MALUQUERrek, esker-oneko hitzetan, ez zion erantzun garbirik eman MÚJICARI, baina estatuko erregio desberdinen ongizateaz mintzatu zen.

3.2.3. II Errepublika eta Franco garaia

72. Eginak egin, esanak esan, gizarte-aseguruek bere bideari jarraitu zioten, probintziei inolako askatasunik aitortu gabe antolaketa-kontuetan. Aldi berean, gizarte-auzia areagotzen zihoan Espainian eta egoera horrek bat egin zuen II. Errepublikaren aldarrikapenarekin.

¹⁸⁵ II Congreso de Estudios Vascos. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea celebrada en Pamplona del 18 al 25 de julio de 1920. Donostia: Editorial y prensa, S.A., 1920, 482-483. orr.

73. II. Errepublika aldarrikatu eta berehala, 1931an Konstituzioa onetsi zen¹⁸⁶. Bertan, estreinakoz, eskumenen banaketa arautu zen, estatu zentralaren eta eskualde autonomoen artean. Bada, gizarte-babesari begira honakoa ezarri zuen 15. artikuluan:

«Estatuari dagokio legegintza, eta eskualde autonomoei egokitu ahal zaie berorien betearazpena, Gorteen iritziaren arabera, honako gai hauetan:...

8. Gizarte-aseguruen eta seguru orokorren erregimena».

Halatan, argi geratu zen, euskal herrialdeek ezer gutxi egin zezaketela gizarte-aseguruen esparruan. Baina baziren bestelako babes-teknika batzuk ere. Bada, behin Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa eskualde autonomo gisa eratuta, Euskal Herriak izan zitzakeen eskumenak 1936ko «Euzkadiren Berjabetasun Araudian» (Estatutuan) jaso ziren. Horrela, arau horren 2. atalean honako hau jaso zen babes-ekintzari dagokionez.

«Erkalaren araudi nagusiak 16 eta 17'garren ataletan dionez, Euzkadi'ri dagokio ondoren ezartzen diran gaiei buruz legeak ematea eta bete eraztea.

... 2'garrena. Agiriko eta ixileko gizarte-laguntza eta beartsuendako babesa. Mota guzietako Batzorde on ematzailleak eratzea».

¹⁸⁶ 1931ko abenduaren 10eko Gazeta de Madrid, 344. zk.

Beraz, Euskal Herriari ordura arte ongintza eta laguntza nahiz mutualismo moduan antolatutako babes-tekniken gaineko eskumena zegokion. Baina ordurako gerra zibila hasita zegoenez, «Euzkadiko Gobernuak» ezin izan zuten politika hori garatu.

74. Gerra zibila amaitu ostean, Francoren erregimenak gizarte-aseguru desberdinen sarea osatu eta egonkortu zuen (familiako sorospenen arauketa 1938an, zahartzaroaren eta elbarritasunaren arauketa 1939tik 1955era bitartean, gaixotasun arruntaren arauketa 1942an, lanbide-gaixotasunen arauketa 1947an, lan-istripuen gizarte-aseguru berriaren arauketa 1956an...). Eta 1963an, Gizarte Segurantzarako jauzia eman zen abenduaren 28ko 193/1963 Legearekin, Gizarte Segurantzaren Oinarriei buruzkoarekin¹⁸⁷. Urte batzuk geroago, 1966ko apirilaren 21eko Dekretuak, Gizarte Segurantzaren Oinarriei buruzko Legearen testu artikuluduna onestekoak¹⁸⁸, Sistemaren egitura finkatu zuen, kontribuzio bidezko eredia oinarri hartuta. Beraz, Gizarte Segurantzako Sistemaren babesa izateko gizabanakoek nahitaez bete beharko zituzten Sistemari begira hiru harreman juridiko: afiliazioaren, kotizazioaren eta babesaren ondoriozkoak.

75. Francoren erregimenaren mende ere gizarte-aseguruen eta Gizarte Segurantzaren antolaketa estatuaren esku geratu zen, baina hainbat lanbide-sektoretan borondatez eratutako mutualismo-izaerako erakundeek bere horretan jarraitu zuten. Horiei gehitu behar zitzairen, halaber, Francoren garaian

¹⁸⁷ 1963ko abenduaren 30eko EAO, 312. zk.

¹⁸⁸ 1966ko apirilaren 22ko EAO, 96. zk.

hitzarmen kolektiboen lekua hartu zuten lan-ordenantzen eta -erregelamenduen bidez eraturako nahitaezko eta borondatezko beste mutualitate batzuk, enpresa esparruan gizarte-aseguruek lehenengo eta Gizarte Segurantzak gero eskainitako babesa osatzea helburu zutenak.

3.2.4. Demokrazia berrezartzea eta 1978ko Konstituzioak Gizarte Segurantzari begira eratorritako eredia

76. Demokrazia berrezarri ondoren Euskal Herriak etorkizunera begira babes-ekintzan izan ditzakeen ahalbideak zehazteko nahitaezkoa da 1978ko Konstituzioak Gizarte Segurantzari begira eratorritako eredia oinarri edo abiapuntu hartzea.

77. Eredua hori, 41. artikuluan jaso da hurrengo ezartzean:

«Botere publikoek herritar guztientzat Gizarte Segurantzako araubide publikoari eutsiko diote; sistema horrek behar besteko gizarte-laguntza eta -prestazioak bermatuko ditu beharrezan-egoeretan, eta, batez ere, langabezia-kasuetan. Laguntza eta prestazio osagarriak askeak izango dira».

Egia esan, eredu horrek baditu nabarmentzeko moduko alde batzuk:

(a) Gizarte Segurantzaren onurak herritar guztiei hedatu zaizkie.

(b) Prestazioak behar bestekoak izatea bermatu du.

(c) Botere publikoei oinarritzko eginkizuna eratziki zaie Gizarte Segurantzaren esparruan, hau da, autonomia pribatuaren egitekoa prestazio osagarrien esparrura mugatu da.

Alabaina, manu horren garrantzia ezin da neurritz kanpo balioetsi. Hurrean ere, manu horren anbigutasuna eta manu horrek Konstituzioan duen kokaleku sistematikoa aintzat hartzen badira, manua zeharo malgua dela ondoriozta daiteke. Legegile arruntari askatasun handia utzi zaio, Gizarte Segurantzako Sistema antolatu eta garatzeko.

Ilido horretatik, kritika asko egin dakioke artikuluko horri:

(a) Hasteko, Konstituzioak Gizarte Segurantzako Sistemari dagokionez ezarritako ereduak guztiz nahasia da. Horren arrazoia ondoko hau da: III. kapituluak, politika sozial eta ekonomikoaren gida-oinarriei buruzkoak, 41. artikuluan ez ezik, beste artikuluko batzuetan ere jaso ditu Gizarte Segurantzari estu lotutako gaiak, hala nola, familiaren babesa (39. artikuluan), enplegu osoa lortzera bideratutako politika (40.1 artikulua), prebentzio-neurrien bidez eta beharrezkoak diren zerbitzu eta prestazioen bidez osasun publikoa antolatu eta babestea (43.2 artikulua), urritu fisiko, zentzumen-urritu eta urritu psikikoentzako aurreneurri-, tratamendu-, birgaitze- eta gizarteratze-politikak (49. artikulua) eta herritarrei zahartzaroan

gutxieneko kaudimena bermatzea, aldizka eguneratutako pentsio egokien bidez (50. artikulua)¹⁸⁹.

Bada, nahaste hori gainditzeko, korapilo hori askatzeko ahaleginetan, ALARCÓN CARACUELEK zirkulu sekanteen adibidea baliatu du¹⁹⁰. Autore horren arabera, 41. artikulua eta aipatu osterantzeko artikuluen arteko lotura zirkulu sekanteen adierazpide grafikoaren bidez uler daiteke. Bestela esanda, artikuluek badute bat egiten duten zatia, baina baita bat egiten ez duten zatia ere. Bat egiten duten zatian, gainerako artikuluek 41. artikulua garatzen dute, hau da, 41. artikulua Gizarte Segurantzari buruz ezarritako Sistema orokorraren alde jakin batzuk garatzen dituzte. Bat egiten ez duten zatian, artikuluek gainditu egiten dute Gizarte Segurantzaren ekintza-esparrua. Hartara, zati horiek botere publikoen beste gizarte-politika batzuen esparru dira. Horren adibide dira zahartzaroaren, desgaituen, familiaren edota osasunaren inguruko gizarte-politikak.

(b) Jarraitzeko, Konstituzioaren eredua guztiz anakronikoa da; arean ere, 1970eko hamarkadako krisien ondorioz, Europako estatuek murriztu egin zituzten Gizarte Segurantzaren xedeak. Espainian, ordea, aipatu diren artikuluen xedeak ikustea besterik ez dago, anakronismo horretaz jabetzeko [enplegu osoa lortzera bideratutako politika —40. artikulua—; herritar guztientzako Gizarte Segurantzako araubide publikoa eta beharizan-egoeretan (edozein

¹⁸⁹ BARRADA, A. Los derechos de Seguridad Social en la Constitución española de 1978. In *RSS*, 1979, 2. zk., 64. or.

¹⁹⁰ ALARCÓN CARACUEL, M.R. *La Seguridad Social en España*. Iruñea: Aranzadi, 1999, 50. or.

beharrizan-egoeretan?) behar besteko gizarte-laguntza eta - prestazioak bermatzen dituen Sistema —41. artikulua—...]. Labur-zurrean esanda, nahi eta ezinaren adibide garbia da Konstituzioaren eredua.

(c) Amaitzeko, 41. artikulua kokaleku sistematikoari dagokionez ere badago hamaika zeresan. Gizarte Segurantzarako eskubidea herritarren eskubideek babes gutxien duten eskubideen artean jaso da (III kapituluan, politika sozial eta ekonomikoaren gidarri buruzkoan). Horixe ondorioztatzen da, hain zuzen, Konstituzioaren 53.3 artikulutik. Bada, artikulua horren arabera «hirugarren kapituluan aitortutako printzipioak onartu, errespetatu eta babestu egin behar dira, eta legeria positiboak, eginera judizialek eta botere publikoen jardunak horiek izango dituzte kontuan. Jurisdikzio arruntean halakoak alegatu ahal izateko, nahitaezkoa da haiek garatzen dituzten legeak aintzakotzat hartzea». Azken buruan, III. kapituluan jasotako eskubideek eta printzipioek informazio- edo orientazio-eginkizuna besterik ez dute legegilearentzat, botere judizialarentzat eta, oro har, botere publikoentzat.

78. Kritika horiek gorabehera, 41. artikulua behar bezala ulertzeko, horren zati desberdinak interpretatu behar dira:

(A) «Botere publikoak» eta «herritar guztientzako Gizarte Segurantzako araubide publikoa»

Konstituzioak ez du hausten aurreko egoerarekin (hots, 1966ko Gizarte Segurantzaren Lege Orokorrari buruzko testu artikuludunaren egiturarekin). Esangura horretan, eutsi egiten zaio Gizarte Segurantzaren araubide publikoari, eta horixe da, hain zuzen, Gizarte Segurantzak eskainitako babesaren oinarrizko maila.

Oinarrizko maila horretan, funts publikoak erabiltzen dira prestazioak emateko. Eta funts horien iturri dira estatuaren aurrekontu orokorrak eta, batez ere, Gizarte Segurantzak bildutako kotizazio-kuotak.

Berrikuntza moduan, Konstituzioak Gizarte Segurantzako Sistemaren aplikazio-esparrua gainditu nahi du. Bada, 41. artikulua hitzez-hitzez kotitasunaren arabera, Gizarte Segurantzako araubide publikoa «herritar guztientzat izan behar da», eta ez legeak ezarritako betekizunak gauzatzen dituztenentzat bakarrik. Halako betekizunak lirateke, berbarako, lanbidearen edo kontribuzioaren (kotizazio-kuotak ordaintzeko) irizpideak.

Horrenbestez, badirudi Konstituzioak eredu germaniarra, kontinentala edo kontribuzio bidezkoa gainditu nahi duela, eredu anglosaxoniarraren, atlantiko edo laguntza bidezkoa igarotzeko. Azken batean, konstituziogilearen nahia da babestutako subjektuei begira eredu unibertsala ezartzea. Haatik, praktikak ezerezean utziko du ideia hori. Bestela esanda, Konstituzioaren berrikuntza mugatu egingo da.

Berrikuntza horren muga zein den ulertzeko, ekainaren 20ko 1/1994 Legegintzazko Errege Dekretuak, Gizarte Segurantzako Lege Orokorraren testu bategina onestekoak (GSLOTBk)¹⁹¹, araututakoa hartu behar da kontuan.

¹⁹¹ 1994ko ekainaren 28ko EAO, 154. zk.

Esangura horretan, GSLOTBren 1. artikulua araber, Konstituzioaren 41. artikulua GSLOTBan ezarritakoaren araber ulertu behar da. Halaber, GSLOTBren 2. artikulua murriztu egin du Gizarte Segurantzako Sistemaren aplikazio-esparrua, esparru horretara biltzen dituelako, batetik, lanbide-jardueraren bat gauzatzen duten subjektuak, eta, bestetik, kontribuziorik gabeko babesaren izateko baldintzak betetzen dituzten subjektuak. Orobat, aplikazio-esparru horretara biltzen dituzten subjektu horiek euren kargura dituzten familiakoak edo halakoen parekoak.

Edonola ere, konstituzio-aginduaren eta horren lege-garapenaren artean ez dago inolako kontraesanik. Konstituzioaren berrikuntzak, hots, unibertsaltasun subjektiboaren printzipioak, jasandako murrizketa Gizarte Segurantzako Sistemak Konstituzioa indarrean jarri eta gero izandako bilakaeraren ikuspuntutik ulertu behar da. Bada, esan daiteke Konstituzioaren 41. artikulua aldi berean dela iraganeko jomuga eta etorkizunaren abiapuntu. Bestela esanda, apurka-apurka bada ere, Konstituzioa indarrean jarri zenetik, Espainiako Gizarte Segurantzako Sistema ahalegindu da Gizarte Segurantzako eredu mistorantz jotzen. Ondorenez, Gizarte Segurantzaren oinarriko lotura juridikoa bi adar edo besotan erdibitu da: kontribuzio bidezkoa eta kontribuziorik gabekoa.

(a) Kontribuzio bidezko adarrean, oinarriko lotura juridikoaren mende harreman juridiko instrumental batzuk daude (hots, afiliazioaren, kotizazioaren eta babesaren ondoriozko harreman juridikoak), eta horiek gauzatzea nahitaezkoa da botere publikoek Gizarte Segurantzaren eginkizuna bete dezaten.

(b) Kontribuziorik gabeko adarrean, babesaren ondoriozko harreman juridikoak baino ez daude, baina, praktikan, horiek mendeko izaera galdu eta oinarritzko lotura juridikoarekin nahasten dira.

Sistemaren izaera mistoa argiro identifika daiteke Konstituzioa indarrean jarri eta gero GSLOLTBan egindako eraldaketetan. Duda-mudarik gabe, eraldaketa horietarik garrantzitsuenak dira abenduaren 20ko 26/1990 Legeak, Gizarte Segurantzaren Sistemari kontribuziorik gabeko prestazioak ezartzekoak¹⁹², egindakoak.

(B) «Eutsiko diote»

Doktrinaren arabera, esapide horren ondorioz, legegileak eutsi egin behar dio, gutxienez, legeak egiteko unean aurretiaz babes-ekintzak zuen egiturari¹⁹³. Hori dela eta, ulertzen da legegileak eutsi egin behar izan ziola Konstituzioa aldarrikatzeko unean zegoen egiturari, alegia, kontribuzio bidezko Sistema publikoari. Sistema horrexek eratu zuen, hain zuzen ere, etorkizunean egin beharreko garapenen gutxieneko araua.

Esapide horren atzean antzeman daitezke, berebat, atzeraeraginik ezaren printzipioa eta erakunde-bermearen printzipioa. Bi printzipio horien

¹⁹² 1990eko abenduaren 22ko EAO, 306. zk.

¹⁹³ RODRÍGUEZ-PIÑERO M. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S. La configuración constitucional de la Seguridad Social como condicionante necesario de su reforma. In *II Jornadas Universitarias Andaluzas de Derecho del Trabajo*. Madrid: Lanaren eta Gizarte Segurantzaren Ministerioa, 1985, 272. or.

bidez hobeto uler daiteke «Konstituzioaren 41. artikulua aldi berean dela jomuga eta abiapuntu».

Atzeraeraginik ezaren printzipioaren bidez legegileak ezin du gutxitu Konstituzioa aldarrikatu aurretik Gizarte Segurantzak eskaintzen zuen babes. Legegilea, alderantziz, babes horretatik abiatu eta berau gehitzen ahalegindu behar da.

Erakunde-bermearen printzipioa dela eta, legegilea abiatu behar da Konstituzioak 41. artikuluan ezarri eredurantz. Esangura horretan, Konstituzio Auzitegiak hasieratik adierazi du Gizarte Segurantza nahitaezko osagaia dela, konstituzio-printzipioei eusteko¹⁹⁴. Alean ere, Gizarte Segurantzak bat egiten du Konstituzioaren 1. artikuluan jaso ideiarekin, hots, «zuzenbideko estatu sozial eta demokratikoarekin». Gainera, Gizarte Segurantza behar-beharrezko mekanismoa da Konstituzioaren 9.2 artikuluan hartutako konpromisoak gauzatzeko.

(C) «Gizarte-laguntza eta -prestazioak»

Kontzeptu horien anbiguitasunak, eta, batez ere, «laguntza» kontzeptuarenak, erabat zailtzen du interpretazioa. Hala ere, Gizarte Segurantzako Sistemak izandako bilakaerari esker, gaur egun posible da behar den moduko interpretazioa egitea.

Jakin badakigu, ikerlan honetako lehen atalean hala azaldu delako, gizarte-laguntza babes-teknika mota bat dena, eta horren aurrekariak zehaztu gabeko babes-teknika batzuk direna, alegia, ongintza eta laguntza publikoa.

¹⁹⁴ Ikusi Konstituzio Auzitegiaren uztailaren 28ko 32/1981 epaiaren 3. Oinarri Juridikoa.

Modu berean, jakin badakigu gizarte-laguntzaren ideia estu lotzen zaiola gabezia-egoeraren kontzeptuari.

Halatan, Espainiako Gizarte Segurantzako Sistematan, laguntza bidezko babesaren ezaugarriak kontribuziorik gabeko adarrera bildu dira. Alabaina, teoriarik, behintzat, gizarte-laguntza beste bi modutan ere jaso da Espainian: bateko, Gizarte Segurantzaren oinarritzko lotura juridikoaren osagarri moduan (denborak aurrera egin ahala bere edukia hustuz joan bada ere), eta, besteko, Gizarte Segurantzaz kanpoko babes-teknika moduan.

Labur-zurrean esanda, gizarte-laguntza izan daiteke Gizarte Segurantzako Sistemaren barrukoa nahiz kanpoko. Gainera nabarmenak dira barruko eta kanpoko gizarte-laguntzaren arteko desberdintasunak:

(a) Eskumenei dagokienez, barruko gizarte-laguntzari aplikatzen zaio Konstituzioaren 149.1.17 artikulua, alegia, «estatuko eskumen eskusibokoa da Gizarte Segurantzaren oinarritzko legegintza eta araubide ekonomikoa; horri kalterik egin gabe, autonomia-erkidegoek betearaz ditzakete haren zerbitzuak». Kanpoko gizarte-laguntzari, ordea, Konstituzioaren 148.1.20 artikulua aplikatzen zaio, alegia, «autonomia-erkidegoen eskumenekoa da gizarte-laguntza»; ondorenez, autonomia-erkidegoek gizarte-babesari dagokionez Gizarte Segurantzako Sistematik kanpo dagoen sistema autonomoa era dezakete.

(b) Barruko gizarte-laguntzara biltzen dira Gizarte Segurantzako araubide publikoak babestutako subjektuak bakarrik, eta kanpoko

gizarte-laguntzara biltzen dira gizarteko subjektu guztiak, pertsona guztiak.

(c) Barruko gizarte-laguntza Gizarte Segurantzako araubide publikoko osagarri moduan egituratzen da, baldin eta gabezia-egoera egon eta interesdunak halaxe egiaztatzen badu. Haatik, kanpoko gizarte-laguntzak ekonomikoki ahulak direnen gizarte-beharrizan desberdinak babesteko xedea du.

Bestalde, barruko gizarte-laguntzaren eta kontribuziorik gabeko prestazioen artean ere badaude desberdintasunak.

Lehenengo eta behin, ez da ahaztu behar kontribuziorik gabeko prestazioek Gizarte Segurantzaren oinarritzko lotura juridikoaren bigarren adarra edo besoa eratzen dutela, eta adar hori kontribuzio bidezko prestazioek eratu lehenengo adarraren alternatiba dela (bi adarrak elkarren artean baztertzailak baitira). Aitzitik, barruko gizarte-laguntzak osatu egiten du bi adar horiek eratutako babes-maila.

Bigarrenik, kontribuziorik gabeko prestazioen xedea da legezko betekizunak ez gauzatzeagatik kontribuzio bidezko adarreko prestazioetatik kanpo geratzen diren pertsonak babestea. Haatik, barruko gizarte-laguntzaren xedea da Gizarte Segurantzako araubide publikoaren bi adarren prestazioek estalitako gastuei gehitutako beste gastu batzuei aurre egitea (adibidez, protesi baten kostuei, osasun-laguntzaren eta aldi baterako ezgaitasunaren ala ezgaitasun iraunkorraren prestazioak jasotzen dituen subjektu bati begira).

Edonola ere, kontribuziorik gabeko prestazioek eta barruko gizarte-laguntzak badute alde erkidea: bi-biek gabezia-egoera babesten dute. Alabaina, kontribuziorik gabeko prestazioek eta barruko gizarte-laguntzak eskaintzen duten babes-maila ez datoz bat; izan ere, ez dute eginkizun bera. Hartara, kontribuziorik gabeko prestazioek eskubide subjektibo osoak eratoritzen dituzte, halako prestazioak jasotzeko betekizunak gauzatzen dituzten subjektuen alde. Aitzitik, barruko gizarte-laguntzak zuhurtziarako izaera du; bada, GSLOTBren 55.2 artikulua arabera, erakunde kudeatzaileek gizarte-laguntza eman dezakete, horretarako aurrekontu orokorretan ezarri baliabideen arabera. Beraz, barruko gizarte-laguntza mugatua da.

(D) «Behar bestekoak»

Gizarte Segurantzako Sistemaren bilakaerak argitu du botere publikoek zehaztu behar dutela prestazioen behar besteko izaera hori, Gizarte Segurantzako Sistemaren inguruabar politiko, sozial eta ekonomikoen arabera. Inguruabar horien arabera «behar bestekoak» kontzeptua estu lotzen zaio Gizarte Segurantzako araubide publikoak edo lehenengo babes-mailak eskainitako babesari. Horrenbestez, prestazioen behar besteko izaera desberdina da kontribuzio bidezko prestazioetan, kontribuziorik gabeko prestazioetan eta Gizarte Segurantzaren barruko gizarte-laguntzan.

(a) Kontribuzio bidezko prestazioak behar bestekoak dira halako prestazioak jasotzen dituen subjektuak aurretiaz zenbat ekarpen edo kotizazio egin eta horien arabera badira. Bestela esanda,

prestazio horiek behar bestekoak dira, kasuan kasuko ezbeharrak eragindako gertakizunen ondorioz subjektuak jasotzen dituen prestazioak aurretiaz zituen lan-errentak ordeztuko beste badira. Ildo horretatik, kontribuzio bidezko prestazioen behar besteko izaera estu lotzen zaio Konstituzioaren 35.1 artikuluari. Artikulu horren arabera, «espainiar guztiek eskubidea dute beren beharrianak eta beren familiarenak asetzeko adina ordainsari jasotzeko». Hain zuzen, artikulu horretatik ondoriozta daiteke kontribuzio bidezko prestazioen behar besteko izaera alokairuen behar besteko izaeraren adinakoa izan behar dela.

(b) Kontribuziorik gabeko prestazioak behar bestekoak dira, babestutako subjektuak aurretiaz zehaztu eta egiaztatu den gabezia-egoerari aurre egiteko adinakoak badira, alegia, babestutako subjektuak bizimodua ateratzeko ez dituen gutxieneko lan-errentak ordeztuko adinakoak badira.

(c) Gizarte Segurantzaren barruko gizarte-laguntza behar bestekoa da, Gizarte Segurantzako araubide publikoaren babesari gehitutako gastu jakin batzuei aurre egiteko adinakoa bada. Nolanahi ere, Gizarte Segurantzaren barruko gizarte-laguntzaren zuhurtziazko izaerak eta berau aurrekontu orokorren araberkoa izateak asko baldintzatzen dute babesaren norainokoa.

(E) «Beharrian-egoerak»

Beharrizan-egoerak dira Gizarte Segurantzako Sistemaren objektua edo xedea. Halakoen inguruan, badirudi Konstituzioaren 41. artikulua orokortasun objektiboa ezarri duela, hau da, badirudi edozein beharrizan-egoera babesteko betebeharra ezarri duela, halakoen arrazoiak edo jatorria kontuan hartu gabe. Berrito ere, Sistemaren bilakaerak argiro erakusten du adierazpen kategoriko hori praktikan asko murriztu dela; hurrean ere, Gizarte Segurantzaren objektu diren beharrizan-egoera horiek mugatu egin dira, hala kontribuzio bidezko adarrean, nola kontribuziorik gabeko adarrean.

(a) Kontribuzio bidezko adarrean kontuan hartu behar dira lehen mailako arrazoiak (GSLOTBk tipifikatutako gertakizunak, ezgaitasun iraunkorra kasu) eta bigarren mailako arrazoiak (adibidez, ezgaitasun iraunkorraren arrazoiak den lan-istripua edo lanbide-gaixotasuna).

(b) Egia esan, Sistema publikoari kontribuziorik gabeko adarra gehitzean, zabaldu egin da «estaldura-ideala», baina ez da erdietsi aipatu orokortasun objektiborik.

Bestalde, kontribuziorik gabeko prestazioen bidez herritar guztiei hedatu zaie babesa, kontuan hartu gabe herritar horiek inorentzat lan egiten duten edo beregainean lan egiten duten. Alabaina, unibertsaltasun subjektiboranzko bidean, hedatze hori mugatua da.

Gainera, kontribuziorik gabeko babesaren objektua ez dira beharrizan-egoerak, ezpada gabezia-egoerak. Modu horretara, kontribuziorik gabeko

babesaren lehenengo muga gabezia-egoeraren araberakoa da; izan ere, egoera horretan daudela egiaztatzen duten subjektuek bakarrik izango dute kontribuziorik gabeko prestazioak jasotzeko eskubidea. Halaber, legeak mugatu egin ditu gabezia-egoerak, hau da, ez da babesten edozein gabezia-egoera. Ezgaitasunaren, jubilazioaren eta familia-prestazioaren gertakizunek eragindako gabezia-egoera bakarrik babesten da, eta legeak ezarritako baldintzetan.

(F) «Laguntza eta prestazio osagarriak askeak izango dira»

Formula horren bidez Gizarte Segurantzako Sistemaren bigarren babes-maila ezartzen da. Horren xedea da lehenengo babes-maila edo Gizarte Segurantzako Sistemaren araubide publikoak eskainitako babesa borondatez gehitzea edo hobetzea. Hori dela eta, borondatezko Gizarte Segurantzaz hitz egiten da, eta esan ohi da horrek osatu edo hobetu egiten duela nahitaezko eta gutxieneko edo oinarrizko gizarte-babeseko araubide publikoa.

Gainera, kontuan hartu behar da borondatezko Gizarte Segurantzak ez duela izaera publikorik. Bestela esanda, botere publikoek ez dute inolako betebeharririk halako babes-neurri osagarriak antolatu eta eskaintzeko, eta, ondorenez, babes-maila hori subjektu pribatuek kudeatu eta administra dezakete bakarrik.

3.2.5. Euskal Herriak etorkizunari begira babes-ekintzan dituen ahalbideak

79. Konstituzioaren 41. artikuluko azken aipamena (Laguntza eta prestazio osagarriak askeak izango dira) oinarri hartuta, Euskal Herriko Autonomia Erkidegoak ahalbide propioak garatu ditu.

80. Horrela, Euskal Herriko Autonomia Estatutuaren¹⁹⁵ lehenengo tituluak Euskal Herriari dagozkion eskumenak zerrendatu ditu. Bada, 10. artikuluan, Euskal Herriko Autonomia Erkidegoak dituen eskumen eskusiboak jaso dira, eta zehazki, 23. paragrafoan, Gizarte Segurantzaren sartu gabeko mutualitateak aipatzen dira. Hartara, Estatutua indarrean jarri ondoren, Estatuak arlo zehatz horretan aurreikusitako eginkizun eta zerbitzuak Euskal Herriko Autonomia Erkidegora transferitzeko helburuarekin, 1982ko urriaren 15eko 3228/1982 Errege Dekretua aldarrikatu zen¹⁹⁶.

Ildo horretatik, Estatutuak beren-beregi aipatutako eskumen hori baliatuz, Eusko Legebiltzarrak 1983ko urriaren 27ko 25/1983 Legearen, Borondatezko Gizarte Aurreikuspenetarako Erakundeetarako buruzkoaren (BGAE)¹⁹⁷ bidez, Euskal Herriko Autonomia Erkidegoan arauketa autonomoa ezarri zuen arlo horretan.

¹⁹⁵ Abenduaren 18ko 3/1979 Lege Organikoa, Euskal Herriaren Autonomia Estatutuarena (1979ko abenduaren 22ko EAO, 306. zk).

¹⁹⁶ 1982ko azaroaren 29ko EAO, 286. zk. Eskumen transferentzia hori dela eta, Eusko Jaurlaritzara hainbat gizarte aurreikuspenetarako erakundeetarako gainera informazioa bidali zen, Euskal Herriko Autonomia Erkidegoak izango baitzuen ordutik aurrera horien gainera eskumena. Hartara, aipatutako Errege Dekretuak beren-beregi zerrendatu ditu erakunde horiek. Horrela, adibide gisa, ondokoak aipatu daitezke: Arabako probintzian, esaterako, «Sociedad de Socorros Mutuos La Azucarera Alavesa», «Montepío de Conductores Alaya Automovilista», «Sociedad de Previsión Social para Socorros a Enfermos de la Empresa Heraclio Fournier», «Caja de Asistencia de Trabajadores de F. Otaole, Sociedad Anónima» eta «Mutua de Previsión Social Echevarría»; Bizkaiari dagokionez, besteak beste, «Mutualidad de Obreros y Empleados de la Sociedad Anónima Echevarría», «Montepío de Conductores, Sociedad Automovilística Bilbaína», «Sociedad Benéfica de Socorros de los Obreros de la Fábrica de DEKL. EARLE», «Hermandad de Difuntos Bakartasuna» eta «Caja de Socorros de Previsión para Productores de los Talleres de Zorroza»; eta, Gipuzkoari begira, berbarako, «Caja de Pensiones de Agentes de Aduanas», «Sociedad de Socorros Mutuos de Artesanos Jardines», «Mutua Previsora Mercantil de Guipúzcoa», «Caja de Previsión y Asistencia Social José María Aristrain» eta «Caja de Ayuda Mutua de Personal de Chocolates Elgorriaga, S.A.».

¹⁹⁷ 1983ko azaroaren 7ko EHAAA, 1983163. zk.

Gainera, handik hilabete batzuetara, Legea garatu duen Erregelamendua onetsi zen¹⁹⁸.

Bada, BGAEak dira Euskal Herriko Autonomia Erkidegoan egoitza izanik izaera mutualista duten gizarte-erakunde independenteak. Horien bidez, gizarte aurreikuspen publikoko Sistemen aurrean, borondatezko gizarte aurreikuspenean oinarritutako eredu berria eskaintzen da. Era horretan, BGAEek, betiere euren gain hartzen dituzten gertakizunei begira eta inolako irabazteko asmorik gabe, bazkideari berari eta horren ondasunei babes ematea dute oinarri, ustekabeko nahiz aurreikusi daitezkeen arriskuen aurrean.

Azaldutako definizio hori aintzat hartuz, ondokoetan labur daitezke BGAEen ezaugarri nagusiak¹⁹⁹:

(a) Erakunde autonomoak eta independenteak dira. Bestela esanda, eratzeko beharrezkoak diren baldintzak bete ondoren, erakunde horiek izaera juridiko propioa eskuratzen dute.

(b) Lurralde esparru zehatzean eratu behar dira. Izan ere, erakundeek Euskal Herriko Autonomia Erkidegoan izan behar dute euren egoitza.

(c) Izaera mutualista dute. Hain zuzen ere, erakunde horien oinarrian honako ideia hauek daude: bazkideen konfiantza;

¹⁹⁸ 1984ko otsailaren 20ko 87/1984 Dekretua (1984ko apirilaren 16ko EHAA, 64. zk).

¹⁹⁹ Horren inguruan ikusi URRUTIA, J.R. eta MANRIQUE, F. Evolución y retos de la previsión social voluntaria en Euskadi. In ZENBAIT AUTORE. *El Estado de bienestar en la encrucijada: nuevos retos ante la crisis global*. Vitoria-Gasteiz: Federación de Cajas de Ahorros Vasco- Navarras, 2011, 184-185. orr.

kudeaketa-jardueren inguruko gardentasuna; eta gobernu-jardueretan bazkideen parte-hartze demokratikoa.

(d) Borondatezko izaera dute. Sistema publikoan ez bezala, kasu honetan, atxikipena borondatezkoa da²⁰⁰.

(e) Helburu osagarria dute. Bada, euren xedea Sistema publikoak eskaintzen duen babesa osatzea da.

(f) Ez dute irabazteko asmorik. Hurrean ere, Legeak beren-beregi debekatu du, erakundeak berak nahiz bazkideek irabazteko asmoa izatea.

(g) Gertakizun jakin batzuen gaineko babesa eskaintzen dute. Bada, gertakizunen inguruan kontuan hartu behar dira arestian aipatu Erregelamendua eta horren baitan egin diren aldarazpenak²⁰¹. Zehatz-mehatz, hurrengoak dira babesten dituzten gertakizunak: jubilazioa; heriotza; ezgaitasun iraunkorra; iraupen luzerako langabezia; eta gaixotasun larria. Eta erakunde horiek eman ditzaketen prestazioak hurrengoak dira: osasun laguntza eta ebakuntza kirurgikoak; osasun zentroetan egonaldiak; eta aldi baterako ezgaitasunaren; ehorzketaren; menpekotasunaren eta

²⁰⁰ Herritarren artean pentsioen borondatezko sistema osagarri horien erabilera sustatzeko helburuarekin, zerga-esparruan tratu mesedegarri edo onuragarriak ezarri dira.

²⁰¹ Bestela esanda, Erregelamenduak dioena aintzat hartu behar da, betiere, 2007ko maiatzaren 29ko 92/2007 Dekretuaren Azken Xedapenetatik lehenengoak agintzen duen aldaketa kontuan harturik.

bazkide arrunten ondasunek zein kalte izan eta kalte horien ondoriozko kalte-ordainak.

Horrenbestez, 1983ko Legeak berebiziko garrantzia izan du Euskal Herriko Autonomia Erkidegoan erakunde horiek euren egitekoa gauzatu ahal izateko. Halaber, ezin ahantz daiteke, legeek une historiko bakoitzeko beharizanean erantzun behar dietela. Horregatik, 1983ko Legeaz geroztik sortu diren premia sozial berriei aurre egiteko Eusko Jaurlaritza unean-uneko konponbideak bilatzen ahalegindu da zirkular, ebazpen eta bestelako arau mota desberdinen bidez.

Esangura horretan, gaur egungo gizartearen erronkek (biztanleria pasiboaren gehikuntza ikaragarriak, gizarteko zahartzaro-tasa nabarmen igotzeak, ekonomia-krisi gogorrek...) legeriaren eguneratzea eskatzen dute. Egoera berri horren aurrean, Eusko Jaurlaritzako Ekonomia eta Ogasun Sailak BGAEen inguruko lege-proiektu bat aurkeztu du oraintsu. Hain zuzen ere, proiektuaren helburu nagusiak dira, hasteko, arlo honen inguruko arauketa bateratzea; jarraitzeko, gizarte-aurreikuspen osagarria euskal biztanleen artean orokor bihurtzea; eta, bukatzeko, erakunde mota horien inguruko oinarritzko kontzeptu batzuk zehaztea. Hala eta guztiz ere, mementoz, proiektu bat besterik ez da hori. Horregatik, denborak esango du zein den Euskal Herriko Autonomia Erkidegoak arlo horretan jarraitzen duen bidea.

81. BGAEen esparruan Euskal Herriko Autonomia Erkidegoak dituen eskumenez gain, badira, azkenik, labur-labur bada ere, gogora ekarri beharreko bi kontu, bi-biak ere, *lege ferenda* gisa komentatzen direnak:

(a) Gogorarazi behar da, GSLOTBren 38.4 artikulua (apirilaren 22ko 4/2005 Legeak eragindako eraldaketen ondorioz²⁰²), debekatu egiten duela Gizarte Segurantzako Sistemak eskaintzen dituen prestazioak hobetzea beste izaera bateko prestazio publikoen bidez. Hori legegintza-politikaren edo legegintza-borondatearen aukera besterik ez da. Bada gauzak bestela ulertzeko modurik ere, estatuaren egitura asimetrikoa aitortzen bada behinik behin. Esangura horretan, bitxia da oso mendekotasun-gertakizunarekin jazotakoa, kasu horretan estatu zentralak erabaki baitzuen gertakizun hori autonomia-erkidegoen gizarte-laguntzara biltzea²⁰³. Hain zuzen ere, aipatu artikulua bigarren idatz-zatiak ahalbidetzen du autonomia-erkidegoek, pentsionisten mesedetan, Gizarte Segurantzatik kanpoko beste laguntza batzuk ematea.

(b) Azken ideia horretatik abiatuta, fiskalitate-arloan euskal herrialdeek dituzten eskumenak gehiago baliatu beharko lirateke, formula berritzaileen alde eginez. Esate baterako, Nafarroako Foru Komunitatean, hori berori gauzatu da alarguntasun-pentsioei begira, kenkariak aplikatzen baitzaizkie diferentzia-kuota ezarri ondoren²⁰⁴.

²⁰² 2005eko apirilaren 23ko EAO, 97. zk.

²⁰³ Abenduaren 14ko 39/2006 Legea, autonomia pertsonala sustatzeari eta mendekotasun-egoeran dauden pertsonak zaintzeari buruzkoa (2006ko abenduaren 15eko EAO, 299. zk.).

²⁰⁴ Ikusi horren inguruan Nafarroako Foru Komunitatearen 2008ko ekainaren 2002ko 4/2008 Legintzako Foru Dekretua (68. artikulua) (2008ko ekainaren 30eko NAO, 80).

Bibliografia

- AGUILERA IZQUIERDO, R., BARRIOS BAUDOR, G. eta SÁNCHEZ-URÁN AZAÑA, Y. *Protección Social Complementaria*. Madril: Tecnos, 2005, 2. argitaraldia.
- ALARCÓN CARACUEL, M.R. *La Seguridad Social en España*. Iruñea: Aranzadi, 1999.
- ALARCÓN CARACUEL, M.R. eta GONZÁLEZ ORTEGA, S. *Compendio de Seguridad Social*. Madril: Tecnos, 1991, 4ª argitaraldia.
- ALMANSA PASTOR, J.M^a. *Derecho de la Seguridad Social*. Madril: Tecnos, 1991, 7. argitaraldia.
- ALONSO OLEA, M. *Introducción al Derecho del Trabajo*. Madril: Civitas, 1994, 5. argitaraldia.
- ARAGÓN RUANO, A. *El bosque guipuzcoano en la Edad Moderna: aprovechamiento, ordenamiento legal y conflictividad*. Donostia: Aranzadi Zientzi Elkarte, Munibe, 14. gehigarria, 2001.
- *La ganadería guipuzcoana durante el antiguo régimen*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea. Argitalpen zerbitzua, 2009.
- ARIN DORRONSORO, J. Pueblo de Atáun. Los establecimientos humanos y las condiciones naturales. In *Anuario de la Sociedad de Eusko-Folklore*, 1926, 6. liburukia.
- ARRIETA IDIAKEZ, F.J. *La Seguridad Social de los trabajadores del mar en el Derecho español*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2007.
- Euskarazko testu juridikoen idazkuntza itzulpengintzaren bidez: lan-zuzenbidea adibide gisa. In *Nomografía eta arau-idazketa elebiduna*. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko Argitalpenak, 2009.
- *Itsaso Aldetik. Ondarroako gizon eta emakumeen kontakizunak*. Bilbo: Arranondo Kultura Elkarte, 2011.
- ARTAZA, I. *Derecho marítimo*, makinan idatzitako alea, argitaragabekoa.
- ARTIÑANO y ZURICALDAY, A. El Señorío de Bizcaya, histórico y foral (1885). Faksimile-edizioa. In *Antiguos recuerdos de Vizcaya*. Bilbo: Amigos del libro vasco, 1985, IX. liburukia, 2. argitaraldia.

- AYERBE, M.R. La Unión o Mancomunidad de Enirio y Aralar. Un caso modélico de montes comunales intervenidos por el servicio forestal de la Diputación de Gipuzkoa. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 2005, 61. liburukia, 1. zk.
- AZKUE, R.M. *Diccionario Vasco-Español-Francés*. Bilbo: 1903.
- AZPIAZU ELORZA, J.A. *Sociedad y vida social vasca en el siglo XVI. Mercaderes guipuzcoanos*. Oiartzun: Gipuzkoako Kutxa Kultur Fundazioaren Argitalpenak, 1990, 1. liburukia.
- BALPARDA y de las HERRERÍAS, G. *Historia Crítica de Vizcaya y de sus fueros*. Madril: 1945, III. Liburukia.
- BARRADA, A. Los derechos de Seguridad Social en la Constitución española de 1978. In *RSS*, 1979, 2. zk.
- BENÍTEZ DE LUGO REYMUNDO, L. *Tratado de Seguros*. Madril: Reus, 1955, 1. liburukia.
- BIZKAIA ZERGINTZA ELKARTEA. MUTUA DE ACCIDENTES DE TRABAJO Y ENFERMEDADES PROFESIONALES DE LA SEGURIDAD SOCIAL. *Un siglo de protección social en Vizcaya 1900-2000*.
- BLASCO DE IMAZ, C. *Los Fueros. Apuntes guipuzcoanos*. Irun: Ethos, 1966.
- BLASCO LAHOZ, J.F., LÓPEZ GANDÍA, J. eta MOMPALER CARRASCO, M^a.A. *Curso de Seguridad Social*. Valentzia: Tirant lo Blanch, 2001, 8. argitaraldia.
- BORRAJO DACRUZ, E. Fundamento de la protección por accidente de trabajo: balance y perspectiva (Notas introductorias al estudio de la Ley de 1900). In ZENBAIT AUTORE. *Cien Años de Seguridad Social. A propósito del centenario de la Ley de Accidentes de Trabajo de 30 de enero de 1900*. Madril: Fraternidad-Muprespa, 2000.
- CAREAGA de LEQUERICA, M.P. Y al prójimo como a ti mismo. Tríptico de la caridad vascongada. In *Zumarraga. Revista de Estudios Vascos*, 1955, 4. zk.
- Dinámica y evolución de la asistencia social vizcaína. In *Vizcaya. Revista de la Excelentísima Diputación Provincial*, 1968, 29. zk.
- CARO BAROJA, J. *Ser o no ser vasco*. Madril: Espasa, 1998, 2. argitaraldia.
- CASARIEGO, J.E. *Historia del Derecho y de las Instituciones Marítimas del Mundo Hispánico*. Madril: José Ruiz Alonso, impresor, 1947.
- CHALBAUD Y ERRAZQUIN, L. *Sindicatos y Cajas Rurales. Su administración y contabilidad*. Bartzelona: Oficina de Trabajo de la Acción Social Popular, 1913, 2. argitaralpena

- La troncalidad en el Fuero de Vizcaya (1898)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2005.
- CILLÁN APALATEGUI, A. *La comunidad foral de pastos en Guipúzcoa*. Donostia: Imprenta de la Diputación de Guipúzcoa, 1959.
- II Congreso de Estudios Vascos. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea celebrada en Pamplona del 18 al 25 de julio de 1920. Donostia: Editorial y prensa, S.A., 1920.
- COSTA y MARTÍNEZ, J. *Derecho consuetudinario y economía popular de España*. Faksimile-edizioa: Zaragoza: Guara, 1981, 2 liburuki.
- D' ORS, F., HERNÁNDEZ-TEJERO, F., FUENTESECA, P., GARCÍA-GARRIDO, M. eta BURILLO, J. *El Digesto de Justiniano*. Constituciones Preliminares y Libros 1-19. Iruñea: Aranzadi, 1968, 1. liburukia.
- DE GAMECHOGOICOECHEA y ALEGRÍA, F. *Tratado de Derecho marítimo español*. Bilbo: 1941, 1. liburukia, El Derecho Marítimo. El Personal Navegante.
- *Tratado de Derecho Marítimo Español*. Bilbo: 1941, 4. liburukia, Seguros Marítimos. Préstamo a la gruesa.
- DE MADARIAGA, R. *El Derecho foral de Vizcaya en relación con la organización familiar*. Bilbo: Tipografía del Norte, 1932.
- DE UNZURRUNAGA, P. *Derecho Mercantil Marítimo, Averías*. Madril: Reus, 1935, XIV. Liburukia.
- DEL CAÑO ESCUDERO, F. *Derecho Español de Seguros*. Madril: 1974, 2. argitaraldia.
- DEL PESO CALVO, C. De la protección gremial al vigente Sistema de Seguridad Social. In *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad de Madrid*, 1966, X. liburukia, 25. zk.
- DONATI, A. *Los Seguros Privados. Manual de Derecho*. Bartzelona: Libería Bosch, 1960 (Gaztelaniazko itzulpena eta oharrak: VIDAL SOLÁ, A.).
- DURAND, P. *La política contemporánea de Seguridad Social*. Madril: Laneko eta Gizarte Segurantzako Ministerioa, 1991 (Gaztelaniazko itzulpena VIDA SORIA, J).
- La política de Seguridad Social y la evolución de la sociedad contemporánea. In *R/ISS*, 1953, 1. liburukia, 3. zk.
- ECHEGARAY, B. *Derecho Foral Privado*. Donostia: Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, 1950.

— Significación jurídica de algunos ritos funerarios del País Vasco. In *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1925, 16. liburukia.

— La vecindad. Relaciones que engendra en el País Vasco. In *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 1932, 23. liburukia.

ECHEGARAY, C. *Compendio de las Instituciones Forales de Guipúzcoa (1924)*. Faksimile-edizioa: Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 1984.

EGUZKITZA, J.B. *Gizarte-Auzia*. Faksimile-edizioa: Euskal Editoreen Elkarte, Klasikoak bilduma, 1990, 42. zk.

ERKOREKA GERVASIO, J.I. *Análisis Histórico-Institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 1991.

ESCUADERO RODRÍGUEZ, R. eta NOGUEIRA GUASTAVINO, M. Acción Protectora (I). Contingencias protegidas. In *Derecho de la Seguridad Social*. DE LA VILLA GIL, L.E. (Zuz.) eta GARCÍA-PERROTE ESCARTÍN, I. eta MERCADER UGUINA, J.R. (Koord.). Valentzia: Tirant lo Blanch, 1999, 2. argitaraldia.

FARIÑA, F. *Derecho y Legislación marítima*. Bartzelona: Bosch, 1955.

GARCÍA DE SALAZAR, L. *Las Bienandanzas e Fortunas*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia, 1984, 4. liburukia, XX.etik XXV.enera arteko liburuak.

GARCÍA REDRUELLO, R. *Derecho consuetudinario en Vascongadas y Navarra (apuntes para un ensayo)*. Madril: Ministerio de Trabajo. Escuela Social de Madrid, 1944.

GARIBAY y ZAMALLOA, E. *Historia Universal de todos los Reynos de España (1628)*. Faksimile-edizioa: Leioa: Gerardo Uña, 1988, 1. liburukia.

GARRIDO y COMAS, J.J. *Tratado General de Seguros. Madril: Consejo de Agentes y Corredores de Seguros en España*, 1986, 1. bolumena, 1. liburukia.

GÓMEZ URANGA, M., OTAZUA, G. eta DE LA CAL, M.L. *Bertako pentsio-sistema nola eratu: hausnarketak*. Bilbo: Manu Robles-Arangiz Institutua Fundazioa, 2005.

GOROSABEL, P. *Bosquejo de las antigüedades, gobierno, administración y otras cosas notables de Tolosa*. Zizurkil: Imprenta de Pedro Aristegui, 1956.

— *Noticia de las Cosas Memorables de Gipúzcoa (1899)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1967, 1. liburukia.

— *Noticia de las Cosas Memorables de Gipúzcoa (1899)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1967, 2. liburukia.

- GUIARD LARRAURI, T. *Historia del Consulado de Bilbao*. Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1972, 3. liburukia, 2. bolumena.
- GUTIÉRREZ DE LA CÁMARA, J.M. *Derecho marítimo*. Madril: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Ministerio de la Marina, Colección de Estudios de Derecho Internacional Marítimo, 1956.
- HORMAECHE, R. *Leyes civiles de Vizcaya (1891)*. Faksimile-edizioa: Iruñea: Analecta, 2002.
- IRUJO OLLO, M. *Instituciones Jurídicas Vascas (1945)*. Faksimile-edizioa: Tafalla: Txalaparta, 2006.
- ITURRIZA, J.R. *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 1. liburukia.
- *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 3. liburukia.
- *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 4. liburukia.
- *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 5. liburukia.
- *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 6. liburukia.
- *Historia de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, 8. liburukia.
- IZTUETA, J.I. *Historia de Guipúzcoa (1847)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Lan Gran Enciclopedia Vasca, 1975.
- JADO y VENTADES, R. *Derecho Civil de Vizcaya (1923, 2. argitaraldia)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2004.
- JAMAR, J. *El Fuero de Guipúzcoa. La cuestión social*. Bilbo: Biblioteca Bascongada de Fermín Herrán, 1900, 48. liburukia.
- LANDÁZURI y ROMARATE, J.J. *Historia General de Álava (1798)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1973, 6. liburukia.
- LEIZAOLA, J.M. *Obras completas*. Donostia: Sendoa, 1981, 3. liburukia.
- LOBERA REVILLA, A. Bizkaiko suaroen berezitasun eta ezaugarriak. In *Bilbao*, 2003ko azaroa.

- LORENTE SARIÑENA, M. eta GARRIGA ACOSTA, C. Certeza jurídica vs. justicia social: la Ley de Accidentes de Trabajo y el liberalismo español. In *Cien años de Seguridad Social. A propósito del centenario de la Ley de Accidentes de Trabajo de 30 de enero de 1900*. Madril: Fraternidad-Muprespa, 2000.
- LUÑO PÉREZ, E. *El problema de la unificación de los seguros sociales fuera de España*. Madril: Publicaciones del Instituto Nacional de Previsión, 1934.
- MADARIAGA ORBEA, J. *Historia social de Bergara en su época preindustrial*. Bergarako Udala, 1991.
- MALDONADO MOLINA, F.J. *Las mutualidades de previsión social como entidades aseguradoras*. Granada: Comares, 2001.
- MANRIQUE LÓPEZ, F. *Manual de Derecho de la Seguridad Social*. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko argitalpen-zerbitzua, 1984.
- MARTÍN GALINDO, J.L. *El caserío vasco como tipo de explotación agraria*. 1969, separata.
- MARTÍNEZ de ISASTI, L. *Compendio historial de Guipúzcoa (1625)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 1972.
- MONTOYA MELGAR, A. *Derecho del Trabajo*. Madril: Tecnos, 1997, 18. argitaraldia.
- La Seguridad Social española: notas para una aproximación histórica. In *RT*, 1976, 54-55. zk.
- MUGARTEGUI, J.J. *Índice general del archivo de la Colegiata de Santa María de Cenarruza*. Faksimile-edizioa. Bilbo: Caja de Ahorros Vizcaína, 1984.
- MÚJICA, G. Por los viejos. In *Euskalerrriaren alde*, 1921, 11. liburukia, 216. zk.
- NAVAJAS LAPORTE, A. *La ordenación consuetudinaria del caserío en Guipúzcoa (1973)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2009.
- OLABARRI, I. *Relaciones laborales Vizcaya*. Durango: Leopoldo Zugaza, 1978.
- ORDEIG FOS, J.M. *El Sistema Español de Seguridad Social (y el de la Comunidad Económica Europea)*. Madril: Editorial Revista de Derecho Privado. Editoriales de Derecho Reunidas, 1993, 5. argitaraldia.
- PALOMEQUE LÓPEZ, M.C. eta ÁLVAREZ DE LA ROSA, M. *Derecho del Trabajo*. Madril: Editorial Centro de Estudios Ramón Aceres, S.A., 1999, 7. argitaraldia.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE IUSTITIA ET PACE. *Compendium of the social doctrine of the church*. London: Burns & Oates, 2011.

- POSADA, C. *Los seguros sociales obligatorios en España*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1945.
- POSSE y VILLELGA, J. *La vida social en el País Vasco. Lecciones pronunciadas en la VI semana social de Pamplona*. Durango: Imprenta y Librería de Florentino de Elosu, 1914.
- El Caserío. II. Familia y propiedad. In *Euskalerrriaren alde*, 1914, IV. urtea, 4. liburukia, 82. zk.
- El Caserío. VI. La acción asociada. In *Euskalerrriaren alde*, 1914, IV. urtea, 4. liburukia, 86. zk.
- PUIG REBOLLO, M., FALCÓN y TELLA, R. eta LÓPEZ BENÍTEZ, M. *Naturaleza y régimen jurídico de las Cofradías de Pescadores*: Córdoba: Servicio de Publicaciones. Universidad de Córdoba, 1996.
- REDONET y LÓPEZ-DÓRIGA, L. *Policía Rural en España*. Madrid: Sobrinos de Sucesora de M. Minuesa de los Ríos, 1928, 2. liburukia.
- REHME, P. *Historia Universal del Derecho Mercantil*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1941, XVIII. Liburukia (Gaztelaniazko itzulpena: GÓMEZ ORBANEJA).
- RODA, D. *La beneficencia en Vizcaya*. Bilbao: Eléxpuru Hermanos, 1931.
- RODRÍGUEZ RAMOS, M.J., GORELLI HERNÁNDEZ, J. eta VILCHES PORRAS, M. *Sistema de Seguridad Social*. Madrid: Tecnos, 1999.
- RUBIO PÉREZ, L.M. *La gestión del común*. León: Edilesa, 2009.
- RUMEU DE ARMAS, A. *Historia de la Previsión Social en España*. Madrid: Editorial Revista de Derecho Privado, 1944.
- SAGARMINAGA, F. *Memorias históricas de Vizcaya*. Faksimile-edizioa: Etxebarri: Amigos del libro vasco, 1983.
- SANTANA, A., LARRAÑAGA, J.A., LOINAZ, J.L., ZULUETA, A. *Euskal Herriko baserriaren arkitektura. Historia eta tipologia*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2002, 1. liburukia.
- SOLANO y POLANCO, J. *Estudios Jurídicos del Fuero de Vizcaya (1918)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2005.
- THALAMÁS LABANDIBAR, J. *Aspectos de la vida profesional vasca. El campesino, el pescador, el obrero*. Donostia: Beñat Idaztiak, 1935.
- El colectivismo de los pastores vascos. In *Yakintza*, 1935, 3. liburukia, 17. zk.

- TRUEBA, A. *Bosquejo de la organización social de Vizcaya (1870)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2007.
- UNAMUNO, M. *Aprovechamientos comunes; lorra; seguro mutuo para el ganado, etc. (1896)* Faksimile-edizioa: El Derecho civil de Vizcaya antes del Código Civil. Bilbo: Zuzenbidearen Euskal Akademia, 2007.
- URÍA GONZÁLEZ, R. *El seguro marítimo*. Bartzelona: Bosch, 1940.
- URRUTIA, J.R. eta MANRIQUE, F. Evolución y retos de la previsión social voluntaria en Euskadi. In ZENBAIT AUTORE. *El Estado de bienestar en la encrucijada: nuevos retos ante la crisis global*. Vitoria-Gasteiz: Federación de Cajas de Ahorros Vasco- Navarras, 2011.
- URZAINQUI MIQUELEIZ, A. *Comunidades de montes en Guipúzcoa: las parzoneras*. Donostia: Cuadernos Universitarios. Deustuko Unibertsitatea, Historia eta Geografia Saila, 1990, 7. zk.
- VELLVÉ BUENO, E. *El asegurador frente al tercero responsable*. Madril: Vicente Rico, S.A., 1945.
- VENTURI, A. *Los fundamentos científicos de la Seguridad Social*. Madril: Laneko eta Gizarte Segurantzako Ministerioa, 1994 (Gaztelaniazko itzulpena: TUDELA CAMBRONERO).
- VICARIO DE LA PEÑA, N. *Derecho consuetudinario de Vizcaya (1901)*. Faksimile-edizioa: Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia eta Deustuko Unibertsitatea: 1995.
- VILLANUEVA EDO, A. La asistencia médica rural en Vizcaya en 1827. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 2000, 46. liburukia.
- La asistencia hospitalaria medieval en Bilbao. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, 2003, 59. liburukia, 1. zk.
- La última reforma del Hospital de los Santos Juanes de Achuri. In *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, 2005, 61. liburukia, 2. zk.
- ZENBAIT AUTORE. *Lan-zuzenbidearen ikasgaiak* (RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M., Zuz.). Bilbo: Deustuko Unibertsitatea, 2004, 12. argitaraldia (Euskarazko itzulpena: ARRIETA IDIAKEZ, F.J).
- ZUBIKARAI BEDIALAUNETA, A. Cosas que no se olvidan. In *Ondarroa urtekaria*. Ondarroa: Udal Kultura Etxea, 1985.
- Baserriari begirakada bat. In *Zer. Bizkaitarrai-bizkaieraz*, 1990, 139. zk.